

MEZINÁRODNÍ POLITIKA

ROČNÍK XXXII

CENA 39,50

01/2008

PATNÁCT LET OD ROZDĚLENÍ

**Rozhovor
s Petrem Pithartem
a Jánem Čarnogurským**

**Vstup ČR do Schengenského
prostoru: pro a proti**

ČESKOSLOVENSKA

**Nesmělé námluvy
s Radou bezpečnosti**

**Sarkozyho Středomořská unie představuje
pro Evropskou unii problém**

ISSN 0543-7962

ÚSTAV
MEZINÁRODNÍCH VZTAHŮ
PRAHA

INSTITUTE
OF INTERNATIONAL RELATIONS
PRAGUE

Ministerstvo zahraničních věcí České republiky

v rámci podpory výzkumu a vývoje, v souladu se zákonem č. 137/2006 Sb.,
o veřejných zakázkách, ve znění pozdějších předpisů,

VYHLAŠUJE VEŘEJNOU SOUTĚŽ PRO ROK 2008 NA ZPRACOVÁNÍ VĚDECKÝCH PROJEKTŮ Z OBLASTI MEZINÁRODNÍCH VZTAHŮ

**Témata vypsanych projektů, podrobné zadání a podmínky soutěže jsou
k dispozici na internetové adrese: www.mzv.cz/granty.**

Návrhy projektů musí být doručeny nejpozději do 29. února 2008 na adresu:

MZV ČR

Kancelář strategie, analýz a projektového řízení

Loretánské nám. 5

118 00 Praha 1

v zalepených obálkách se zřetelným označením „Vědecká soutěž“ a zároveň s nadpisem „Neotvírat“. Návrhy budou posuzovány na základě souladu se zadáním, odborné úrovně, předpokládaného přínosu pro českou zahraniční politiku a přiměřenosti finančních nákladů projektu. Návrhy, které nesplní formální a obsahové podmínky, budou ze soutěže vyřazeny. Zadavatel si vyhrazuje právo nevybrat žádný z předložených návrhů a zakázku zrušit. Výsledky soutěže budou zveřejněny na shora uvedené webové stránce.

V případě jakýchkoli dalších dotazů kontaktujte

Kancelář strategie, analýz a projektového řízení,

tel.: 2 2418 1111 anebo 2 2418 2708.

Světozor • 2

O státu československém, slovenském a českém | -zz- • 3

PATNÁCT LET OD ROZDĚLENÍ ČESKOSLOVENSKA

Vladimír Leška | Samostatné Slovensko ve středoevropském kontextu • 4

Michal Kořan | Současné česko-slovenské vztahy: nadstandardní vztahy s příchutí konfliktních zájmů • 7

Růžena Vintrová | Vývoj české a slovenské ekonomiky v letech 1993–2007 • 10

František Šebej | Pátnášt' rokov po... pohľad zo Slovenska • 13

Petr Pithart | „Češi si se svým novým státem dlouho nevěděli rady“ • 15

Ján Čarnogurský | „Osamostatnenie Slovenska prispelo k jeho dospievaniu“ • 18

POLEMIKA

Václav Nekvapil, Ondřej Krutílek | Vstup ČR do Schengenského prostoru: pro a proti • 21

EKONOMICKÝ OBZOR

Jaroslav Foltýn | Nový ekonomický a obchodní regionalismus: růst, přínosy, rizika • 22

ZEMĚMI SVĚTA

Jaroslav Šimov | Odešel, aby zůstal. Putina era v Rusku končí a zároveň i pokračuje • 25

Tereza Hořejšová | Co přinese Dánsku třetí mandát liberální vlády? • 29

Jan Záhorský, Alemayehu Kumsa | Etnický federalismus v Etiopii v širší perspektivě • 32

VZTAHY A PROBLÉMY

Kerry Longhurst | Sarkozyho Středomořská unie představuje pro Evropskou unii problém • 34

Veronika Bílková | Nesmělé námluvy s Radou bezpečnosti • 36

VOLNÁ TRIBUNA

Daniel Šmihula | Obrana malého státu • 38

Petra Černíková | Evropská unie a Spojené státy americké: politické vztahy na počátku 21. století • 40

RECENZE

Zdeněk Veselý | Marshallův plán. Šedesát let poté • 43

POSLEDNÍ STRANA**Tiráž**

Ročník XXXII • Vydává: Ústav mezinárodních vztahů, v. v. i. • Šéfredaktor: Robert Schuster • Úvodníky, komentáře: Zdeněk Zbořil • Odpovědná redaktorka: Milena Strejčková • Sekretářka redakce: Irena Krejčová • Grafický návrh: Jakub Tayari • Autor obálky: Filip Sojka • Distribuce: Dagmar Červinková • Redakční rada: Veronika Bílková (předsedkyně), Vojtěch Belling, Miloš Calda, Martin Ehl, Jiří Fárek, Kai-Olaf Lang, Kristína Larischová, Pavel Máša, Jaroslav Olša, Miloš Pojar, Pavel Pšejja, Michael Romanov, Jiří Schneider, Jiří Štěpanovský, Filip Tesař, Tomáš Veselý, Zdeněk Zbořil • Jednotlivé příspěvky vyjadřují názory autorů, nikoli vydavatele. Nevyžadované rukopisy redakce nevrací.

All rights reserved. Copyright under the International Copyright Convention. No part of this publication may be reproduced, stored in retrieval systems or transmitted in any form or by any means without the prior permission of the International Politics editorial office. Reprints are available upon request. Reprints and permissions: Write to International Politics, Nerudova 3, 118 50 Praha 1.

Redakce a administrace: Nerudova 3, 118 50 Praha 1 • telefon 251 108 107 • fax 251 108 222 • e-mailová adresa umvedo@iir.cz • Objednávky a předplatné přijímá administrace redakce. Vychází měsíčně. Cena výtisku 39,50 Kč. Předplatné na rok činí 380 Kč, ve Slovenské republice 711 Sk. Registrováno MK ČR E 5210.

Tiskne Petr Dvořák – Tiskárna, Jeřábková 1302, 263 01 Dobříš. Rozšiřuje redakce a další distributoři v drobném prodeji. Ve Slovenské republice rozšiřuje L.K. Permanent, s.r.o. P.P.4., 834 14 Bratislava 34 • telefon +421 244 453 711 • fax +421 244 373 311 • e-mailová adresa Herslova@lkpermanent.sk • www.predplatne.cz. Informace o MP a ediční činnosti ÚMV na www.iir.cz • Podávání tlačevo povolené SsRP Banská Bystrica č.j. Opč-3215/B-96 ze dne 12. 9. 1996. ISSN 0543-7962 • INDEX 46911

PROSINEC 2007**Světozor**

1. Turecká armáda zaútočila na severu Iráku proti skupině 50 až 60 povstalců ze Strany kurdských pracujících.
2. Proběhly volby do Státní dумы Ruské federace. Zvítězil při nich Putinův blok Jednotné Rusko, který získal přes 64 procenta hlasů. Do parlamentu se dostali ještě komunisté (11,6 procenta), Žirinovského Liberálnědemokratická strana Ruska (8,2) a strana Spravedlivé Rusko (7,8).
2. Konalo se referendum o změně ústavy ve Venezuele. Proti změnám se vyslovilo 51 procento hlasů při účasti 56 procent voličů.
3. Na Bali začala konference OSN o změnách klimatu.
3. Zpravodajské služby USA informovaly, že Írán přestal pracovat na výrobě jaderné pumy v roce 2003.
3. Izrael propustil 429 palestinských vězňů. V izraelských věznicích zůstává téměř 11 000 Palestinců.
3. Pákistánská volební komise rozhodla, že jeden z vůdců opozice, Naváz Šaríf, nesmí kandidovat do parlamentu, protože má záznam v trestním rejstříku.
4. Slovenský parlament bez úpravy schválil návrh státního rozpočtu na rok 2008. S tímto hlasováním vláda spojila i hlasování o důvěře, kterou získala. Premiér Robert Fico se s lídrem LS-HZDS Vladimírem Mečiarom už předtím dohodl na další spolupráci.
4. NASA představila plán první cesty člověka na Mars. Má k ní dojít v roce 2031.
5. Šéf ruské diplomacie Sergej Lavrov vytkl Spojeným státům změny jejich návrhů v protiraketové obraně. Stáhly např. svou nabídku stálé ruské inspekce v Česku a v Polsku.
7. CIA přiznala, že zničila videozáznamy z výslechů zadržených osob v rámci boje proti terorismu, aby jejich případné zveřejnění nevystavilo vyšetřovatele riziku odvety.
7. Ministři zahraničí NATO se shodli, že členské země ponechají v Kosovu své vojenské kontingenty v plné síle navzdory odlišným názorům svých členů na očekávané vyhlášení nezávislosti provincie.
- 8.–9. Konal se summit Evropa–Afrika v Lisabonu. Přijaté politické memorandum může být začátkem nové éry rovnocenných vztahů. Africké země slíbily, že ratifikují africkou Chartu lidských práv. Strany se dohodly na úzké spolupráci v boji proti obchodu s lidmi, proti terorismu, pašování osob a korupci. Africké země se budou snažit zbrzdit příliv imigrantů do Evropy, EU bude nadále pod-

- porovat mírové operace a bude více investovat do afrického energetického sektoru. Africké státy naopak odmítly navrhovanou dohodu o ekonomickém partnerství.
- 10.** Ruský prezident Vladimir Putin poprvé veřejně prohlásil, že na post nové hlavy státu navrhuje vicepremiéra Dmitrije Medvěděva.
- 10.** Ujala se úřadu nová argentinská prezidentka Cristina Kirchnerová.
- 11.** Mezi KLDK a Korejskou republikou začal po 56 letech jezdit nákladní vlak.
- 11.** Ruský vicepremiér Dmitrij Medvěděv navrhl, aby se Vladimir Putin stal po březnových prezidentských volbách premiérem.
- 12.** Mezinárodní soudní tribunál pro zločiny v bývalé Jugoslávii odsoudil někdejšího bosenskosrbského generála Dragomira Miloševiće k 33 letům vězení za vyvražďování a terorizování obyvatelstva.
- 12.** V Jeruzalémě se sešel izraelsko-palestinský řídicí výbor k jednání o obnově mírových rozhovorů.
- 13.** Šéfové států a vlád Evropské unie podepsali v klášteře sv. Jeronýma v portugalském hlavním městě reformní Lisabonskou smlouvu. Reforma má lépe zohlednit větší počet členů Unie a zároveň zlepšit její akceschopnost. Bude ustanoven stálý předseda Evropské rady a ministr zahraničí, sníží se počet eurokomisařů a europoslanců; nová smlouva už nepočítá se společnou vlajkou a hymnou.
- 13.** Nacionalistická Švýcarská lidová strana se rozhodla odejít z vládní koalice. Odchod ukončil půlstoletí trvající konsensus, na jehož základě byla založena švýcarská vláda.
- 16.** Velká Británie předala správu Basry do rukou Iráčanů. V současné době působí v Iráku 4500 britských vojáků, na jaře by jich mělo být jen 2500.
- 16.** Turecké letectvo zaútočilo na kurdské povstalce v severním Iráku.
- 16.** Skončila na Bali konference OSN o klimatu, aniž stanovila konkrétní závazky na další omezování emisí. Zástupci 190 zemí se dohodli, že do dvou let přijmou dokument nahrazující Kjótský protokol.
- 16.** V Pákistánu skončil po šesti týdnech výjimečný stav.
- 17.** V Paříži se konala jednodenní mezinárodní dárcovská konference, která pro Palestinu shromáždila pomoc ve výši sedmi miliard dolarů.
- 17.** Rusko vypravilo první zásilku jaderného paliva pro iránskou jadernou elektrárnu v Búshehru. Írán současně oznámil, že vlastní proces obohacování uranu nezastaví.
- 18.** Julija Tymošenková byla ukrajinským parlamentem schválena do funkce předsedkyně vlády.
- 18.** Maďarsko ratifikovalo jako první členský stát Evropské unie Lisabonskou smlouvu.
- 19.** Šest měsíců po belgických parlamentních volbách se předsedovi dosluhující koalici vlády Guye Verhofstadtovi podařilo sestavit prozatímní vládní koalici. Budou ji tvořit frankofonní a vlámské křesťanští demokraté, vlámské a frankofonní liberálové spolu s frankofonními socialisty.
- 19.** Týdeník Time vyhlásil osobností roku ruského prezidenta Vladimira Putina.
- 19.** Jihokorejským prezidentem byl zvolen bývalý primátor Soulu I Mjong-bak.
- 19.** Rada bezpečnosti OSN prodloužila mandát mezinárodních jednotek v Iráku o jeden rok.
- 19.** Novým předsedou Afrického národního kongresu byl zvolen Jacob Zuma, který se tak zřejmě stane příštím jihoafrickým prezidentem.
- 19.** Valné shromáždění OSN vyzvalo k celosvětovému zrušení trestu smrti.
- 21.** Pro devět nových členů EU, včetně České republiky, začala platit schengenská dohoda.
- 21.** Polský premiér Donald Tusk prohlásil, že Polsko nepřipustí základnu protiraketové obrany na svém území, pokud se mu nedostane „stoprocentních záruk“, že zařízení bude sloužit polské národní bezpečnosti.
- 21.** V Pobřeží slonoviny byla po pěti letech ukončena občanská válka.
- 24.** Nepálský ministr financí Rám Šarat Mahat oznámil, že Nepál přestane být monarchií a stane se republikou. Podmínkou je účast maoistických rebelů ve vládě.
- 25.** Papež Benedikt XVI. v poselství Urbi et orbi varoval před důsledky oteplování a válečnými konflikty. Vyzval k ukončení bojů v Darfúru, Iráku, Afghánistánu a Kongu.
- 26.** Srbský parlament schválil rezoluci, která zavazuje srbské představitele, aby nikdy nepřijali nezávislost Kosova.
- 27.** Při útoku sebevražedného atentátníka zahynula v Rávalpindi bývalá premiérka a šéfka opoziční Pákistánské lidové strany Bénázir Bhuttová. V zemi v důsledku toho vypukly násilnosti.
- 27.** Proběhly prezidentské a parlamentní volby v Keni. Protahující se sčítání hlasů vyvolalo v zemi nepokoje, jímž do konce roku podlehl 300 lidí. Hlavou státu byl zvolen dosavadní prezident Mwaie Kibaki.
- 28.** Rusko dodalo Íránu druhou dodávku jaderného paliva.
- 28.** Čadské úřady propustily šestici Francouzů, pracovníků humanitární organizace Zoeina archa, které minulý týden odsoudily k osmi letům nucených prací za údajný pokus o únos 103 dětí do Evropy.
- 30.** Do čela Pákistánské lidové strany nastoupil Vilavál Zardári, devatenáctiletý syn zavražděné Bénázir Bhuttové. Ve funkci mu bude pomáhat jeho otec Ásif Alí Zardári.
- 30.** Šéf teroristické sítě al-Káida Usáma bin Ládín pohrozil v posledním poselství novými pumovými atentáty v Izraeli. Odmítl také ustanovení vlády národní jednoty v Iráku a USA obvinil z úmyslu „ukrást ropu“.
- 31.** Severní Korea nesplnila svůj slib, že do konce roku 2007 předloží soupis všech svých jaderných aktivit, jak se zavázala v říjnu.

Česko a svět

- 4.** Informace amerických tajných služeb o tom, že Írán už čtyři roky nevyvíjí jadernou pumu, podle místopředsedy vlády Alexandra Vondry zřejmě nijak neovlivní plány vybudovat v České republice radarovou základnu, která se má stát součástí protiraketové obrany USA.
- 5.** Parlament schválil plán zahraničních operací v příštím roce. Vojáci budou působit v Kosovu, Afghánistánu a Iráku. V Afghánistánu se česká přítomnost zvýší o sto vojáků, na celkových 450 mužů.
- 11.** Premiéři Visegrádské čtyřky a Slovinska jednali v Ostravě o budoucnosti Kosova, rozšíření Schengenského prostoru a možnosti spolupráce s Ukrajinou. Na nezávislost Kosova nemají premiéři jednotný názor. Zatímco Slovensko ji odmítá, Maďarsko osamostatnění Kosova podporuje.
- 27.** Prezident Václav Klaus dostal od svého ruského protějšku Vladimira Putina Puškinovu medaili. Vyznamenání se uděluje za šíření a studium ruského jazyka a za sblížování národů.

O státu československém, slovenském a českém

Historický i současný formát těchto tří politických entit se mohl stát, dávno před rokem 1918, dědic-
tvím severoitalského *res-publica*, které ještě před rozpravou Jeana Bodina o suverenitě šířil ve střední Evropě Jan Ostroróg. Jeho politickým testamentem pro Polsko, ale i Uhry a Království české, bylo *Nikomu nie podlega i nikogo wyzsego od siebie prócz Bo-ga nieuznaje*.

Ještě jeden z novějších vydavatelů Stránskému spisku *O státu českém* jej pojmenoval na konci 19. století *Poopravené i rozmnožené vypsaní vši obce království českého*, a to už znal Palackého *Ideu státu rakouského*, ve své době nepochopenou jako moderní úvahu o politice a přijímanou jen jako koncepci mocenského uspořádání ve střední Evropě.

Ale teprve až tři velké evropské a světové krize byly důvody vzniku nového československého a slovenského a konečně i obnoveného českého státu. První světová válka, kterou čeští spolutvůrci československého státu považovali za *světovou krizi*, dala vzniknout versailleskému bezpečnostnímu systému, který garantoval první státní, nikoli zemské hranice. Jeho zánik umožnil vzniknout slovenské samostatnosti a německému protektorátu nad Čechy a Moravou, jehož hranice přestaly být hranicemi historickými, ale vytvořila je nová *politická etnicita sudetoněmecká* a připojení k *Říši*, původně *třetí*, o které však alespoň někteří z jejích vládců předpokládali, že se změní v *Říši věčnou* (Ewiges Reich). Ta měla být základem *Nové Evropy*; nové dobyté Evropy, a český a slovenský *státní útvar* do ní měly *vstoupit*, jak o tom psala nejen dobová žurnalistika, ale i různí političtí myslitelé a političtí propagandisté dávno před rokem 1939.

Nová Evropa z této druhé evropské krize skutečně vznikla, ale nikoli na konferenčních stolech jako projekt chtěné politické budoucnosti, ale jako důsledek *dobytí* celé Evropy ze Západu a Východu a jejího prvního rozdělení na východní a západní část. Československá republika byla sice opět obnovena, její hranice se však opět (už potřetí od roku 1918) změnily. Na další překreslení map střední Evropy se pak čekalo čtyřicet

sedm let, ale i v té době se již mluvilo o *návratu do Evropy*. Schengenský systém opět mění, na konci roku 2007, možnosti prostorové orientace a také objem politické moci, který mají občané, dědici české, slovenské a československé státnosti, k dispozici.

Patnácté výročí vzniku České republiky, obnovení slovenské samostatnosti a zániku ČSFR je příležitostí ke kladení nejrůznějších otázek, ale jistě bude tou nejzajímavější nikoli – už proč a jak k tomu došlo, ale co se za jedno a půl desetiletí stalo. To, že si Češi mohou se Slováky vzájemně vyčítat odlišné tempo nejrůznějších reforem, a to nejen těch, které se týkají důchodového systému, daní a zdravotnictví, má svůj vzor už v argumentaci předsedů národních vlád v roce 1992, kteří rozdílným tempem ekonomické transformace nebo kařkovské metamorfózy odůvodňovali nutnost rozdělení ČSFR. To, že můžeme porovnávat a nevyčítat si různé názory na konzervativismus, liberalismus, socialismus, úctu k národní i nadnárodní sdílené identitě, k vlastenectví a náboženstvím umravňované politice, je opět pobídkou dokázat, že se to tam nebo zde dělá lépe. Konečně i vyjádření předsedů vlád Slovenské a České republiky k přijetí eura obsahuje prvky, doufejme, že normální, soutěživosti a umožňuje přemýšlet, ale i fyzicky se dotknout toho, jak to na cestě Evropou vypadá.

Zvláštní a jistě pozoruhodnou kapitolou vznikání a zanikání české, slovenské a československé státnosti je ta, která se týká zahraniční politiky, obrany a bezpečnosti. Jestliže se význam hranic pro definování *national identity* výrazně změnil po 21. prosinci 2007, pak je tomu tak i s dalším sloupem národní svěbytnosti – zahraniční politikou. Ačkoli v členských státech dnešní Evropské unie je stále mnoho tvrdošijných kritiků společné evropské zahraniční politiky (a mohli bychom je z českých dějin poučit, co to znamená *až do hrdel a statků*), je tato sféra nadnárodní komunikace opět na jednom ze svých nových začátků. Bude jistě mít svůj extenzivní, ale i intenzivní rozměr, jak koneckonců demonstrují diskuse o rakétách a radaru v Polsku a České republice, které by při neexistenci členství Slovenské

a České republiky v NATO a Evropské unii vrátily střední Evropu do postavení iniciátora nových konfliktů, nebo dokonce nových bitev, do kterých se zde vždy *chodilo před řadami*.

A pokud nás zajímají konspirace, je v tomto čísle Mezinárodní politiky vzpomínané výročí příležitostí také na ně nezapomenout. Ačkoli se tomu většina historiků nejnovějších dějin statečně vyhýbá, přesto zůstanou v *paměti národa* petiční akce proti rozdělení ČSFR, stejně jako dopisy tří velvyslanců prezidentu republiky, vládám a členům federálního parlamentu nepřímou je obviňujících z možné a nepromlčitelné velezrady. A konečně i náhle probuzený zájem o *budování občanského národa*, nebo dokonce o vypjatý nacionalismus a jeho nadnárodní kontext by zasluhoval větší pozornost, i když se dnes utěšujeme skutečností, že Palackého *Nic než národ!* vzrušuje jen velmi malé skupiny občanů v Česku i na Slovensku.

Protože dnešní Slovenská i Česká republika jsou dědictvím rychle prožívané a rychle se měnící státnosti (během jednoho jen statisticky definovaného lidského života bylo třeba přežít setkání se s nejméně šesti politickými režimy, jejichž životnost byla kratší, opět jen statisticky, než deset let), protože změna vlastnických vztahů byla v posledních letech tak masivní a stále ještě není stabilní a mezinárodněpolitické postavení nástupnických států se tak zásadně změnilo, využíváme příležitosti patnáctého výročí rozdělení ČSFR k zamyšlení expertů na mezinárodní politiku a mezinárodní vztahy. Nejsou a nebudou v lednu 2008 jediní, kdo se o zhodnocení a reflexi toho nedávno minulého pokusí, ale jistě nebudou opominutelní, a doufejme, že zapomenutíhodní.

-zz-

Vážení čtenáři, jistě jste si všimli, že číslo Mezinárodní politiky, které držíte v rukách, má změněnou nejenom grafickou podobu, ale i obsah. Věříme, že se vám nová Mezinárodní politika bude líbit. Vaši pozornosti bychom chtěli doporučit zejména novou rubriku Poslední strana, jež bude obsahovat pravidelné sloupky – vážné i nadsazené, ale přesto nějakým způsobem aktuální.

redakce

Vladimír Leška

Samostatné Slovensko ve stredoevropském kontextu

Po patnácti letech lze již s jistým nadhledem a s notnou dávkou politických zkušeností odpovědět i na otázky, které v době rozdělení Československa mnohé z nás znepokojovaly. Jednou z nejfrekventovanějších byla obava, jak geopolitické důsledky vzniku dvou nových států ovlivní stabilitu regionu. Na počátku transformace byl vnímán jako prostor nejpřípravenějších kandidátů pro začlenění do politických, ekonomických a vojensko-politických struktur demokratických států a jako významný konsolidační faktor celoevropského vývoje v přechodném období od bipolarity k novému kontinentálnímu uspořádání. Velký podíl na této percepci mělo i tehdejší federativní Československo.

Po sametové revoluci jsme si všichni uvědomovali, že vztahy mezi českým a slovenským národem musejí být ve změněných podmínkách uspořádány podle nového státoprávního modelu. Ten, v němž žily od roku 1968, neodpovídal ani formou, ani obsahem představám většiny Slováků.

Rozdílné vnímání polistopadových změn

Rozdíly v civilizačním a ekonomickém vývoji a v sociální úrovni obou částí federace se také promítly do výrazné asymetrie vnímání polistopadových změn. Neodstranila ji ani společně prožitá minulost. Tuto nevyváženost se ani po téměř pětasedmdesáti letech nepodařilo překonat, ačkoli při vzniku Československa svazek se Slováky znamenal pro český národ posílení slovan-ského prvku především proti germanizačním vlivům. Slovenskému národu na druhé straně československý stát poskytoval příznivé podmínky pro další rozvoj, jistotu proti nebezpečí recidivy maďarizace a prostor pro rozvíjení národní identity.

Totalitní systém historicky nakupené rozdíly a deformace mezi oběma národy pouze zakonzervoval. Vývoj po listopadu 1989 je nelitostně obnažil. Výchozí ekonomické podmínky způsobily, že systémová transformace na Slovensku probíhala obtížněji a s těžšími dopady pro obyvatelstvo než v ČR. To ovlivnilo i slovenskou vnitropolitickou situaci.

Uvolněný prostor pro rozvoj demokracie napomáhal vzniku nových impulsů v procesu národního sebeuvědomování Slováků. Jejich politické elity spojovaly snahu o překonání totalitní minulosti s úsilím o vytvoření lepších možností pro uplatnění národních specifíků. Prosazovaly se osobnosti slibující nápravu minulých krivd v historicky krátké době. V českých zemích zaznívaly hlasy požadující zpřehlednění státního rozpočtu a ukončení praxe přerozdělování federálních prostředků ve prospěch Slovenska.

Dezintegrační tendence, které v českém, ale hlavně ve slovenském prostředí působily i dříve, v nových geopolitických podmínkách převládaly nad faktory moti-

vujícími k integraci. V tehdejší mezinárodněpolitické situaci působily natolik intenzivně, že značná část české a slovenské politické elity ztratila zájem na další existenci společného státu. K rozdělení Československa tak významně přispěla aktuální geopolitická situace.

Avšak mnozí občané nových států, ale i řada západních politiků, projevovali v souvislosti s tímto historickým aktem značné obavy. Potvrdily to i četné průzkumy veřejného mínění. Znepokojovalo je především, že slovenská politická scéna se vyznačovala jistou labilitou, hodnotovou nevyhraněností a menšími zkušenostmi politických stran. Od počátku byla značně polarizovaná. Mezi koalicí a opozicí převládaly konfrontační vztahy a vysoký stupeň nevěřivosti. Slovinci neodmítli totalitní minulost s takovou vehemencí jako občané v západní části bývalé federace.

Staré problémy nabyly nových rozměrů

Řada politologů za nejrizikovější důsledek rozpadu Česko-Slovenska pokládala nebezpečí nárůstu nacionalismu, jenž na vlně národního romantismu a idealismu mohl vést až k nesnášenlivosti, vnitřním konfliktům, snaze o omezení občanských svobod a v důsledku toho snad i k pokusům o návrat k autoritativním až totalitním režimům. Toto hrozilo zejména v prvních pěti letech samostatné existence Slovenské republiky.

Ještě před rozdělením federace si mnozí kladli kardinální otázku: Ke které části Evropy bude geopoliticky, ekonomicky,

politicky a kulturně patřit? Obávali se, aby se historická šance na posílení středoevropské identity, rozvíjení ekonomických, kulturních, politických a bezpečnostních svazků s demokratickým Západem nepromarnila. Léta bezprostředně po vzniku suverénního Slovenska přinesla nespočet důkazů o tom, že nebyly nijak přehnané a měly své logické opodstatnění, ačkoli se (na štěstí) nenaplnily. Připomeňme některé z důvodů těchto starostí. Politika vlád vedených *Vladimírem Mečiar*em byla vůči Ruské federaci diametrálně odlišná od české, a hlavně polské, a u četných zahraničněpolitických i domácích analytiků vzbuzovala podezření, že by se Slovensko v etapě přibližování regionu k evropským a transatlantickým strukturám mohlo stát trojským koněm. *Mečiarovi* kritici často opakovali jeho výrok: „*Nebudou-li nás chtít na Západě, obrátíme se na Východ.*“

Vývoj rovněž potvrdil, že problémy, které zatěžovaly vztahy společného státu na jedné straně s Maďarskem a na druhé straně s Německem, po rozdělení jako by na- byly na svých rozměrech. Pro ilustraci stačí připomenout otázku sudetských Němců v ČR a maďarské menšiny a dosud nevyřešenou kauzu *Vodního díla Gabčíkovo-Nagymaros* na Slovensku.

Významným zdrojem obav o vývoj ve střední Evropě proto byla především nejistota, jak se budou vyvíjet vztahy mladého státu s Maďarskem. Tyto pochybnosti vyvolávaly postoje národně, a zejména nacionálně orientovaných politiků, kteří vnímali změněnou atmosféru i jako vhodnou příležitost k radikálnímu vypořádání se s historicky vytvořenými vazbami, ale i snahy některých Maďarů o revizi Trianonské mírové smlouvy a výsledků druhé světové války. Z násobily se hlavně poté, co se součástí vládní koalice stala *Slotova* Slovenská národní strana.

V prvních letech existence samostatného Slovenska vyvolávaly jeho zahraničněpolitická orientace a vnitropolitický vývoj velké roztrpčení jak u značné části vlastního obyvatelstva, tak i u amerických

a západoevropských politiků. Ačkoli *Mečiarovy* vlády od začátku deklarovaly zájem o členství země v evropských a transatlantických strukturách, svou politikou dosažení tohoto cíle v podstatě sabotovaly. V důsledku toho bylo Slovensko vyřazeno ze skupiny středoevropských zemí, s nimiž se od počátku počítalo, že budou mezi prvními, které rozšíří Evropskou unii a stanou se členy NATO.

Návrat Slovenska na cestu demokracie

Prohlubující se proces jeho mezinárodní izolace v roce 1998 zastavili voliči. Po parlamentních volbách se jejich přičiněním vytvořila širokospektrální vláda *Mikuláše Dzurindy*, která vrátila Slovensko na cestu demokracie, právního státu, reforem a euroatlantické integrace. Novým přístupem k řešení problémů národnostních menšin překonala i některá nedorozumění s jižním sousedem. V důsledku toho SR nejenže v integračních procesech a v transformaci společnosti dohnala své visegrádské sou-

dy, ale v některých parametrech rozvoje ekonomiky se dostala i do čela nových členů Evropské unie.

Druhý, tentokrát pravicový *Dzurindův* kabinet, uskutečnil řadu významných reforem, které přispěly k tomu, že se Slovensko stalo

vyhledávaným teritoriem pro zahraniční investory. Po roce 2004 se o něm již nehovořilo pouze jako o novém členu Evropské unie a NATO, který se po úspěšně složeném reparátu stal jejich plnohodnotnou součástí, ale také jako o příkladu pro ostatní státy, jež před patnácti lety zahájily historický proces politických a ekonomických přeměn.

Cenou za tyto vysoké známky ze zahraničí a za urychlení hospodářského rozvoje byla nespokojenost těch vrstev společnosti, které pocitily nepříznivé důsledky razantních reforem především v sociální oblasti. Projevovaly ji rostoucími antipatiemi vůči vládnoucím politikům. Navíc je umocnily poměry ve vládní koalici

a v části politických subjektů, jež ji tvořily.

To vedlo k předčasným parlamentním volbám v červenci 2006. Na základě jejich výsledků má Slovensko vládu, v jejímž čele je poprvé od získání samostatnosti politický subjekt sociálnědemokratické orientace. Opět v ní však zasedají politici stran, kvůli nimž se mnozí obávali, že se SR ocitne v mezinárodní izolaci. Po vzniku této vlády, kterou kromě *Ficova* Smeru-SD tvoří i *Slotova* SNS a *Mečiarova* LS-HZDS, zaznívaly ze všech stran varovné hlasy, že toto spojení ohrožuje evropskou budoucnost Slovenska, stabilitu regionu, a tím i soudržnost Evropské unie.

Ficova strana má kvůli tomu prozatím pozastavené členství ve Straně evropských socialistů. Je pochopitelné, že se značně zhoršily vztahy vlády se SMK, a to nejen proto, že reprezentuje zájmy maďarské menšiny, ale především proto, že zůstala v opozici. Nacionalističtí představitelé ve vládní koalici, kterým někdy utíká jazyk před rozumem, často iritují nejen maďarské politiky, ale i evropské veřejné mínění. Napětí ve slovensko-maďarských vztazích umocnily i oboustranně emotivní reakce na kauzu slovenské studentky maďarské národnosti *Hedvigy Malinové*, kterou měli přepadnout nacionalističtí extremisté. Strana maďarské koalice ve snaze posílit své volební preference zahájila kampaň za odškodnění spoluobčanů postižených Benešovými dekrety. Národní rada SR na ni reagovala rezolucí o jejich nedotknutelnosti, pro niž hlasovaly nejen strany vládní koalice. Ta vyvolala ostře odmítavou odezvu jak u SMK, tak i v Maďarsku a posléze též v Rakousku a Německu. Zasluhou europoslanců za SMK se toto téma dostalo do Evropského parlamentu. Slovensko-maďarské vztahy se významně ochladily i na úrovni ústavních představitelů.

Slováci naopak spatřují hrozbu v Maďarské gardě, založené krajně pravicovou stranou Jobbik. Znepokojují je též autonomistické plány některých představitelů maďarské menšiny. Na ustavujícím shromáždění občanského sdružení *Jižanská autonomní rada* (*Rada autonómie južného feldvidéku*) je prezentoval komárnanský podnikatel *János Bóza*. Autonomistické požadavky prosazují i někteří politici

Slovensko je nejprůkaznějším příkladem, že zájem o vstup do Evropské unie významně přispěl ke stabilizaci politických poměrů v zemi.

Piešťany, říjen 1997: první oficiální setkání premiérů Česka a Slovenska, Václava Klause a Vladimíra Mečiara po rozdělení Československa.

Joe Klamar, Globe Media/Reuters

SMK. Tato idea vzhledem k historickým reminiscencím značně popuzuje slovenské, a to nejen nacionálně orientované politiky.

Obraz současné slovenské vlády navíc deformují i stíny minulosti politiků HZDS, kteří se v posledních měsících loňského roku postarali neomaleným sklonem ke klientelismu zatím o nejvážnější koaliční krizi. Přestože volební preference SMER-SD po více než roce působení vlády v čele s jeho předsedou *Ficem* často překračují úroveň 40 procent a on sám je podle průzkumů veřejného mínění dlouhodobě nejdůvěryhodnějším politikem Slovenska, zahraniční pozorovatelé, jakož i liberálně orientovaní komentátoři doma, jej zpravidla označují za národního populistu. Populismus však podle *Jacquesa Rupnika* není antidemokratický, je antiliberalní a protielitářský. Je reakcí na konsensus elit, který na Slovensku vládl v posledních letech.

Potvrzuje se, že to není jen slovenské specifikum. Státy střední Evropy po zakončení v euroatlantických integračních se-

skupeních usilují o zvýraznění své národní identity. Slovensko je nejprůkaznějším příkladem, že zájem o vstup do Evropské unie významně přispěl ke stabilizaci politických poměrů v zemi. Po dosažení tohoto cíle jak strany vládní koalice, tak i některé opoziční politické subjekty, začaly prosazovat své politické a ideologické koncepce, aniž by důsledně respektovaly hodnoty, jež tvoří podstatu evropské integrace. Současní slovenští vládní politici však nepatří k těm, kteří by chtěli Unii vnucovat své přístupy; snaží se pouze svou zahraniční politiku více orientovat v souladu s ekonomickými zájmy země. Mezi ně bezpochyby patří i další posílení role obou integračních seskupení v evropské a světové politice. Proto SR mj. přistupovala k institucionální reformě EU a k přípravě Lisabonské smlouvy velmi konstruktivně. (Z reakce na její přijetí je zřejmé, že opoziční KDH jako jediný z parlamentních politických subjektů s řadou jejích ustanovení nesouhlasí.) Slovensko se mnohdy i nad rámec svých demografických a ekonomických možností podílí na řadě mírových

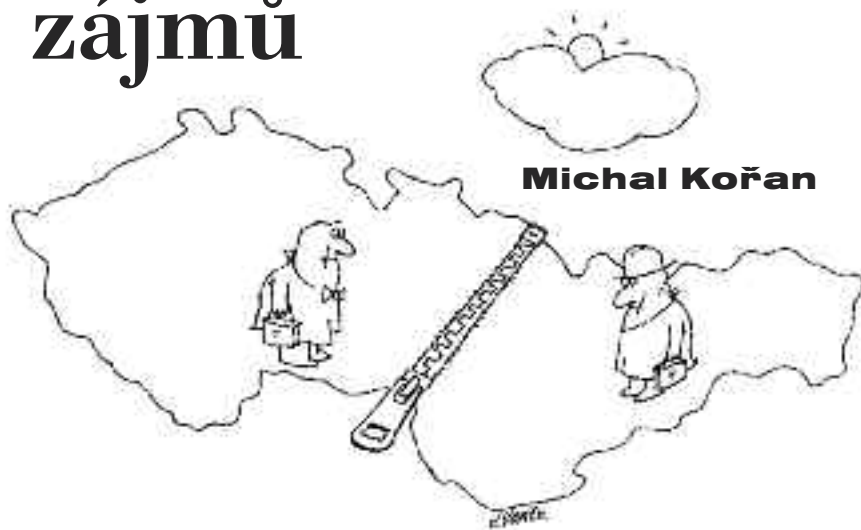
misí jak NATO a EU, tak i OSN. Dobře se připravilo na vstup do Schengenského prostoru a důsledně plní všechna kritéria, aby od počátku roku 2009, jak slíbila předešlá vláda, zavedlo euro a stalo se součástí eurozóny.

Jinými slovy, Slovenská republika je od roku 2004 pevnou součástí integrované Evropy a zodpovědně plní své závazky vůči spojencům v NATO. Ačkoli složení současné vládní koalice mezinárodní prestiž země značně poškodilo, stabilitu regionu v žádném případě neohrozilo. Po patnácti letech lze tedy konstatovat, že geopolitické důsledky vzniku nových států jeho kompaktnost významněji nenarušily. Je však smutnou skutečností, že nacionalističtí extrémisté – slovenští i maďarští – zneužívají účast SNS ve *Ficově* vládě k veřejným projevům etnické nesnášenlivosti, které se však kabinet snaží řešit jak politickými, tak i mocenskými prostředky.

Vladimír Leška od roku 1979 do konce září 2007 byl pracovníkem ÚMV.

Současné česko-slovenské vztahy: nadstandardní vztahy s příchutí konfliktních zájmů

Ideologické orientace vládnoucích stran České republiky a Slovenska se s pozoruhodnou pravidelností mějí. Stalo se tak i po volbách v roce 2006. Zatímco v České republice se ujal vládních otěží kabinet zbarvený liberálně-konzervativně, na Slovensku zvítězila oranžová sociální demokracie. Navzdory tomuto ideologickému míjení jsou všeobecně (a právem) česko-slovenské vztahy označovány za nadstandardní.

Následující řádky si kladou otázku, jaká témata a jaké faktory, přítomné v česko-slovenských vztazích po předloňských parlamentních volbách v obou zemích, působí ve prospěch jejich nadstandardní úrovně, a jaká témata a faktory naopak mají potenciál česko-slovenské vztahy zatěžovat.

Praktická rovina

Aby vůbec bylo možné konzistentně přemýšlet o zahraničně-něpolitických vztazích mezi oběma zeměmi, je nutné alespoň v hrubých rysech odlišit dvě roviny vzájemného stykání a potýkání: rovinu praktických, všednodenních vztahů a rovinu ideologie zahraniční politiky.

V rovině praktických styků se neprojevovaly zásadní potíže, ale vyskytla se napětí. Jisté vzrušení mezi Českou a Slovenskou republikou vyvolala problematika vstupu do Schengenského prostoru. Česká vláda neskryvala své znepokojení nad vážnoucími slovenskými přípravami na zavedení schengenské hranice a velvyslanec České republiky při Evropské unii Jan Kohout dokonce připustil zpřísnění režimu na hranicích, pokud se Slovensko nevyrovná s potřebou vyšší ostrahy svých hranic s Ukrajinou. Hrozící diplomatické napětí však bylo vzápětí zažehnáno zvýšenou spoluprací českého a slovenského ministerstva vnitra (kromě nesčetných konzultací ČR asistovala i zapůjčením některých technických prostředků), stejně jako společným postupem (spolu s dalšími visegrádskými zeměmi) vůči „starým“ členům EU, kteří se včasného rozšíření Schengenského prostoru obávali. Tato spolupráce vyústila v garanci vstupu do Schengenského prostoru na konci roku 2007.

Podobně byl v nepopíratelný diplomatický úspěch přetaven i spor mezi Českou a Slovenskou republikou ohledně

konání evropského Jaderného fóra. Obě země představily nápad na konání fóra nezávisle na sobě na březnovém summitu EU (2007). Česká a Slovenská republika pak mezi sebou až do letních měsíců bojovaly o možnost jaderná fóra pořádat. Až na nátlak komise (mimo jiné) bylo přijato kompromisní řešení, podle něhož se o pořádání jaderného fóra budou obě země po půlroce střídát. První jaderné fórum již proběhlo v listopadu 2007 v Bratislavě, druhé je plánováno na červen 2008 do Prahy. Ostatně, otázka jaderné energie obě země více spojuje, než rozděluje. Slovenská (a navzdory vládnímu prohlášení) i česká vláda deklarují zájem na rozšiřování jaderných zdrojů elektrické energie jako způsobu, jak čelit potenciální energetické krizi, a stejný zájem mají i na zachování jaderného expertního zázemí.

Z další spolupráce v energetické oblasti rozhodně stojí za zmínku podepsání dohody SR a ČR o skladování nouzových zásob ropy Slovenské republiky na českém území (únor 2007), čímž se Slovensku podařilo vyřešit nedostatek vlastních zásobních kapacit a dosáhnout Evropskou unií požadované úrovně nouzových rezerv.

V přeshraniční spolupráci zůstává patrně nejaktuálnější výzvou vytvoření dohody o železničním, a především silničním spojení, které by usnadnilo propojení nových automobilů v Nošovicích a v Žilině. Od konce roku 2008 se v Moravskoslezském regionu a na severním Slovensku očekává nárůst až o 6000 kamionů denně, a oběma regionům tak hrozí dopravní kolaps. Těmito otázkami se zabývá především Česko-slovenská mezivládní komise pro přeshraniční spolupráci, která se schází každým rokem. Hlavním problémem na slovenské straně jsou finanční otázky, česká strana se mi-

mo to bude potýkat s odporem vůči chystanému rozšíření stávající komunikace R 48.

Významnou bilaterální agendou byla spolupráce na poli obrany. Především se jednalo o pokračující kooperaci národních kontingentů v rámci mise KFOR (v letech 2002–2004 působily národní kontingenty jako společný česko-slovenský prapor) a o vytvoření společné bojové skupiny Evropské unie. Komuniké o utvoření společné skupiny bylo podepsáno na podzim roku 2005, ovšem s jeho realizací se pojí i jisté obtíže. Zprv, Česká republika původně plánovala uskutečnit tento projekt s Rakouskem a Německem, neboť tito partneři jsou materiálně vybavenější pro podobný projekt a případný nedostatek zázemí na české straně by bylo snazší vyrovnat. Na straně českého ministerstva obrany proto panovala skepse o proveditelnosti celého projektu se slovenským partnerem. Zadruhé, v současné době se jedná o poměru vojáků z obou zemí (celkem 1500) a o místě případného nasazení a obě strany nejsou v tomto ohledu příliš zajedno: slovenská strana například usiluje o silnější zastoupení ve společné jednotce. I přes tyto překážky je zařazení společné jednotky do sil Evropské unie plánováno na rok 2009.

Ideologicko-politická rovina

Lišící se politicko-ideologické zázemí vládnoucích stran těsně před parlamentními volbami 2006 mělo za následek přechodné utlumení kontaktů mezi předsedy vlád. Navzdory těmto odlišnostem však po vládních výměnách nejvyšší představitelé obou zemí symbolicky manifestovali nadstandardní úroveň vztahů. Odlišná zahraničněpolitická orientace obou vlád s sebou však přeci jen nese potenciál ke konfliktním zájmům. Jedná se zejména o některé evropské otázky a o odlišné pojetí role Ruska a přístupu k této zemi.

Nelze přitom říci, že by evropská problematika hrála v česko-slovenských vztazích nějak zásadnější roli. Do bilaterálních relací zasáhla otázka eura, které se slovenská vláda zavázala přijmout v roce 2009, zatímco česká vláda s určením termínu vstupu do eurozóny otálí. Intenzivně se komunikuje i o blížícím se českém předsednictví v Evropské unii, v jehož rámci se počítá s určitou formou kooperace mezi ČR a SR na úrovni ministerstva zahraničních věcí. Oba státy se rovněž shodují na potřebě co nejrychlejší ratifikace Lisabonské smlouvy.

Přesto v evropské oblasti existuje ne zcela zanedbatelný konfliktní potenciál. Slovenská evropská politika se vyznačuje konzistencí a spíše konsenzuálním přístupem, naproti tomu pozice České republiky se proměnila se vstupem Občanské demokratické strany do vlády. ODS se netají svým rezervovaným postojem k dalšímu prohlubování Unie a Slovensko sleduje některé projevy vůči EU mezi politickými představiteli ODS s opatrností. Jednou z prvních konkrétních možností, kdy bylo možné manifestovat evropskou politiku obou zemí, byl summit EU v červnu

2007. Česká vláda na něm mj. požadovala zpřesnění tzv. mechanismu oboustranné flexibility. Slovensko vyjádřilo této české prioritě podporu, ovšem s vědomím, že takový bod nebude příliš kontroverzní, a spíše od české strany očekávalo vyjasnění celého mechanismu.

Nezanedbatelná třetí plocha existuje v souvislosti s řešením kosovské nezávislosti. Slovensko patří do menšinové skupiny zemí (spolu s Kypr, Řeckem a Španělskem) s odtazitým postojem vůči kosovské nezávislosti, zatímco názor České republiky se shoduje s většinovým vnímáním této otázky. Šance, že tato třetí plocha přeroste v zásadnější rozpor, je zatím spíše malá. Za stávající situace se obě země shodnou na potřebě ukotvit jakékoli řešení v rezoluci Rady bezpečnosti OSN a v nutnosti zorganizovat efektivní misi EBOP. Skutečné problémy by mohly nastat v případě jednostranného vyhlášení kosovské nezávislosti, kterou sice jak Slovensko, tak ČR odmítají, ale české sázky zde přeci jen nejsou příliš vysoké. Jedinou neznámou by tedy byla slovenská pozice, na niž je obtížné usuzovat, neboť slovenská zahraniční politika se vykazuje dvojkolejností mezi vyhocenější rétorikou předsedy vlády a umírněnějším postojem kariérních diplomatů. Slovensko nicméně dokázalo, že má důvěru Evropské unie, když se mu podařilo prosadit svého diplomata Miroslava Lajčáka na post speciálního představitele EU pro Bosnu a Hercegovinu.

Zahraniční politiku obou zemí bezprostředně ovlivňuje jejich postoj k Rusku. Robert Fico již před nástupem do čela vlády prosazoval nutnost intenzifikace slovenské vazby na Rusko, která neměla být pouze pragmatického charakteru, tj. vedena potřebou vyřešit dlouhodobá témata (jako nepřilíš podářená privatizace Transpetrolu, budoucnost ropovodu Družba, licence na obchod se zbraněmi či nová dlouhodobá smlouva na dodávky zemního plynu). Větší náklonnost vůči Rusku je totiž patrná i z programového prohlášení, které v porovnání s předchozími vládami

Odlišná zahraničněpolitická orientace obou vlád s sebou však přeci jen nese potenciál ke konfliktním zájmům. Jedná se zejména o některé evropské otázky a o odlišné pojetí role Ruska a přístupu k této zemi.

nezdůrazňuje lidskoprávní agendu, či z formy vzájemných slovensko-ruských návštěv a z rétoriky samotného premiéra Fica. Česká zahraniční politika se naproti tomu v rostoucí míře dostává s ohledem na Rusko do konfliktního postavení.

Konkrétním příkladem, kdy se vektor české a slovenské zahraniční politiky kříží, je téma umístění radarové protiraketové základny USA na českém území. Slovenský premiér Robert Fico se opakovaně vyslovuje proti tomuto kroku. Vždy sice zdůrazňuje, že se jedná o jeho soukromý postoj, ovšem tento soukromý postoj neváhá tlumočit na státních návštěvách právě v Rusku, které radar odmítá. Na druhou stranu, například na půdě NATO se slovenští představitelé většinou drží linie nastavené ministerstvem zahraničí, která s otázkou radaru nemá větší problém.

Význam „ruského faktoru“ ve společných vztazích se rozhodně nevyčerpává rétorickými hrátkami na nejvyšších politických

Česko-slovenské vztahy: Nadstandardní, ale nikoli nekonfliktní. Předsedové vlád obou zemí, Robert Fico a Mirek Topolánek, v prosinci 2007 během setkání summitu zemí V4 a Slovinska v Ostravě.

Petr Josek Snr, Globe Media/Reuters

úrovních. Naopak, nejzávažnější důsledky může mít pro praktickou střeoevropskou spolupráci. Ta je ve stále větší míře ovlivňována hledáním možností, jak ovlivnit východní politiku Evropské unie, a energetickou bezpečností. Jak důležité je vnímání Ruska pro energetickou politiku, naznačují příklady Maďarska či Rakouska, které v porovnání s polským či českým přístupem bez větších problémů či obav zvyšují svou závislost na ruském plynu.

Domnívám se, že právě tyto dimenze do budoucna nejvíce prověří míru kvality česko-slovenských vztahů, neboť odpověď na to, co Rusko pro tu kterou zemi znamená, předjímá i některé odpovědi celé východní politiky. Z některých náznaků je přitom možné vyčíst více pragmatické než hodnotové směřování slovenské zahraniční politiky vůči tomuto regionu. Takovým symptomem byl například slovenský pokus o zahrnutí Rakouska do visegrádských jednání s Moldavskem. Rakousko pojí k východnímu regionu pragmatický obchodní zájem, který by mohl být s pomocí Visegrádské skupiny posílen. I z tohoto důvodu se visegrádské státy snaží držet „východní“ agendu spíše na úrovni V4, zatímco témata spjatá se západním Balkánem jsou nastolována v rámci Regionálního partnerství či ve formátu V4+.

Standardizované, nadstandardní, či konfliktní vztahy?

Současné vztahy mezi Českou a Slovenskou republikou potvrzují obecnější trend patrný ve všech členských zemích EU, kdy tradiční bilaterální agenda ustupuje do pozadí ve prospěch agendy

multilaterální (EU, NATO) a kdy dochází k sektoralizaci a regionalizaci zahraničněpolitických vztahů. V případě česko-slovenských vztahů působí jako další významný zdroj multilaterální agendy spolupráce ve visegrádském formátu, která v sobě pojí oba výše zmíněné trendy. Bilaterální vztahy jsou v zásadě standardizované a nabízejí stále méně prostoru pro specificky dvoustranné pojetí vzájemných vazeb. Rostoucí množství jednání se odehrává na okraji mnohostranných fór, bilaterální komunikace na sebe často bere podobu konzultací pro multilaterální záležitosti. Zatímco v případě vztahů České republiky s většinou členských zemí EU tento trend platí téměř beze zbytku, prostor širší střední Evropy (zahrnující Německo a Rakousko) nabízí přeci jen odlišný obrázek, kdy agenda plynoucí ze sdílení společného střeoevropského prostoru poskytuje bezpočet témat (výzev) pro bilaterálně pojatou diplomacii.

Zdali se tento prostor pro odlišnosti mezi zahraničněpolitickým vektorem Slovenské a České republiky projeví ve střeoevropské spolupráci a v kvalitě vzájemných vztahů, je otázkou do budoucna. Za necelý rok a půl koexistence nových vlád na něco takového zatím nelze usuzovat. Konfliktní zájmy, jejichž existence je nepopíratelná, byly zatím vždy vyřešeny ve prospěch zachování nadstandardních vztahů.

Michal Kořan je výzkumným pracovníkem Ústavu mezinárodních vztahů.

koran@iir.cz

**Růžena
Vintrová**

Vývoj české a slovenské ekonomiky v letech 1993–2007

Patnáct let od rozdělení společného státu je příležitostí k posouzení vývoje ekonomického výkonu, životní úrovně a sociálních podmínek obyvatelstva i mezinárodní pozice nástupnických zemí, jakož i úspěšnosti jejich odlišných hospodářských politik. Z dnešního pohledu se rozhodnutí o rozdělení Československa jeví jako žádoucí a prospěšné, bývá dokonce vydáváno za vzor řešení podobných situací v jiných zemích. Každý případ je však individuální a má své přínosy i náklady, které jsou v delším časovém odstupu zřetelnější než v kritické době rozhodování.

Při vyrovnávání ekonomické úrovně zaostávajících regionů má společný stát s integrovanou ekonomikou řadu výhod. Může soustřeďovat a cílevědomě rozdělovat větší zdroje na budování dopravní a jiné infrastruktury, na podporu školství, výzkumu, zdravotnictví a jiných cest, vedoucích ke konvergenci. V období centrálně plánované ekonomiky probíhalo dohánění ekonomické úrovně Slovenska s ojedinělou rychlostí, pro niž lze stěží najít období v moderních evropských dějinách. Vytvořený národní důchod ve srovnatelných cenách vzrostl mezi roky 1948 a 1989 v českých zemích šestkrát, na Slovensku jedenáctkrát. Nejrychleji postupovalo vyrovnávání v období 1948 až 1960. V pozdějších letech docházelo k výraznému zpomalení tohoto procesu (viz tabulka 1).

Přesun zdrojů z českých zemí na Slovensko činil v období od roku 1948 do roku 1989 v průměru 4 procenta českého a 11 procent slovenského HDP. Maximál-

ních veličin dosahoval v období první pětiletky, kdy rychlá tempa ekonomického růstu takovýto rozsah umožňovala. V 80. letech již míra přesunu v české ekonomice začala přesahovat roční tempa růstu HDP, takže spotřeba a investice zde prak-

v dohánějících zemích přiliv jen kolem dvou procent HDP. Zdaleka však nedosahoval rozměru přesunů mezi západními a východními spolkovými zeměmi Německa, které v nových zemích představují pětinu až čtvrtinu jejich HDP.

Přechod k tržní ekonomice byl spojen s transformační krizí, která československou ekonomiku s předimenzovaným těžkým průmyslem, vázaným na odbyt v zemích východního bloku, postihla zvlášť silně. Získání konkurenceschopnosti na západních trzích vyžadovalo výrazně snížit ceny a mzdy. Toho bylo docíleno razantní devalvaci koruny v průběhu roku 1990. Na Slovensku, kde byly nově budovány velké giganty těžkého průmyslu a kde existovala silná zbrojní výroba, měl rozpad východních trhů ještě těžší následky. Prerozdělování zdrojů uvnitř státu přitom v tržních podmínkách měnilo svou formu a silně sláblo. Direktivní nástroje přerozdělování odpadly. Slovenské komerční banky si musely relativně více půjčovat z centrálních zdrojů, neboť míra úspor na Slovensku byla mnohem nižší než v českých zemích. Začaly vznikat problémy se splácením úvěrů.

Kdo na koho doplácel

V politickém životě se projevilo zvýšené napětí a oživení sporů, známých jako „kdo na koho doplácí“. Ve společném státě se pracovní síla i kapitálový faktor volně pohybovaly, čehož mohly využívat různé politické proudy ke své účelové argu-

Tabulka 1: Poměr vytvořeného národního důchodu na obyvatele v českých zemích a na Slovensku v letech 1948–1989 (běžné ceny)

	1948	1960	1970	1980	1989
České země v tis. Kčs	5,4	12,9	22,6	32,1	38,7
Slovensko v tis. Kčs	3,3	9,6	17,8	27,3	33,9
Slovensko k Česku v %	61	74	79	85	88

Poznámka: Ukazatel vytvořeného národního důchodu (VND), používaný v období centrálního plánování, se lišil od hrubého domácího produktu (HDP) tím, že zahrnoval pouze tzv. výrobní odvětví a byla z něho vyloučena amortizace fixního kapitálu.

Pramen: Statistické ročenky FSÚ, ČSÚ a SSÚ z příslušných let, vlastní propočty.

ticky stagnovaly. V mezinárodním měřítku šlo o rozsáhlé přerozdělování zdrojů, srovnáme-li je s existujícími přesuny strukturálních a jiných fondů v rámci EU, které v dlouhodobém horizontu představují

mentaci. Z české strany se poukazovalo na přesuny veřejných zdrojů na Slovensko, ze slovenské strany na větší účast slovenských pracovníků na vytváření HDP na území českých zemí. Spory a přetaho-

vání o společné zdroje odvádějí pozornost od motivací ke zvýšení výkonu. Rozdělení společného státu vedlo ke zvýšení odpovědnosti za vlastní vývoj v jednotlivých republikách a z tohoto hlediska je lze zpětně hodnotit jako prospěšné.

Odlišné podmínky si vynucovaly i způsobení hospodářských politik. Slabší slovenská ekonomika vyžadovala při přechodu k tržnímu hospodářství větší uskrovnění ve mzdách a silnější kurzové podbízení než ekonomika česká. Její nákladová konkurenceschopnost se zvýšila, když po skončení měnové unie počátkem roku 1993 došlo k jednorázové devalvaci slovenské koruny vůči koruně české o 10 procent. V dalších letech se SKK znehodnotila až k úrovni 72–80 CZK za 100 SKK. V důsledku odlišných politik se úroveň mezd, která byla za společného státu prakticky shodná, silně rozešla. Průměrná měsíční mzda v roce 1992 činila 4667 Kčs v ČR a 4519 Kčs v SR. V roce 2006 dosáhla v kurzovém přepočtu v ČR 713 euro a v SR 504 euro, takže rozdíl se zvýšil ze tří procent na třicet procent. Slovensko má nejnižší mzdy i nejnižší jednotkové pracovní náklady ze všech středoevropských nových členských zemí EU. Jednotkové pracovní náklady má v celé Evropské unii nižší pouze Bulharsko. V důsledku nízkých pracovních nákladů Slovensko získalo potřebnou konkurenceschopnost a dynamiku a stalo se mimořádně atraktivní pro příliv zahraničního kapitálu.

Souhra reformního úsilí a vstupu do Evropské unie

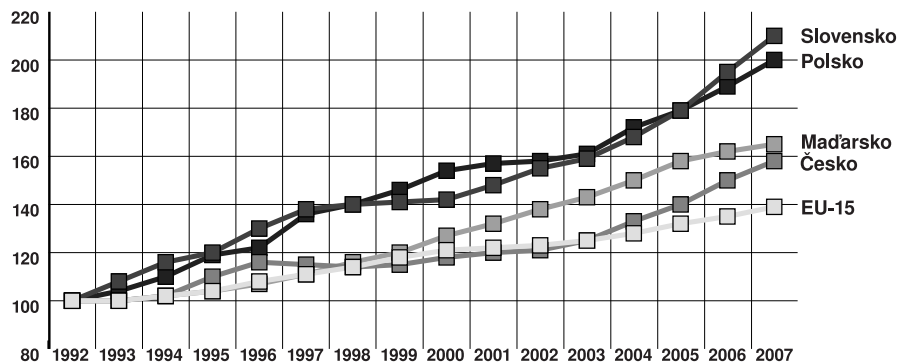
Společným transformačním úkolem české i slovenské ekonomiky byla zásadní změna výrobní struktury, kterou se podařilo provést až za vydatné pomoci zahraničních investorů. Ti financovali restrukturalizaci výroby, odpovídající změnám zahraniční i domácí poptávky, a pomohli nalézt nová odbytiště. V obou ekonomikách se přitom vytvořilo poněkud jednostranné zaměření na zpracovatelský průmysl, zejména na průmysl automobilový a elektrotechnický. Podíl služeb i nadále zaostává za vyspělými zeměmi. Na Slovensku byl boom zahraničních investic v důsledku politického vývoje o něco zpožděn a jeho výsledky se v současnosti projevují zároveň s pozitiv-

ními účinky integračních procesů po vstupu do EU a s působením přijatých radikálních ekonomických reforem.

Vstup do Evropské unie s institucionálními změnami zatraktivnil obě ekonomiky pro zahraniční kapitál a silně zrychlil ekonomický růst. Průměrná roční tempa

ším míram v rámci nových členských zemí. Vysoká nezaměstnanost na Slovensku je důvodem k silné pracovní migraci do České republiky, dosahující desítek tisíc osob a týkající se nízce i vysoce kvalifikovaných profesí. Lze předpokládat, že robusťní ekonomický růst na Slovensku

Obrázek 1: Tempa růstu HDP v zemích VS-4 a v EU-15 v letech 1993–2007 (v % ze stálých cen, 1992 = 100)

Pramen: ECFIN, Statistical Annex of European Economy, Autumn 2007, s. 49, vlastní výpočty.

růstu HDP se zrychlila v České republice z 2,9 procenta v letech 2000–2003 na 5,8 procenta v letech 2004–2007 a ve Slovenské republice z 3,6 procenta na 7,2 procenta. Souběh příznivých okolností vedl k prudkému ekonomickému růstu Slovenska, který se v roce 2007 přibližuje až k devíti procentům. V rámci zemí Visehradské čtyřky byl růst celkového HDP na Slovensku za posledních 15 let nejrychlejší. V České republice se vzhledem k zakolísání při recesi v 2. polovině 90. let růst zbrzdil a zrychlení nastalo až v současné dekádě (viz obrázek 1). Díky svému dynamickému růstu, nejrychlejšímu v rámci EU, je Slovensko označováno za ekonomického tygra Evropy.

I při mimořádně rychlém tempu růstu HDP se však Slovensku nepodařilo řešit otázku nezaměstnanosti, která se vleče jako tíživý problém z minulosti. V roce 2007 bylo očekáváno snížení nezaměstnanosti na 11 procent (z 18 až 19 procent v letech 2001–2004), avšak po ještě prudším snížení nezaměstnanosti v Polsku bylo i tak nejvyšší v zemích EU-27. V České republice se v roce 2007 očekává pokles nezaměstnanosti mírně pod 6 procent, tj. výrazně pod průměr zemí EU, což patří k nejniž-

umožní snížit mezeru v úrovni mezd a zmírní tlak na odliv pracovních sil.

Česko a Slovensko dohánějí vyspělé státy Unie

Výrazný předstih v tempech ekonomického růstu před průměrnými tempy v zemích EU, který se prosadil od přelomu tisíciletí, se promítl do přibližování ekonomické úrovně k vyspělým zemím Unie. Slovensko a Česko se v současné dekádě přibližují k ekonomické úrovni EU nejrychleji ze všech středoevropských nových členských zemí. Mezera k průměrné úrovni EU se mezi roky 2000 a 2007 zúžila v ČR o 13 a v SR o 17 procentních bodů. Česká republika předstihla úroveň Portugalska a Malty a postoupila na 17. místo v pořadí zemí EU-27 podle úrovně HDP na obyvatele v paritě kupní síly, Slovensko se nachází na 22. místě před Litvou, Lotyšskem, Polskem, Rumunskem a Bulharskem. Ve vzájemné relaci se v první polovině 90. let úroveň Slovenska od Česka vzdalovala, poté se navracela k výchozí pozici a v posledních letech dochází k dohánění. V roce 2007 již ekonomická úroveň Slovenska podle očekávání dosáhne 82procentní úrovně Česka (viz tabulka 2).

Vcelku se za posledních 15 let od rozdělení společného státu zvýšil HDP v počtu na obyvatele ve stálých cenách v České republice 1,6krát a ve Slovenské republice se zdvojnásobil. Do ekonomické

nomickému růstu a přibližování ekonomické úrovně k vyspělým zemím.

Časné přijetí společné měny v dohánějících ekonomikách má své výhody i nevýhody. Na Slovensku při rozhodování převá-

hospodářských styků. Dlouhé trvání takového stavu však není žádoucí, neboť s odkladem přijetí eura narůstají rizika vnějších šoků, která nelze ovlivnit vlastní měnovou politikou.

Česká a slovenská ekonomika jsou si i nadále blízké a vzhledem k historickým vazbám nacházejí na volném trhu Evropské unie hojně příležitosti ke kooperaci. Obě země si jsou navzájem významnými obchodními partnery s největším podílem na dovozu i vývozu po Německu. Dále probíhá intenzivní pohyb pracovních sil. Vzhledem k odlišným hospodářským politikám a odlišnému průběhu reformu mohou těžit ze vzájemné výměny zkušeností. Stojí před nimi i společná zásadní výzva do budoucna. S úspěšným přibližováním ekonomické úrovně k průměru zemí EU dochází k nevyhnutelnému vyčerpávání dosud převažujících zdrojů konkurenční výhody, založené na nižších nákladech a přejímání zahraničních technologií. Nezbytností se stává kvalita-

Tabulka 2: HDP na obyvatele v České republice a Slovenské republice, 1992–2007

	1992	1995	2000	2006	2007 ²
V tis. PPS (Kčs)¹					
Česká republika	76,7	10,8	13,0	18,6	20,2
Slovenská republika	58,1	7,0	9,5	14,9	16,7
V % k EU-27					
Česká republika	...	74,0	68,7	79,3	82,0
Slovenská republika	...	47,9	50,3	63,6	67,6

¹ Běžné ceny a běžné parity. Rok 1992 v československých korunách, ostatní roky v paritě kupního standardu PPS. ² Předběžný odhad.

Pramen: EUROSTAT, Structural Indicators, National Accounts, 8. 12. 2007; vlastní výpočty.

úrovně v mezinárodním srovnání se kromě vývoje HDP, charakterizujícího růst objemu v domácích stálých cenách, promítá též úspěšnost obchodování s vnějším světem. Jde o vývoj směnných relací (poměr docilovaných cen ve vývozu a dovozu), které odrážejí vývoj kvalitativních parametrů ekonomiky. V České republice se v dlouhodobém vývoji zlepšovaly, a přispívaly tak k přibližování ekonomické úrovně k zemím Evropské unie. Ve Slovenské republice se naopak zhoršovaly, což vyrovnávání ekonomické úrovně brzdilo. Za uplynulých 15 let se směnné relace v ČR zlepšily o 25 procent a na Slovensku se o 6 procent zhoršily. Tento jev souvisí s odlišným vývojem nominálního kurzu CZK a SKK zejména v 90. letech. V posledních letech obě měny zpevňují, i když s různou intenzitou.

Slovensko pod „eurovým deštníkem“

Slovensko posiluje svou integraci s Evropskou unií v měnové oblasti. Jako jediné z visegrádských zemí je již zapojeno v mechanismu směnných kurzů ERM II, kde se připravuje na přijetí eura od roku 2009. Otázku nelze zužovat jen na schopnost splnit maastrichtská kritéria, což se Slovensku, i když s obtížemi, pravděpodobně podaří. Splnění těchto kritérií je nezbytné pro zajištění stability společné měny. Je však nutno vážit i vlastní zájmy a kritéria. Jde o to, nakolik tento krok prospěje eko-

žily přednosti přijetí eura, které se zde nacházejí v poněkud jiné poloze než v České republice. Kromě všeobecné výhody odstranění kurzových rizik vůči hlavním obchodním partnerům a snížení transakčních nákladů je pro Slovensko důležitý přechod do prostředí s nízkou úrokovou mírou, zlevňující úvěry a podporující investice a růst. Tato výhoda pro Českou republiku odpadá, neboť zde jsou úrokové míry zatím stále nižší než v eurozóně a úvěry by se po přijetí eura naopak zdražily.

Pro Slovensko je také důležitější „eurový deštník“, zajišťující měnovou stabilitu, neboť zde stále existují poměrně velké deficity běžného účtu platební bilance (v letech 2005 a 2006 dosahovaly až k osmi procentům HDP). Konkrétní bilance nákladů a rizik není proto v obou zemích shodná. V České republice v současném období převažují rizika spojená se ztrátou vlastního přízpůsobovacího kurzového mechanismu v etapě neúplné reálné konvergence a nesladěných ekonomických cyklů. Dočasné fungování vlastní měny v ČR a eura v SR nemusí být na závadu vzájemnému rozvoji

Společným transformačním úkolem české i slovenské ekonomiky byla zásadní změna výrobní struktury, kterou se podařilo provést až za vydatné pomoci zahraničních investorů.

litativní posun zdrojů konkurenceschopnosti, který by měl být zaměřen na rozvoj inovačních schopností a nabídku specifických výrobků a služeb vyšší kvality. Jinak nelze obstát v konkurenci ještě levnějších zemí, zejména Číny. K takovému posunu existují dlouhodobé předpoklady v průmyslových tradicích i v kvalifikacích, technické zdatnosti a po-

měrně vysoké vzdělanosti obyvatelstva. Tyto předpoklady je však nutno přizpůsobit potřebám znalostní ekonomiky a přejít od převážně nákladové konkurenceschopnosti, založené na nízkých mzdách, ke kvalitativní konkurenceschopnosti, uplatňované v technologicky náročnějších a sofistikovanějších výrobcích a službách.

Růžena Vintrová je ekonomkou a působí v Centru ekonomických studií Vysoké školy ekonomie a managementu (VŠEM).
ruzena.vintrova@vsem.cz

Pätnäšť rokov po... pohľad zo Slovenska

František Šebej

Ak chce niekto naozaj porozumieť, čo dnes k sebe navzájom cítia Česi a Slováci, urobí múdro, ak si vopred zakáže stereotypy. Neexistuje štatistický Čech ani Slovák, ktorí by k sebe prechovávali štatisticky významne zastúpené pocity. To neznamená, že neexistuje spôsob, ako opísať skúsenosť Čechov a Slovákov za uplynulých 15 rokov i to, ako vnímajú a prežívajú dnešok vo vzťahu k sebe navzájom, v akom vzťahu sú ich politické reprezentácie, ako dokážu či nedokážu kooperovať napríklad v EÚ.

Už bezprostredne po rozdelení Československa bolo jasné, že na oboch stranách novovzniknutej hranice veľká časť dospelšej generácie vnímala rozdelenie ako traumy. Z vlastnej skúsenosti však viem, že išlo o veľmi rozdielny druh traumy – na Slovensku, napríklad bohatierskym rečiam politickej elity o vytúženej samostatnosti, bola tá trauma intenzívnejšia. Poviem bez okolkov, že stratili Prahu a všetky ikony spoločných dejín a kultúry (vrátane Václava Havla), je určite iný typ straty ako stratili Vysoké Tatry a Vladimíra Mečiara. Hovorím o generácii, ktorá, najmä vďaka prišernému politickému profilu elity, ktorá začala vládnuť samostatnému Slovensku a ktorá zjavne ťahala krajinu kamsi späť na východ, nemala nijaký dôvod na optimizmus a musela hľadiť do budúcnosti s obavami. Nová vládna elita Slovenska vynaložila potom nemalé úsilie na vytvorenie nového, vlastného prerozprávania dejín – romantizujúceho, lživého a značne gýčového mýtu o tisícročnej porobe

Slovákov a ich tisícročnom boji za samostatnosť. Súčasťou toho mýtu bola, samozrejme, aj adorácia Vladimíra Mečiara a jeho súputníkov ako tých mýtických a trochu aj hrdinských bojovníkov. Dokonca sa odlievali do bronzu aj ich busty v štýle najortodoxnejšieho socialistického realizmu (ten štýl ale nikoho neprekvapil). A súčasťou príbehu muselo byť aj agresívne delegitimizovanie politických síl a politikov, ktorí „nechceli Slovensko“, čo bola, zhodou okolností, celá demokratická a prozápadná opozícia. Je jasné, že to bola mytológia, ktorá nesmierne zafažovala slovensko-české vzťahy vlastne až do volieb v roku 1998.

Logika asymetrického vývoja

Treba tiež povedať, že sa táto mytológia, napriek tomu, že celé roky intenzívne zamorovala médiá kontrolované vládou, na Slovensku neujala, i keď má dnešná vládna koalícia sklon podchvilou sa pokúšať o jej recykláciu (naposledy to urobila ne-

obyčajne hlúpo vládla premiéra Fica, v ktorej vyhlásení k výročiu 17. novembra 1989 sa píše, že sa vtedy na námestiach zhromaždili desiatky tisíc ľudí túžiacich po samostatnosti). Treba tiež povedať, že to bolo obdobie, počas ktorého sa Slovensko Čechom politicky veľmi vzdialilo a bolo, vďaka excesom mečiarovskej politickej reprezentácie, postupne vyradené spomedzi uchádzačov o vstup do NATO aj EÚ. Fakt, že sa v roku 1997 rozhodlo, že sa novými členmi NATO stanú iba Česi, Maďari a Poliaci, interpretovali slovenskí vládni politici tak, že ide o akt pomsty akýchsi „hegemonistických síl“ na Západe za to, že si Slováci dovolili vybojovať si samostatnosť. S Martinom Bútorom sme to vtedy nazvali obdobím sebadiskvalifikácie Slovenska. Spomínané paranoidné a konšpiračné videnie sveta sa občas znovu vracia do rétoriky politikov, ktorí v súčasnosti na Slovensku vládnu – ide, koniec koncov, z veľkej časti o tú istú garnitúru, ktorá bola na Slovensku pri moci (s krátkou prestávkou v roku 1994) v rokoch 1993 až 1998. Česká politická scéna nemusí vždy tieto symptómy konšpiračnej mentality u Róberta Fica, Mečiara a samozrejme i Jána Slotu, vnímať, lebo na to nebola v domácom prostredí senzitivovaná.

Logika asymetrického a v mnohom divergentného vývoja v oboch krajinách za tých 15 rokov spôsobila, že asymetrický je aj vzájomný vzťah. Česi, český jazyk a česká kultúra zostali samozrejmom súčasťou slovenského prostredia – medzi iným aj vďaka tomu, že absolútna väčšina slovenských domácností má k dispozícii verejnoprávne i súkromné české televízne kanály a tieto majú pomerne vysokú sledovanosť. Český dabing sa neprekladá a české knihy sa stále dobre predávajú. Preto rozumie češtine pomerne bez problémov aj slovenská stredoškolská mládež, čo o českej mládeži a slovenčine zrejme neplatí. České politické i kultúrne prostredie je pre Slovákov stále najdôležitejším zahraničným referenčným rámcom, ktorý mnohí ešte stále nevnímajú ako „úplne zahraničný“, a nie je to iba pre blízkosť jazyka. Veľmi turbulentné, zaujímavé a predovšetkým pre Slovensko dôležité maďarské či poľské politické prostredie je na Slovensku v porovnaní s tým čes-

kým väčšinou iba vlažne vnímané cez chudobný spravodajský servis. Ak nejde, pravda, o akútny „národné“ zafarbený konflikt so slovenskými Maďarmi, ktorý oživi záujem o hlasy maďarských politikov tým najhorším možným spôsobom. Zaujímavým prvkom vzťahov so susedmi je, že ukrajinské prostredie, hoci ide o bezprostredných susedov, ako keby bolo na mentálnej mape Slovákov stovky míľ vzdialené, v čom sa zrejme príliš nelíšia od Čechov. Pokiaľ viem, tak slovenské prostredie je v Čechách tiež ešte vnímané ako veľmi blízke, ale netvorí dôležitý referenčný rámec. Česi i Slováci ten rámec hľadajú za svojou západnou hranicou.

Väčšia provinčnosť na oboch stranách hranice

Tu nech mi je dovolené vysloviť postreh, ku ktorému sme na Slovensku pri pohľade na českú a slovenskú politickú scénu dospeli viacerí. Po rozdelení Československa sa zo správania českej politickej elity stratil akýsi ťažko uchopiteľný, ale veľmi dôležitý a obdivuhodný rozmer – možno zmysel pre širší kontext, pre geopolitiku strednej Európy, možno tolerancia – čo si všetko vyžadovalo spolužitie so Slovákami a ich často veľmi odlišnými dejinami. Po celé tie roky od rozdelenia sa nedalo ubrániť pocitu väčšej provinčnosti politiky na oboch stranách. Na Slovensku provinčnosť vlastnej politickej elity nikoho neprekvapila, prekvapil by skôr opak, v Čechách to bol pri pohľade zo Slovenska nečakaný prvok.

Zahraničná politika Slovenska prežila fázy, ktorých zostali Česi ušetrení. Po roku 1998 bol dokonca dôvod znovu potvrdzovať politickú príslušnosť Slovenska k demokratickému Západu. Treba povedať, že od roku 1998 až do vstupu Slovenska do NATO a oboch krajín do Európskej únie, bola podpora, ktorú poskytovala česká politická reprezentácia Slovákom v ich snahe o integráciu do NATO aj EÚ naozaj výnimočná.

Čo, prirodzene, neznamená, že ide ešte aj dnes o recipročný a trvalo blízky vzťah. Príliš často sa vyskytnú okamihy, keď druhá strana čaká podporu a nedočká sa jej. Alebo okamihy, a to sa týka najmä Slovenska, keď nielen, že nepríde podpora, ale príde nečakaný a zbytočný „štuchanec“.

K takým okamihom patrila napríklad aj ničím logickým nemotivovaný úklon slovenského premiéra Fica k Rusku a k jeho prezidentovi Putinovi, keď vyhlásil, bez kontextu a bez toho, aby sa ho ktokoľvek na to pýtal, že on by americký radar na Slovensku nedovolil postaviť. Mimochodom, nebolo to jeho prvý ani posledný úklon k Putinovi Rusku. Vďaka Róbertovi Ficovi a jeho inštinktívnym politickým inklináciám je Slovensko zrejme opäť v období, keď bude konať v súlade s českou zahraničnou politikou čoraz zriedkavejšie. V slovenskom politickom diskurze sa vyskytujú takpovediac protizápadné, antiliberálne a proruské inštinkty na oboch stranách spektra – od kresťanského demokrata a bývalého disidenta Jána Čarnogurského, až po populistu s komunistickým politickým rodokmeňom Róberta Fica. V Čechách sa dá pri zmene vlády sprava doľava či naopak očakávať iná daňová a fiskálna politika pri v zásade nezmenenom kurze zahraničnej politiky. Na Slovensku môže taká zmena znamenať aj zásadnú zmenu zahraničnopolitického správania sa krajiny, i keď to v danej chvíli nevyzerá tak dramaticky. Česká diplomacia bude asi z údivom sledovať správanie sa slovenskej politickej scény naprieč celým spektrom vo veci riešenia problému Kosova.

Slovensko-české približovanie a vzdalovanie

Slovákovi a Čechovi by teoreticky malo záležať na čo najužšej spolupráci v celej agende Európskej únie, neprejavuje sa to však príliš. Pre slovenských politických analytikov bolo zaujímavé a predovšetkým alarmujúce pozorovať, s akou inerciou, bezstarostnosťou až nezáujmom išiel slovenský premiér podpisovať novú lisabonskú zmluvu. Zmluva, ktorá znamená opätovný značný presun právomocí z národných inštitúcií na európske, vyvolala v slo-

venských politických kruhoch takú malú odozvu, že existuje dôvodné podozrenie, že sa jej obsahom a dôsledkami vlastne ani žiaden zo slovenských politikov, či už vládnych alebo opozičných, ani nezaoberal. Podobné je to s prijatím eura. Intenzita českej diskusie o kladoch a záporoch vstupu do eurozóny nemá na Slovensku nijakú paralelu. S výnimkou zopár ekonomických analytikov, ktorí vyslovujú isté obavy a pochybnosti o výhodnosti príliš rýchleho vstupu či dokonca výhodnosti eura ako takeého, na Slovensku nediskutuje nik. Najmenej politici, ktorí zatiaľ unisono považujú čo najrýchlejšie zavedenie eura za zdroj prestíže. Česi sa rozhodli vstúpiť do eurozóny, podľa môjho názoru rozumne, radšej trochu odsunúť, a tak vyvstala

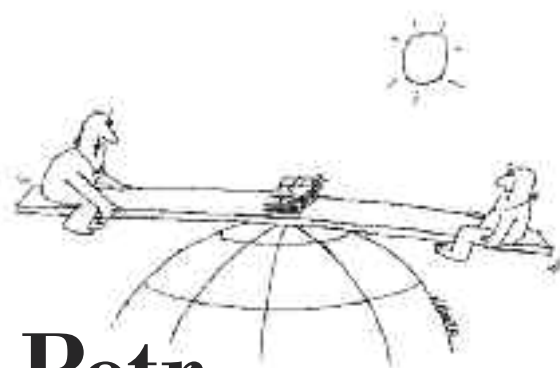
otázka, čo so Slovákami urobí prípadné zavedenie eura ešte pred Čechmi v roku 2009. Domnievam sa, že vo vzťahu k Čechom nič podstatné. Možno niektorí Slováci zakúsia krátky epizodický pocit pýchy voči Čechom, podobný tomu po víťazstve v hokeji, ktorý rýchlo vyprchá v zrážke s novou cenovou realitou.

V noci z 20. na 21. decembra zmizla vstupom do Schengenu fyzická hranica medzi Čechmi Slovákami a ľudia, vrátane mňa a mojich blízkych, sa skutočne úprimne tešili. Mám podozrenie hraničnice s istotou, že na slovenskej strane sa tešili aj tí, vďaka ktorým tá hranica vôbec vznikla. Mnohým to uľahčí život. Nič to však nezmení na tom, že tu budú aj naďalej dve zahraničné politiky – česká a slovenská, ktoré sa budú niekedy dosť významne líšiť v prioritách aj v praktických krokoch. Približovať a vzdalovať sa budú podľa politickej vzdialenosti politikov, ktorých si budú Česi a Slováci voliť.

František Šebej je redaktorem slovenského týždníku Týždeň.

sebej@tyzden.com

V souvislosti s výročím rozdělení Československa oslovila redakce Mezinárodní politiky někdejší premiéry obou národních vlád, Petra Pitharta a Jána Čarnogurského, a vedla s nimi rozhovory. Oba politici se v letech 1991 – 1992 podíleli na rozhodujících jednáních o státoprávním uspořádání Československa. V odpovědích nejenom bilancují vývoj ve svých zemích za posledních 15 let, ale zamýšlejí se i nad současným stavem česko-slovenských vztahů, důsledky vstupu do Schengenského prostoru, ale také nad tím, co se stane, pokud zavede Slovensko euro dříve než Česko.

Petr Pithart:

„Češi si se svým novým státem dlouho nevěděli rady“

Před patnácti lety došlo k rozdělení Československa. Kdybyste se měl pokusit o určitou bilanci, jakou cestu za tu dobu Česká republika urazila, jak se změnilo její postavení v Evropě/ve světě, jakými proměnami prošla společnost, k jakému zjištění byste dospěl?

Mnohé bylo docela jinak, než jsme si tenkrát představovali, a řeknu, že i jinak, než jsem si tenkrát přál. Mezi hlasy pro rozdělení se jeden ozýval zvláště silně: Slovensko nás brzdí na cestě do Evropy! Argumenty to byly velmi přízemní – začalo se nepěkně mluvit o penězovodu na východ, který třeba přetnout, přičemž nevysloveným zdůvodněním tohoto přetnutí bylo, že chceme být co nejrychleji součástí Evropy a sami se napojit na penězovody tentokrát evropské... Pak se ukázalo, že Slovensko v prvních letech skutečně směřovalo jakoby někam

úplně jinam, mimo EU i NATO, a zdálo se, že to zdůvodnění bylo na místě. To bylo tehdy, když byl Vladimír Mečiar premiérem. Pak ale Slovensko nabralo v reformách takové tempo, že jsme se mu dost dlouho dívali na záda. Slovenský růst HDP je pořád ještě vyšší a vypadá to, že nějakou dobu bude vyšší než náš. Takže argument, že Slovensko nás brzdí a že je třeba to „vlečné lano“ přetnout, se potvrdil jen v prvních letech po rozdělení státu, pak už nikoliv.

Ano, říká se, že naše vztahy nebyly nikdy tak dobré jako dnes. Platí to v tom smyslu, že jsou politicky bezkonfliktní. Ale je samozřejmé, že lidský rozměr se z nich vytrácí. Pokud tam naši lidé nejedí na dovolenou nebo pokud tam nemají příbuzné, hustota kontaktů řídne, a to se dříve nebo poz-

ději projeví. Slováci pořád ještě o nás hodně vědí, můžete si tam na mnoha místech – nejen v Bratislavě – koupit české noviny, české knihy. Tady byl zájem o Slovensko vždycky o poznání slabší, a dnes se tu dostanete dřív k anglosaským či německým novinám a knihám než ke slovenským. Ano, nejsou přestřelky mezi politiky, nehádáme se o peníze. To je jistě dobře, ale vzájemné vztahy jsou ve skutečnosti slabší a slabší, což se dalo samozřejmě čekat. Myslím si, že soužití v jednom státě se Slováky jako s národem po všech stránkách jiným, než jsme my Češi, s jinou historií, s jiným geopolitickým zakotvením v Evropě, s jinou historií náboženské víry, s jiným právním systémem, ale i s jinými pohádkami pro děti atd., bylo unikátní v tom smyslu, že jsme si v mnoha ohledech tak nepodobní, a přitom si jazykově rozumíme na slovo. S něčím takovým se v Evropě nesetkáte. Já jsem v tom viděl výhodu, šanci k sebepoznání, neb se vidíte také očima těch druhých, jiných. Tato vzájemně na sebe nastavená zrcadla jsme rozbili, takže nám zbývá prohlížet si v zrcadle sami sebe, což je často málo inspirující.

O Slováci se vždycky říkalo, že nezávislost, kterou získali v roce 1993, jim pomohla se emancipovat a získat sebevědomí. Ale co česká společnost? Tam to přece s tím sebevědomím a i s tím přimout nový, zmenšený stát, nějakou dobu trvalo?

To byl vlastně nejsilnější argument pro rozdělení, proti kterému se nedalo nic namítat: Slováci měli plné právo na vlastní stát, zvláště po nevydařené epizodě se „Slovenským štátem“, který by bez Hitlerovy protekce nevznikl. Slováci měli právo sami sobě dokázat, že dokáží mít a spravovat normální demokratický stát. To jim nebylo možné upřít. My jsme s tím naopak měli velké potíže, protože jsme se příliš jednoduše ztotožňovali rovnou s Československem, což Slováky vždycky dráždilo a většina našich lidí vůbec nechápala, v čem je problém a proč je to dráždí. My jsme si najednou nevěděli s tou toliko českou státností rady. Projevilo se to a možná, že se to ještě i projevu je tím, že se nemůžeme shodnout na jednoslovném pojmenování našeho státu – jsou lidé, kteří slovo „Česko“ nedokáží vyslovit. To není jenom nějaká nahodilost, to souvisí s tou rozkolísanou identitou. Uvědomme si, že my Češi jsme žili v různých státních celcích – ať už menších, nebo větších, různě pojmenovaných, ale vždycky jsme v tom „státním domě“ žili ještě s jinými národy či národnostmi. V roce 1938 bylo Československo dokonce státem s nejvyšším procentem národností – tvořily 33 procenta – a to jsme do těch 77 procent zahrnuli i národ československý, který byl více konstrukcí než realitou. A dnes poprvé žijeme ve státě, který je etnicky zcela homogenní, prý snad nejhomogennější z celé Evropy – snad jen Is-

landané jsou prý etnicky „čistší“. To je samozřejmě obrovská změna a nelze se divit, že jsme to nepřijali jako samozřejmost. Rozpadem státu jsme završili tragický vývoj, který začal likvidací československých Židů, zřeknutím se Rusínů, vyhnáním Němců a skončil opuštěním svazku se Slováky a s nimi i Maďary. To je obrovská proměna ve způsobu státní existence národa.

Dalo by se tedy říct, že Češi zvládli rozdělení po emocionální stránce hůře?

Já vím určitě jedno: ať už se to téma kdekoli otevře – v Čechách nebo na Slovensku nebo ve světě – začne nekonečná vzrušená debata. Jedni tvrdí, že se stalo správně a jinak že se stát nemohlo, a druhí proti tomu namítají všechno možné. Jako kdyby se sáhlo do rány, která se nezhojila. To by potvrzovalo můj tehdejší postoj, že musíme pro společný stát udělat všechno, co je v našich silách, ale bude-li to vůle nejméně jednoho národa, tak se samozřejmě rozejít musíme. A kdo to lépe zvládl? Je pořád mnoho lidí, kteří to přinejmenším citově nezvládli nikdy a kteří mně dodnes vyčítají, že jsme tenkrát nepoužili referendum. Je úplně zbytečné namítat, že otázka referenda byla aktuální až po volbách v červnu 1992, kdy jsem už byl mimo politiku. Ono to jistě přebolí. My jsme se už

srovnali i s jinými událostmi našich dějin, a to tím, že jsme je potichu vytěsnil – jako třeba právě otázku ztráty Podkarpatské Rusi, o které se začíná pořádně mluvit až teď...

Bylo už tenkrát při jednáních o budoucím uspořádání federace v nějaké fázi patrné, že celá záležitost nakonec bude mít takové vyvrcholení a že rozdělení je reálnou možností? Nebo rýsovalo se nějaké řešení přijatelné pro obě strany?

Ano, byl jsem o tom přesvědčen. Federace z 28. října 1968 přišla v asi nejhorší myslitelné době a po roce a půl byla navíc zcela vyprázdněna. Z Husákovy vůle ztratila všechny charakteristiky, které dělají stát federací. Byla to, jak pak říkal Václav Havel, federace neautentická. Z toho jsem usuzoval, že je třeba ten „sňatek“ uzavřít znovu, neboť manželství, které bylo uzavřeno v čerstvě okupované zemi, prostě nebylo legitimní. Znamenalo to vyjít od republik, posílit jejich pravomoci, svobodně se dohodnout, chceme-li nebo nechceme-li společný stát, a pak teprve dojednat, co zůstane federaci. To by logicky vyžadovalo – a to byl argument právních pozitivistů – že budeme muset minimálně na vteřinu společný stát takřikajíc rozpustit a znovu sestavit, dohodnout se smlouvou obou národních rad na tentokrát opravdové federaci. A oni nám v tu vteřinu ucuknou a utečou, varovali skeptici... Samozřejmě, že bez elementární vzájemné důvěry to udělat nešlo a ta tu nebyla.

Také záleželo na konkrétních politicích na obou stranách. My jsme se na jednáních se slovenskou vládou dohodli, že uděláme nejdříve takovou sondážní debatu o rozdělení pravomocí mezi federaci a republiky. Byli jsme pozváni do Trenčianských Teplic, přijel jsem tam spolu s místopředsedou vlády Vlasákem. Sotva jsme se posadili, řekl Mečiar slavnostně: „Chci, abyste věděli, že k tomuto jednání mám mandát slovenské vlády a také mandát vedení Verejnosti proti násiliu.“ My jsme se zarazili, protože v tu chvíli vznikla asymetrická situace: my jsme zatím žádný takový mandát neměli, měla to přece být jen sondáž. Debata se podle toho vyvíjela a posléze jsme dospěli k určitým závěrům. A pak, za půl roku, poté, co se ve Federálním shromáždění potvrdilo nové rozdělení pravomocí, Slovenská televize pořádala vzpomínkové setkání nás, co jsme se tenkrát sešli v Trenčianských Teplicích. V polovině debaty Mečiar triumfálně oznámil: „A víte, co na tom setkání bylo pro mne nejvíce vzrušující? Já jsem neměl vůbec žádný mandát, tady s místopředsedou jsme o tom nemluvili ani po cestě v autě, já jsem to prostě risknul a ono to vyšlo...“ On nás tenkrát obelhal. Ale nebylo přece možné, abych já volal komusi do Bratislavy, jestli pan premiér opravdu ten mandát má... Jednání s Mečiarom měla často nějakou faleš. S Čarnogurským to bylo jiné. Domnívám se, že on byl stoupencem mé představy vybudovat federaci z gruntu znovu, ale na české straně už byl proti tomu odpor, protože v politické sféře začaly převládat hlasy pro rozdělení. Někteří politici vycítili, že díky tomu získají body.

Vidíte Vy osobně nějaké výrazné rozdíly, pokud jde o zahraniční politiku, kterou SR a ČR od roku 1993 uskutečňovaly? Existují třeba oblasti nebo témata, kde se mohou diplomacie obou zemí doplňovat nebo vzájemně podporovat?

Ted' je před námi těžká zkouška, jako by takové malé repete začátku devadesátých let, kdy se rozpadala Jugoslávie. Slovensko bude, a bude v tom asi jednomyslné, zastávat názor, že Kosovo se nejenom nemá osamostatnit, ale že ho nemáme uznat jako stát. To je důsledek neuzdravených poválečných ran, toho, že se Slováci, až na několik let Dzurindovy vlády, kdy byli demokratičtí Maďari ve vládě, nedokázali s nimi dohodnout. Tady se naše cesty úplně rozejdou a může se stát, že Slovensko – asi by ale nebylo v Evropě úplně samo – bude zastávat zcela jiný názor než velká většina členských států Evropské unie. A slovenští Maďari, to byl pro mne jeden z důvodů, proč federaci zachovat. Demokratičtí Maďari také byli jejich největšími stoupenci – většími než Češi i než federalističtí Slováci. Maďari věděli, co jim eventuálně hrozí. Tady najednou vidíme jeden

z opožděných důsledků rozdělení státu. Kdyby tu bylo Československo, obavy z hnutí za autonomii a posléze odtržení jihu Slovenska by v rámci federativního Československa nejspíše vůbec nevznikly a asi bychom měli na situaci na jihovýchodě Evropy podobný názor jako Evropa. Takto se může Slovensko úplně vydělit.

Jak jste třeba vnímal kritiku, která zazněla z oficiálních míst na Slovensku v souvislosti s umístěním americké radarové základny na území České republiky?

Zarazilo mě, s jakou vehemencí a jak okamžitě Slovensko reagovalo. Těžko říct, čemu všemu to přičíst. Ján Čarnogurský

vám to nejspíše už řekl. On osobně spojuje mnoho nadějí s Ruskem, jezdí tam a schází se s ruskými politiky, včetně pana Putina. U něj to je dáno velmi promyšlenou a procitěnou skepsí vůči Západu, vůči západnímu liberalismu, v němž vidí hrozbu zhouby Evropy a patrně s tím postojem není sám. Na Slovensku byly rusofilské nálady vždycky silné a dnes, když z obnoveného ruského tahu k velké říši už odpadla slupka komunismu, znovu se probouzejí. My jsme z té hrozby expanze přece jen poněkud vyklouzli, protože mezi Rusko a nás se „vsunuly“ dva nové státy. Slovensko se asi cítí Rusku blíž – někteří to vidí pozitivně, ji-

ní z toho mají obavy. Také proto reagovalo Slovensko na radar v Česku velmi rezolutně.

Prvního ledna 2008 uplynulo nejenom 15 let od rozdělení Československa, ale zároveň vstoupily obě země také do Schengenského systému, což znamená, že po patnácti letech byly opět zrušeny hraniční kontroly mezi ČR a SR. Vyvolává to ve Vás nějaké pozitivní emoce?

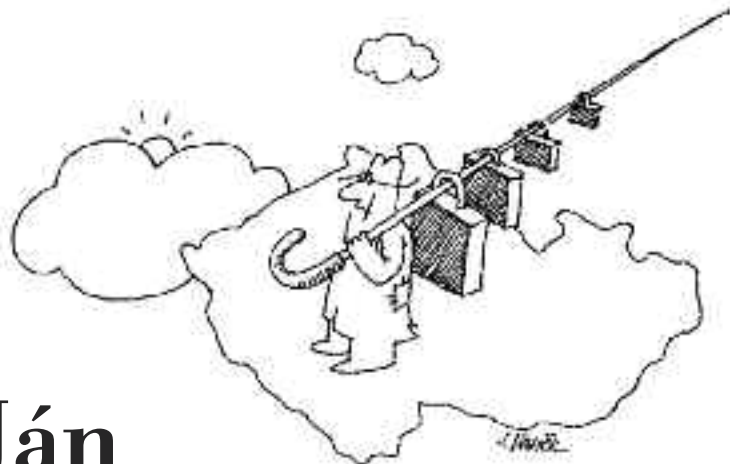
Určitě. Já jsem před lety nechápal, proč se začaly stavět ty obrovské betonové celnice na našich hraničních přechodech, vždyť perspektiva Schengenu přece byla zřetelná už tehdy. Nikdo nevěděl, jak dlouho to potrvá, ale že to k tomu směřuje, bylo naprosto jasné. Co teď budeme s těmi monstry na hranicích dělat?

Mezi Čechy a Slováky se od okamžiku rozdělení etablovala určitá vzájemná soutěživost, jistě „poměřování sil“ – nejenom ve sportu, ale třeba i v hospodářském vývoji. Slovensko zavede s největší pravděpodobností euro už v roce 2009, a tím podstatně dříve než ČR. Příkladáte tomu nějaký symbolický/psychologický význam – něco na způsob toho, když euro zavedli Irové (ale Velká Británie nikoli) či Fini (ale Švédové to odmítli)?

Vidíte, vzpomeňme si, s jakými představami jsme přistupovali ke Slovensku, že nás brzdí a že na ně doplácíme. Teď je slovenský vývoj rychlejší, evidentně nás předběhnou i pokud jde o euro, takže ty původní argumenty pro rozdělení jsou z myslí jejich tehdejších hlasatelů raději vytěšňovány.

Je to varování našemu někdy křečovitému českému sebevědomí. Občas si namlouváme věci, které nejsou pravdivé, jako že jsme o tolik a o tolik lepší, a nemůžeme se proto nechat zdržovat slovenským outsiderem...Tady se ukázalo, že to může být také docela naopak. Slovensko na tom bude pořád ještě nějakou dobu ekonomicky hůř, protože rozdily na začátku byly velké, ale jakkoli se zprvu zvětšovaly, teď se zmenšují. Alespoň jistě vystřízlivění při příležitosti výročí rozdělení státu by nás mělo varovat před siláctvím, jaké jsme před rozdělením státu předváděli. Obávám se, že takové siláctví bývá u nás v Čechách vždy kompenzací nějakého komplexu. Zkrátka ke zdravému sebevědomí máme ještě kus cesty. Slováci jsou na tom ale podobně. I oni mají své komplexy. Jsme prostě dva pořád ještě nejen nové státy, ale i menší státy, než byl ten společný. Na to se nesmí zapomínat.

Petr Pithart je docentem na PF UK a 1. místopředsedou Senátu Parlamentu České republiky. V letech 1990–1992 byl předsedou vlády České republiky.

Ján Čarnogurský:

„Osamostatnenie Slovenska prispelo k jeho dospievaniu“

Před patnácti lety došlo k rozdělení Československa. Kdybyste se měl pokusit o určitou bilanci, jakou cestu za tu dobu Slovensko urazilo, jak se změnilo postavení Slovenska v Evropě/ve světě, jakými proměnami prošla společnost, k jakému zjištění byste dospěl?

Od rozdělení Slovensko emocionálně aj politicky výrazne pokročilo v dospievaní. Slováci berú ako samozrejmosť, že majú vlastný štát, za svoje rozhodnutia zodpovedajú sami, a že vo vzťahu k iným štátom majú rovnoprávne postavenie. K dospievaniu Slovenska od osamostatnenia prispelo aj to, že politický zápas o povahu (kvalitu) demokracie, ktorá na Slovensku prebehla v rokoch 1993–1998, vybojovalo Slovensko samostatne, bez zásahov zo zahraničia a vybojovalo tento zápas úspešne. Zahraničie, konkrétne Európska únia a USA iba dávali najavo, aký výsledok zápasu v ich očiach by predstavoval víťaz-

stvo demokracie, ale do samotného zápasu nezasahovali. Následné politické úspechy Slovenska pri prijímaní za člena Európskej únie, ako aj hospodárske úspechy Slovenska, posilnili sebavedomie slovenského obyvateľstva. Slovensko je dnes vcelku rešpektovaným štátom a najmä nemusí trpieť komplexom menejcennosti voči žiadnemu inému štátu v Európe a na svete. Slovenská spoločnosť do určitej miery prekonala provinciálnosť minulosti. Dnes slovenskí študenti s úplnou samozrejmosťou študujú v zahraničí, počnúc Prahou až po Anglicko, a slovenskí vodiči kamiónov s rovnakou samozrejmosťou brázdia európske cesty. Ani nehovoriac o slovenských hokejistoch, ktorí sa prebojovali medzi špičku NHL. Ale aby sme neprepadli eufórii, slovenskú spoločnosť a slovenskú štátnosť preverí až niektorá vážnejšia medzinárodná kríza, v ktorej sa aj Slovensko ocitne. Dejiny sa nikdy

nezaobišli bez kríz. Slovensko však zbiera sily, aby takú budúcu medzinárodnú krízu úspešne zvládlo.

Samotnému rozdelení predchádzala jednání o budúci podobě federace. Vy jako tehdejší slovenský premiér jste se jich v letech 1991 a 1992 zúčastnil. Rýsovalo se při tom z Vašeho pohledu nějaké řešení přijatelné pro všechny strany, nebo se někdy na jaře 1992, tzn. před volbami, ocitly rozhovory ve slepé uličce, takže výsledek voleb a následný vývoj byly jakýmsi vysvobozením?

Náznamom kompromisu boli Mílovské dohody. Aj tie si však obe strany vysvetľovali rozdielne. Česká strana v nich videla definitívne riešenie štátoprávneho vzťahu Slovákov a Čechov, slovenská strana v nich videla prechodné ustanovenie do vstupu do dnešnej Európskej únie. Nakoniec Mílovské dohody neprešli. Po krachu Mílovských dohôd rozhovory už nepokračovali a výsledok priniesli až voľby v júni 1992. Následný vývoj na Slovensku iba menšina požadovala za vyslobodenie, pretože nasledoval ostrý vnútropolitický zápas. Ale pripúšťam, že z dlhšej historickej perspektívy tento vývoj sa bude považovať za vyslobodenie.

Býlo už tenkrát v nejakej fázi patrné, že celá záležitosť nakoniec bude mať takové vyvrcholení a že rozdelenie je reálnou možnosťou?

Počas celých štátoprávnych rokovaní viselo rozdelenie štátu nad účastníkmi ako reálna možnosť, ktorú nemožno vylúčiť. Ako uvádzam vyššie, po krachu Mílovskej dohody rozdelenie sa stalo naozaj reálnou možnosťou. Rozdelenie sa urýchlilo práve preto, že po roku 1990 málokto si rozdelenie pripúšťal, a ak si aj pripúšťal, málokto mal odvahu ho verejne vysloviť ako možnosť. Preto sa väčšina spoločnosti do neho skĺzavala, ani dobre nevediac, o čo ide.

V českém prostředí Vám bylo svého času zazlíváno, že jste přišel s myšlenkou, že by „Slovensko mělo v EU vlastní hvězdičku“ atd. Nedal Vám nakonec vývoj za pravdu?

Teraz si musím dávať veľký pozor, aby v mojej odpovedi neprevážila ješitnosť nad odosobnenou analýzou. Skutočnosť je taká, že Slovensko aj Česko majú v EÚ vlastnú hviezdičku a súhrnne majú viac hlasov v Európskej rade alebo v Európskom parlamente, ako by mali ako jednotný štát. Ide o to, aby tieto hlasy nepoužívali v zásadných otázkach proti sebe, ale súladne. Po štyridsiati rokoch komunizmu boli začiatkom 90-tych rokov pre väčšinu spoločnosti podmienky v integrovanej Európe natoľko neznáme, že spoločnosť nedokázala v kategóriách členstva v Európskej únii uvažovať. Aby som túto odpoveď uzavrel, som rád, že Slovensko má v EÚ vlastnú hviezdičku, a myslím, že je to lepšie pre Slovensko, Česko a pre celú Európu.

Kdo zvládl rozdelenie podľa Vás lépe – Česi alebo Slováci? (Mám na mysli nikoli technickú, ale emocionálnu stránku.)

Oba národy zvládli rozdelenie dobre, o čom svedčia sociologické prieskumy, že najobľúbenejším národom na Slovensku sú Česi a v Čechách Slováci. Taktiež opakované konštatovania, že vzťahy Slovákov a Čechov nikdy neboli také dobré, ako sú v súčasnosti. Určitý pocit súťaženia medzi Slovenskom a Českom, napríklad kto dosiahne vyšší hospodársky rast, kto dosiahne víťazstvo v hokejových alebo vo futbalových vzájomných zápasoch, kto skôr zavedie euro a podobne, sú celkom prijateľným vedľajším aspektom nášho spolužitia samostatných štátov.

Dnes jsou vztahy mezi Českem a Slovenskem bezproblémové, za to se za těch posledních patnáct let dostaly do centra pozornosti slovensko-maďarské vztahy. Dá se hovořit o jisté souvislosti, tzn., že rozdelení ČSFR ovlivnilo slovensko-maďarské vztahy a posílilo jejich problematické aspekty?

Maďarská výzva je trvalou výzvou pre Slovensko a jej zvládnutie zo slovenskej strany v súčasných podmienkach bude konečným potvrdením našej štátotvornosti. Z toho hľadiska sa dalo očakávať, že po rozdelení Československa prvoradým problémom Slovenska sa stanú slovensko-maďarské vzťahy. Povedal by som, že rozdelenie modifikovalo problematické aspekty slovensko-maďarských vzťahov, ale nie ich posilnilo. Už asi od roku 1988 česká strana nepredstavovala pre Slovensko výrazného spojenca v slovensko-maďarských vzťahoch. Môže to znieť pre čitateľov udivujúco, ale keď Maďarsko začalo otvorene uvažovať o ukončení výstavby vodných diel Gabčíkovo-Nagymaros, Československo nebolo schopné rázne povedať, že v takom prípade dokončí priehradu Gabčíkovo na Slovenskom území. Až moja vláda tak rozhodla v júli 1991. Z českej strany potom následne až do rozdelenia prichádzali skôr návrhy na rôzne kompromisy, ktoré by v konečnom dôsledku poškodili Slovensko. Napríklad návrh nebohého ministra Vavrouška, ktorý by vyústil do zastavenia aj stupňa Gabčíkovo. Česká strana sa v kauze Gabčíkovo správala v podstate neutrálne. Práve schopnosť Slovenska dokončiť Gabčíkovo v situácii, keď sme ešte ani neboli samostatným štátom (k prehradeniu Dunaja došlo v októbri 1992), svedčí o dynamizme Slovenska aj v medzinárodných

vztáchoch. Mimochodom, niekedy začiatkom roku 1992 som položil otázku v súkromnej diskusii členke českej vlády, či by českí vojaci boli ochotní v prípade konfliktu ísť brániť slovenské hranice a prípadne na nich zomierať. Ona mi odpovedala, že českí vojaci by to neboli ochotní urobiť ani na českých hraniciach. Samozrejme, povedala to vo forme bonmotu, ale pochybnosti o ochote Česka podstúpiť akúkoľvek ujmu pri obrane slovenských záujmov, boli zjavne viditeľné. Načo potom taký štát?

Vidíte Vy osobne nejaké výrazné rozdiely, pokiaľ ide o zahraničnú politiku, ktorou SR a ČR od roku 1993 uskutočňovali? Existujú treba oblasti alebo témata, kde sa môžu diplomacie oboch zemí dopĺňovať alebo vzájomne podporovať?

Zahraničná politika oboch štátov sa opiera o Európsku úniu, čo je správne. Ďalej sú však určité rozdiely. Česko, v súlade so svojimi historickými tradíciami, akoby chcelo byť západnejšie než Západ. Tak si napríklad vysvetľujem českú ochotu vybudovať na svojom území americkú radarovú základňu. Slovenskú zahraničnú politiku považujem za vyvázenejšiu medzi Východom a Západom. Slovensko malo tradične silnú proruskú dimenziu už vo svojej spoločnosti a teraz ju premieta trochu aj do zahraničnej politiky. Robí to zatiaľ veľmi nasmelo, ale predsa. Vďaka tomu napríklad sa dostali do dôležitých medzinárodných pozícií slovenskí diplomati (Eduard Kukan ako splnomocnenec generálneho tajomníka OSN na Balkáne, súčasný minister Kubiš mal predtým významnú pozíciu v OBSE, viacerí slovenskí diplomati zaujali dôležité postavenia na Balkáne). Jednostrannú prozápadnú orientáciu českej zahraničnej politiky považujem za krátkozrakú. Česi si to ešte neuvedomujú, ale Slovensko predstavuje pre Česko rozšírenie geopolitického zázemia. Práve pri sprostredkovaní – nazvime to východnej dimenzie – zahraničnej politiky pre Česko vidím potenciálnu možnosť pôsobenia Slovenska.

Prvého ledna 2008 uplynulo nejenom patnáct let od rozdělení Československa, ale zároveň vstoupily obě země také do Schengenského systému, což znamená, že po patnácti letech jsou opět zrušeny hraniční kontroly mezi ČR a SR. Považujete to za pozitivní skutečnost, nebo to berete jako holý fakt, který vyplývá ze společného členství v EU?

Vstup do Schengenského systému je holým faktom, ktorý vyplýva z členstva EÚ, a zároveň pozitívnou skutočnosťou. Na Slovensku to nevyvoláva žiadne obavy, skôr optimistické očakávania. Teraz sa zasmejete, ale vidím v tom prejav dynamizmu slovenskej spoločnosti, ktorý sa napríklad prejavoval už v Uhorsku tradične strmšími demografickými krivkami než napríklad v maďarskej spoločnosti a to isté v Československu v porovnaní s českou spoločnosťou. Koniec koncov, štátne hranice začali byť uzavretými

až niekedy ku koncu 19. storočia, dovtedy ľudia putovali po Európe takmer bez hraníc. Je pravda, že technické možnosti putovania sa odvtedy ďaleko zlepšili. Zrušenie hraníc medzi ČR a SR obnoví Československo, ale už na kontinentálnom podklade.

V českém prostředí se například v souvislosti se Schengennem objevily ojedinělé obavy, že faktický konec státních hranic, jakžto typického atributu suverenity nad vlastním územím, budou jenom dalším krokem ke splynutí s amorfni evropskou masou. Jak se díváte na faktický konec státních hranic Vy?

Zatiaľ nič nenasvedčuje na vytvorenie akejsi amorfnej európskej masy. Národy si uchovávajú svoje špecifiká, ibaže ich rozvíjajú v nových podmienkach. Keď si predstavím, že by prišli na

Slovensko vo väčšom množstve Nemci alebo Francúzi alebo Taliani a pokúšali by sa zmeniť Slovákov na svoj obraz, musím sa zasmiať. Štátne hranice končia ako colné línie, ešte zostávajú ako delitko vyberania stále menšieho podielu daní, ale zostanú ako rozhraničenie územia, ktoré ľudia nazývajú svojim domovom.

Slovensko zavede s největší pravděpodobností v roce 2009 euro, tzn., že k tomu dojde dříve než v ČR. Příkladáte tomu nějaký symbolický/psychologický význam – něco na způsob toho, když euro zavedli Irové (ale Velká Británie nikoli) či Fini (ale Švédové to odmítli)?

Rýchlejšie zavedenia eura na Slovensku než v ČR svedčí na jednej strane o menšej informovanosti a rozhladenosti Slovenska o nevýhodách jednotnej meny oproti národným menám. Svedčí taktiež o menšom

sebavedomí Slovenska v porovnaní s Českom o oddialení eura. Ale samotné zavedenie eura na Slovensku bude mať v mojich očiach viac výhod ako nevýhod. Ďalej pozdvihne naše sebavedomie vo vzťahu k iným európskym národom. Zavedenie eura taktiež uľahčí hospodárske styky medzi Slovenskom a Eurozónou, a tým prispeje k hospodárskemu rozvoju Slovenska. No nakoniec sa Česko tiež nevyhne zavedeniu eura. Platí tu americké porekadlo, že čo musíš urobiť, urob to s úsmevom. Paradoxne, zavedenie eura na Slovensku skôr než v Čechách bude znamenať historický zlom. Euro spolu so zrušením hraníc sa už stalo symbolom západnej Európy. Keď Slovensko prijme euro skôr než ČR, bude to znamenať, že Slovensko prvýkrát v dejinách bude hlbšie na Západe než Česko. Slovensko toto dosiahne iba 16 rokov od získania samostatnosti.

Ján Čarnogurský je bývalý disident, politik. V letech 1991–1992 bol predsedom vlády Slovenskej republiky; v letech 1998–2002 bol ministrom spravodlivosti. Dnes pracuje ako právnik v Bratislave.

Vstup ČR do Schengenského systému: pro a proti

1 Zapojení ČR do Schengenského systému bude v praxi znamenat zrušení hraničních kontrol a de facto i hranic, čímž odpadne jeden z důležitých atributů státní suverenity. Lze považovat to, co tím ČR získá (faktická svoboda pohybu na území Unie atd.), za dostatečnou kompenzaci za zmenšení státní suverenity?

OK: Ne. Na jedné straně platí, že vstup do Schengenu je do značné míry pouze technickou otázkou – stačí se podívat do příslušných smluvních dokumentů. Na straně druhé to ovšem nikterak neeliminuje zmíněný argument týkající se suverenity. Nota bene za situace, kdy skutečná „svoboda pohybu“ v důsledku platného přechodného období na volný pohyb pracovních sil stále ještě neexistuje – a pár let ještě nejspíš plně existovat nebude.

VN: Domnívám se, že hranice byly již před vstupem do Schengenu převážně formální a jejich ztráta další omezení suverenity neznamena. To již proběhlo přenosem pravomocí na orgány EU. Klasická definice suverenity jakožto

moci vydávat zákony platné na určitém území je v globalizovaném světě protkaném sítí mezinárodních smluv iluzí. Schengen je krokem k posílení prostoru sdílené suverenity a jeho postupného rozšíření na většinu EU (Unie má svůj právní řád, své vnější hranice a své občany). Hodně se mluví o odbourávání vnitřních hranic, ale mělo by se mluvit i o posilování hranic vnějších, které nás skutečně chrání.

2 V souvislosti s Schengenem panují obavy, že dojde k nekontrolovatelnému nárůstu různých negativních jevů (kriminalita bez hranic, ilegální migrace), což bude vyžadovat v rámci EU užší spolupráci v oblasti justiční politiky a vnitřní bezpečnosti. Je ale reálné, že se členské státy Unie na něčem takovém dohodnou, když mají problémy dohodnout se na méně složitějších otázkách?

OK: Překvapivě ano – alespoň na úrovni přijímání potřebných pravidel přímo „v Bruselu“. Důvodem je totiž fakt, že pro

to již dávno existují vhodné nástroje, resp. absentují účinné bariéry. Jinak řečeno, v režimu hlasování kvalifikovanou většinou v Radě nemusejí s návrhem souhlasit všechny členské státy, a přesto může být přijat. Nakolik je to dobře, nebo špatně, si musí odpovědět každý sám dle svých preferencí a postojů vůči Schengenu jako celku. Já osobně jsem pro většinové hlasování maximálně v otázkách, jež úzce souvisejí s naplňováním základních podmínek pro fun-

Ondřej Krutílek

...volný pohyb pracovních sil stále ještě neexistuje – a pár let ještě nejspíš plně existovat nebude.

gování jednotného vnitřního trhu Evropské unie. A Schengen mezi ně nepatří.

VN: Jde de facto o reakci na již učiněná rozhodnutí – v tomto případě rozhodnutí o odbourání vnitřních hranic. Posílení justiční a policejní spolupráce je ve vitálním zájmu členských zemí a tak věřím, že se na něm dokáží – i přes politické různice – domluvit. Neobávám se, že se zvýší kriminalita, protože čeští policisté budou mít přístup k schengenské databázi, takže budou moci mnohem efektivněji perlustrovat podezřelé osoby nejen na hranicích, ale kdekoli na území ČR.

3 Součástí Schengenu je rozsáhlý informační systém předpokládající rychlou výměnu informací. Zároveň dojde ke kumulaci velkého množství informací (osobních údajů atd.) na jednom místě. Existují dostatečné zábrany, aby nebyly tyto informace zneužívány?

OK: Politolog seriózní odpovědi posloužit nemůže. A ani právník se nevysloví se sto-

Václav Nekvapil

Faktická svoboda pohybu ostatně platila v Evropské unii již před vstupem...

procentní jistotou. Pokud je mi však známo, dosavadní Schengen v tomto směru fungoval bez větších „výkyvů“ (ač letošní kvantitativní rozšíření skutečně patří do kategorie bezprecedentních). Podstatná však není ani tak kumulace dat a možnost jejich zneužití. Z hlediska projektu evropské intergace jde jen o střípek z mozaiky. Důležitější je to, že implementací schengenských pravidel se nové členské státy EU poměrně záhy zbavují jedné z elementárních kompe-

tencí, aniž by v Unii měly naprosto shodná práva a povinnosti jako země staré. Logicky pak vyvstává otázka, k čemu máme státy, resp. zda je Unie schopna je nahradit. Jelikož v Evropské unii není lidu coby nositele moci, obávám se, že správa věcí veřejných není bez „plnokrevných“ států dlouhodobě možná. Schengen nás v tomto směru „nevytrhne“. Spíše naopak.

VN: Jisté riziko spolu se vzrůstajícím počtem států Schengenu, a tím i dat

v systému samozřejmě existuje. Přechod na Schengenský informační systém druhé generace (tzv. SIS II), který bude obsahovat i nové kategorie dat (otisky prstů, biometrické údaje), provázají komplikace zaviněné i nedořešeným způsobem ochrany informací. Připojení nových zemí do stávajícího SIS I. bylo krokem, který zachoval dnes osvědčené mechanismy a donutil nové země je implementovat. Bez plného dořešení otázky ochrany údajů, by bylo zpuštění nového systému nebezpečným hazardem.

Ondřej Krutílek je politologem a analytikem Centra pro studium demokracie a kultury v Brně.

ondrej.krutilek@seznam.cz

Václav Nekvapil je místopředsedou a analytikem Asociace pro mezinárodní otázky (AMO).

Vaclav.nekvapil@amo.cz

Nový ekonomický a obchodní regionalismus: růst, přínosy, rizika

Tato stať volně navazuje na dvě předchozí stati: článek o Katarském kole WTO (MP 2/05) a o nové světové obchodní geografii (MP 1/07).

Ačkoli fenomén „nového regionalismu“ není již úplně nový (rozvíjí se již od počátku 90. let), Katarské kolo WTO, agenda z Dauhá a Singapuru i tzv. nová světová obchodní geografie mu přidaly na významu a akceleraci. Věc tedy nestojí tak, že by autor chtěl své potenciální čtenáře znovu zapravedovat tematikou světové ekonomiky, mezinárodních ekonomických vztahů a mezinárodního obchodu, a to ani v důsledku některých e-mailových vzkazů, které obdržel (a váží si jich). Důvodem je prostě to, že na tyto související aspekty, podle autora názoru velmi významné, nezbyl již ve zmíněných statích jednak prostor, jednak se objevily nové skutečnosti, v České republice bohužel málo systematicky publikované a často i chybně interpretované.

Prudký nárůst dvoustranných a mnohostranných dohod

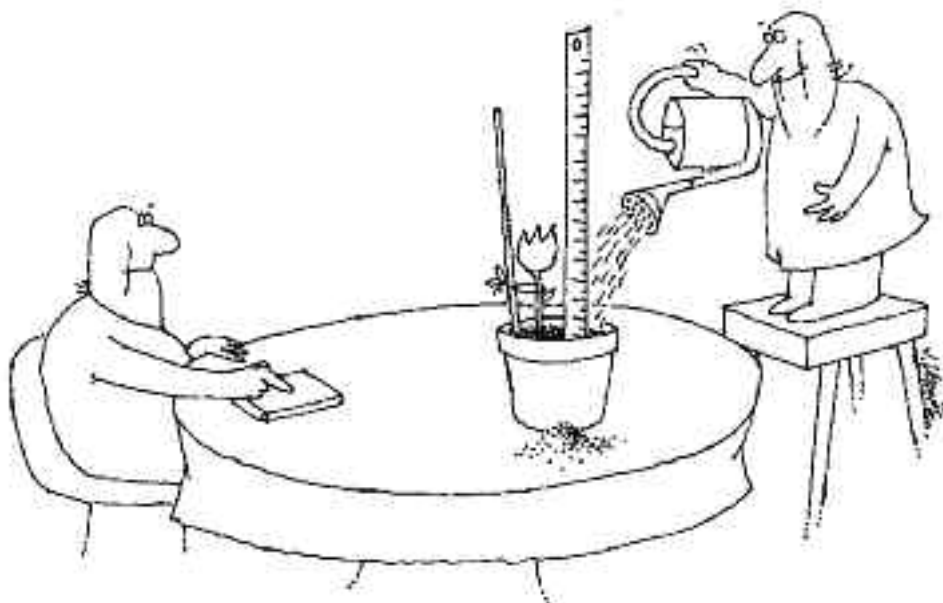
Není tajemstvím, že počet dvoustranných a mnohostranných obchodněpolitických dohod prudce roste. Pozoruhodná je však explozivnost tohoto růstu a jeho některé teritoriální i věcné posuny. Jestliže v roce 1990 jich bývalá GATT registrovala něco přes dvacet, v roce 2000 nástupnická organizace WTO již 86 a v roce 2007 podle hlášení došlých do poloviny tohoto roku již 159. Pokusím se proto identifikovat příčiny a možné následky tohoto explozivního růstu na světový obchod a také poukázat i na hlavní implikace k výše jmenovaným skutečnostem, k agendě negociací WTO a k budoucnosti světového obchodu a mezinárodních ekonomických i politických vztahů, a to z hlediska výhod, ale i reálných či potenciálních rizik, což je tematika zejména poddimenzovaně sledovaná.

Ještě předtím však musíme reagovat na některé chybné terminologické a věcné chyby, s nimiž se můžeme setkat a také setkááme ve znalostech studentů a doktorandů na vysokých školách a ve sdělovacích prostředcích. Jde o rozlišení Dohod o volném obchodu (DVO) a Dohodě o preferenčním obchodním režimu (DPR). Chybuje se i v tak notoricky známých jevech, jako jsou „integrační sdružení“, jejich odlišení od „zón volného obchodu“,

odlišení od DVO a DPR, od „regionálních obchodních dohod“ a od multilateralismu v ekonomice vůbec.

Integrační schémata a v menší míře i regionální dohody a zóny volného obchodu jsou (ve všech svých stupních) silně závislé na základní shodě členů v hospodářskopolitických cílech a názorech na obchodní a vůbec širší hospodářskopolitickou strategii, měnovou politiku, sociální aspekty národohospodářské strategie atd.

Proto se rodila tak těžce EHS a později EU, přičemž některé evropské země zůstaly i mimo; procházejí i nyní nelehkými obdobími a zdrženými již dohodnutých programů a časových horizontů. Proto se také setkal s neúspěchem panamerický integrační projekt kontinentu Severní a Jižní Ameriky, prosazovaný svého času Spojenými státy za administrativ prezidentů Reagana a Bushe st., a nepostoupil ze stadia NAFTA (North American Free Trade Association) USA, Kanady a Mexika podle vize „kontinentu od Aljašky až k Tiera del Fuego“, o němž snil již Theodore Roosevelt na konci 19. století. Ztroskotal nejen na problému různých velikostí národohospodářských komplexů a na problému zemědělských dotací Spojených států a Kanady, jak se uvádí nejčastěji, ale na celkovém posunu Latinské Ameriky doleva na přelomu tisíciletí. Spojené státy samozřejmě tento projekt zdaleka nevzdaly a prohlásily již roku 2002, že v tomto úsilí neustanou. Nyní prohlásily, že budou liberalizovat obchod a další ekonomické aktivity alespoň s těmi, kteří chtějí jít s nimi (což mimochodem přispělo regionalismu dalšími pěti smlouvami). Nicméně celoamerický integrační projekt si vyžádá ještě hodně času, neboť nyní je skutečně těžké si představit takový projekt s režimy, jež dnes vládou ve Venezuele, Bolívii a Brazílii.

Vůči těmto diverzitám jsou DVO a DPR značně více imunní. Vydrží i značné politicko-společenské zvraty a na rozdíl od integračních projektů nevyžadují tak homogenní ekonomickou úroveň a její často rozdílný vývoj v čase i strategii. Zvláště odolné jsou Dohody o preferenčním obchodním režimu, sjednávané často na delší období a napojené na některé mezinárodní organizace, agentury OSN či brettonwoodské instituce. Mnohé z nich se často vážou i k historickým kořenům a jiné minulosti (většina zemí ACP, země Karibiku) nebo společně sdíleným kulturním, náboženským a geografickým blízkostem (arabské a muslimské země, Perský záliv, Liga arabských států apod.). O tzv. Barcelonské strategii, kde jsou vazbou geografická proximita, se zmíníme v závěru článku. Stručně řečeno, je obtížnější je dojednat, ale jsou trvalejší, lze je snadněji měnit a eventuálně dílčím způsobem upravovat. Jinak je to s Dohodami o volném obchodu, které se však naopak zase snadněji ruší bez velkých následků.

Regionální a nadregionální či meziregionální dimenze

Nový regionalismus přinesl i další relativně nové aspekty. Podrobněji se zastavíme alespoň u tří z nich.

a) Kromě prostého, byť enormního růstu, přinesl nový regionalismus i růst nadregionální dimenze, ačkoliv ani zde nejde o novinku zcela absolutní teprve od

90. let. Zatímco dříve se drtivá většina dohod uzavírala v rámci regionů či subregionů, nyní již nejsou zvláštností případy uzavírání těchto dohod mezi zeměmi značně geograficky vzdálenými. Příklady: Japonsko se Singapurem a Mexikem, některé země ASEAN s Tureckem apod. UNCTAD to hodnotí jako nový trend.

b) Relativně nové je také to, že tyto dohody se jako dříve nevztahují pouze na výměnu zboží a služeb, ale zahrnují také liberalizaci přímých zahraničních investic, obsahují klauzule o omezení konkurence apod. Novost je samozřejmě relativní, nadregionální i komplexnější DVO a DPR je zahrnovaly i dříve, nyní se však stávají standardním instrumentáři.

c) Konečně třetím a posledním novým jevem je růst počtu dohod (zejména DVO) mezi zeměmi na rozdílném stupni ekonomického vývoje. Tím se stalo, že od roku 1990 do roku 2007 stoupl tento počet dohod (tedy mezi rozvinutými tržními ekonomikami a rozvojovými zeměmi) ze 14 procent stavu na 27 procent stavu. Tento aspekt však neruší základní trend růstu

obchodu Jih-Jih, protože obraty zboží a služeb podle nových dohod tohoto typu nejsou tak velké, aby překompenzovaly růst globálních obrátů (viz stať v MP 1/07).

Příčiny rapidního nárůstu

Příčin je několik. Nejjednodušší je ta, že staré systémy MFN (most favoured nations) a GSP (generalized system of preferences) se staly zpravidla spíše výjimkami, neboť se přežívají, ač některé negociace ve snaze o jejich oživení neupustily.

Další příčina, která se uvádí, jsou politické změny, tj. rozpad RVHP, vznik nových států, události v bývalé Jugoslávii atd. Je pravda, že tyto státně-politické zvraty vedly k nutnosti navázání nových smluv (asi 60). UNCTAD však s touto tezí nesouhlasí a argumentuje, že zhruba stejný počet jich musel být uzavřen v důsledku rozšiřování Evropské unie, nutnosti navázání nových smluv třetími zeměmi

apod. Tato organizace tvrdí, že tento faktor je ve smyslu pozitivní korelace velmi nejistý.

Hlavní příčinou je však zjevně nejistota ohledně budoucnosti globalizace, lépe řečeno ohledně jejich budoucích důsledků, a to ve smyslu pozitivním i negativním. Katarské kolo WTO, jakkoli nyní v útlumu, se jednoho dne asi skutečně roztočí a nějakého kompromisu dosa-

Rozvojové země se proto jistí na obě strany. Protože v rámci nové světové obchodní geografie sílí dimenze „Jih-Jih“, uzavírají řadu smluv v intencích souvislostí s tímto faktorem, a tím posilují proces regionalizace.

ženo bude, tak jako u kol předchozích. Rozvojové země to tuší. Nakonec nepůjde jen o obchod a zemědělské dotace, ale i volný pohyb kapitálu (MAI) duševní vlastnictví (TRIPS) a další konotace. Není možné přesně odhadnout, co „skupina 21“ nakonec ve WTO vyjedná. Nicméně proces globalizace ve středně- a dlouhodobém horizontu stejně nezastaví ani zde.

Rozvojové země se proto jistí na obě strany. Protože v rámci nové světové ob-

chodní geografie sílí dimenze „Jih-Jih“, uzavírají řadu smluv v intencích souvislosti s tímto faktorem, a tím posilují proces regionalizace. Může se však ukázat, že zisky při určitém vývoji globálních obchodních procesů a jejich negociací budou překompenzovány ztrátami politického prostoru v získávání odbytišť, přímých zahraničních investic a jejich fiskálních podmínek atd. Ani to samozřejmě rozvojové země nechtějí připustit, a jediné tak lze vysvětlit řadu nových meziregionálních dohod a růst počtu dohod RTE-RZ (viz body a – c, zejména poslední z nich).

Markantně to ukazuje i to, že početné nové dohody již obsahují určitá výjimečná a dodatečná ustanovení (escape clauses, emergency clauses, temporary-exit clauses), zejména pro liberalizaci kapitálových přílivů. Ačkoli v rámci Katarského kola byla Mnohostranná dohoda o investicích (MAI) vyňata pro odpor „skupiny 21“, postupuje se jaksi latentně a skrytě tím, že většina nových Dohod o volném obchodu mezi rozvojovými zeměmi a rozvinutými tržními ekonomikami její prvky obsahuje, ale nastavuje určité mantinely a redukuje možnosti neomezených přílivů jak portfoliového kapitálu, tak i přímých zahraničních investic. Takový vývoj lze pokládat za pozitivní, protože de facto uznává kladný význam zejména přímých zahraničních investic pro rozvojový proces, ale zároveň minimalizuje nebo kontroluje jejich adverzní efekty.

V poněkud pozměněné formě to platí i o agendě duševního vlastnictví. Ačkoli agenda TRIPS byla prozatím z agendy Katarského kola vyňata, v nových dohodách se objevuje dokonce častěji. Příčinou jsou sice některé celosvětové akce zdravotně-humanitárního rázu (boj proti AIDS a dalším epidemiím) a to, že farmaceutické firmy, jež jsou výrazně kapitá-

lově úspěšné zejména v rozvojových zemích a chtějí si vylepšit svou image. Také však to, že rozvojové země si uvědomily svou neschopnost vývoje a výroby mnoha nových technologií, a to jak finančně, tak co do výrobních, skladovacích a distribučních kapacit, jakož i úskalí patentové ochrany a možností arbitráží.

Pozitiva a negativa

Téměř explozivní růst Dohod o preferenčním obchodním režimu, a zejména Dohod o volném obchodu, má dvě strany mince. Na jedné straně růst liberalizace obchodu a jeho usnadňování, na druhé straně ale i jeho zkomplikování adverzních efektů, zejména když smluvní strany buď již jsou anebo současně navazují dohody s třetími partnery, jež je vážou jiným režimem. Jako příklad UNCTAD uvádí například krizi Andského společenství poté, co Kolumbie a Peru uzavřely separátní dohody s USA. Nespokojenost panuje také v různých zemích ACP, zejména afrických, neboť Doho-

da o partnerství z Cotonou a její prodloužení je tvrdě narušována dalšími a dalšími Dohodami o volném obchodu. V jistém smyslu lze také říci, že DVO komplikuje negociace o Dohodách o preferenčním obchodním režimu, které jsou mnohem složitějším procesem. To se nakonec může projevit i v agendě WTO a jejího Katarského kola, případně i s přesahy do dalších období.

Příklad za všechny: Barcelonský proces

Barcelonský proces je běžně používaná zkratka pro novou fázi tzv. Integrovaného programu spolupráce mezi Evropskou unií a Středomořím. Ačkoliv určitá forma spolupráce zde již existovala od samého počátku fungování EHS, novou dynamiku do tohoto procesu vnesla barcelonská konference ministrů zahraničních věcí členských států EU a dvanácti středomoř-

ských států (Alžírsko, Egypt, Izrael, Jordánsko, Kypr, Libanon, Malta, Maroko, Palestina, Sýrie, Tunisko, Turecko; Libye má pozorovatelský status), konaná koncem listopadu 1995.

Podle deklarace podepsané na této konferenci (Deklarace o vytvoření sdílení prosperity míru a stability) má euro-středomořská spolupráce řadu principů, cílů a priorit v oblasti jak politicko-bezpečnostní, tak sociálně-kulturní a ekonomické. Vzhledem k charakteru této stati budeme věnovat pozornost jen oblasti ekonomické a jejímu hlavnímu cíli – vybudování Zóny volného obchodu ve Středomořské oblasti (tedy dohody typu DPR) do roku 2010 (dále jen „Zóna“).

Ačkoli jsme již blízko (tj. 3 roky), negociace v tomto ohledu sice pokročily dosti daleko, avšak ne natolik, že by termín nebyl ohrožen. Nechceme být falešnými proroky, ale dosavadní průběh naznačuje spíše pozdější datum – ačkoli překvapení v tomto ohledu nemohou být nikdy vyloučena. Bývalý ředitel pro Středomoří a Blízký východ Evropské komise E. Rhein odhadl například, že proces budování Zóny se patrně protáhne do roku 2015.

Pokusíme se stručně nastínit, jaké jsou hlavní třecí plochy, které způsobují potíže v dokončení jednání o Zóně.

Především byly a jsou to spory o tom, kdo je vůbec oprávněn čerpat z vyčleněných prostředků Evropské unie v rámci programu MEDA (Mediterranean Development Aid). Zatím byl stav takový, že relativně nejrozvinutější země (Kypr, Malta, Izrael) čerpat prostředky nemohly, ale nebyly s tím spokojeny. Přijetí prvních dvou zemí situaci ještě spíše komplikuje, protože ostatní z dvanáctky poukazují, že obě země nyní vlastně nárokují prostředky dvojím kanálem (z MEDA a z fondů EU). Dále: přestože se k ekonomické problematice pořádalo již nejméně pět konferencí, nedospělo se k dohodám o zemědělských dotacích Evropské unie, kde skoro deset zemí zastává stanoviska blízká názorům „skupiny 21“ rozvojových zemí při vyjednávání o Katarském kole. To vyvolává další komplikace při ženevských rozhovorech WTO. Polemiky trvají i okolo rozpočtového určení, pouští země by

Většina zemí chudší dvanáctky není též spokojena s podporou drobného a středního podnikání. Kritizuje se ostatně byrokratismus pomoci v rámci MEDA všeobecně.

samozřejmě preferovaly větší podíl prostředků určených na posílení vodního hospodářství a proti postupující desertizaci. Většina zemí chudší dvanáctky není též spokojena s podporou drobného a středního podnikání. Kritizuje se ostatně byrokratismus pomoci v rámci MEDA všeobecně.

V trvající polemice, kdo na Zóně prodělá a kdo vydělá, nepanuje jednotný názor, ale převažuje mínění, že Zóna by byla výhodná zejména pro evropské vývozce průmyslového zboží. Jestliže by se projekt financování z MEDA zúžil většinově na podporu obchodu bez odpovídajících investičních projektů v zemích Středomoří kromě většího financování programů infrastruktury či technické pomoci, pak po vlně úpadků místních firem a růstu nezaměstnanosti by ztratily skutečně nejchudší země ve Středomoří a na Blízkém východě.

Propletenec různých tarifních a mimotarifních režimů všeobecný systém preferencí, různá dvoustranná a třístranná ujednání, začlenění některých zemí do jiných seskupení (Palestina, Sýrie) a další fungování Magrebu a Mašreku, to vše je již terén tak málo přehledný, že postupně ztrácí část kredibility sám pilíř Zóny. Volný obchod s Palestinou, Sýrií, a zejména Libyí, představuje navíc i politický problém. Poslední ze jmenovaných zemí sice měla od konference ve Stuttgartu pouze pozorovatelský status až do zrušení sankcí OSN, dodnes však není úplně jasno, zda odvolání sankcí ze strany USA po „polepšení se“ Muamara Kaddáfího přede dvěma lety tento status zrušila, či zda trvá. Zejména členství některých arabských zemí v Zóně se zdá být v rámci současného vývoje problematické.

Dále je samozřejmě na závalu ve světě unikátní idea propojit v Zóně země s tak rozdílnou ekonomickou úrovní (HDP nejbohatších a nejchudších zemí Barcelonského procesu se liší až dvacetinásobně) i velikostí národohospodářského komplexu („giganti“ jako Španělsko a Itálie spolu s malíčkou Maltou a event. Palestinou). Účast Turecka v Barcelonském procesu může být též stále více rozpornou kauzou, protože by mohla být chápána a vykládána buď jako substitut plnoprávného členství v Evropské unii, anebo naopak jako odrazový můstek do Unie. Obojí řešení má své pro a proti a samozřejmě tvrdé kritiky i zastánce.

Šance i rizika

Aniž bychom se pouštěli do dalších peripetií procesu „nového regionalismu“, je jasné, že zde existují velké šance, ale i rizika. Teprve budoucnost ukáže, která ze stran mince převáží. Velký význam sehraje bezesporu další osud Katarského kola negociací WTO a Programu pro rozvoj z Dauhá, jakož i další průběh vývoje „nové světové obchodní geografie“ vůbec (viz podrobněji oba předchozí články autora). Stručně řečeno, nový regionalismus je slibný, ale pouze za předpokladu eliminace většiny rizik, která se začínají rýsovat a na které jsme se snažili v této stati poukázat.

Jaroslav Foltýn je docentem pro obor světová ekonomika VŠE a členem redakční rady časopisu Mezinárodní vztahy.
foltyn.jar@seznam.cz

Jaroslav Šimov

Odešel, aby zůstal

Putinova éra v Rusku končí, a zároveň i pokračuje

Vladimir Putin odchází. Ale zároveň neodchází. Po březnových prezidentských volbách sice nastoupí do nejvyššího úřadu v zemi Putinův nástupce (s největší pravděpodobností jím bude první místopředseda vlády Dmitrij Medvěděv, jehož kandidaturu Putin osobně podpořil), Putinův politický vliv však jen tak nezmizí. Ani většina Rusů si to nepřejí. Putin je totiž nejpopulárnějším ruským vládcem od dob Stalinových. Tohoto krutého diktátora se většina jeho poddaných sice bála, zároveň jej však upřímně zbožňovala. Co bude Putin dělat, až opustí Kreml?

Má docela dobré předpoklady k tomu, aby si moc udržel i v budoucnu. Poté, co se stal jedničkou na kandidátce jemu naprosto oddané strany *Jednotné Rusko* – známé jako *JedRo*, vyhrála tato strana prosincové parlamentní volby více než přesvědčivě, získala 64 procenta hlasů. Předvolební kampaň sice neproběhla podle evropských demokratických pravidel, ale *JedRo* by díky Putinovi nejspíše vyhrálo i ty nejférovější volby, prezident je totiž vskutku populární. Dmitrij Medvěděv, jehož si Putin určil za nástupce, pravděpo-

Ruský prezident a jeho nejpravděpodobnější nástupce: Vladimir Putin a Dmitrij Medvěděv.

Alexander Natruskin, Globe Media/Reuters

dobně rovněž nebude mít v prezidentských volbách problémy, neboť podle průzkumů je 41 procento Rusů ochotno zvolit vlastně kohokoli, pokud by měl Putinovu podporu. Jsou však tyto záruky Putinovy moci dostatečné? Opravdu se pojistil proti jakýmkoli nečekaným událostem?

Lze předpokládat, že politická kariéra Vladimira Putina není u konce. Avšak jeho odchod z nejvyšší státní funkce (i když není vyloučeno, že bude pouhou formalitou a nepotrvá dlouho) je dostatečným důvodem pro shrnutí předběžných výsledků Putinovy éry.

Válka a mír

V roce 1999 byl pro širší veřejnost téměř neznámý ředitel Federální bezpečnostní služby (FSB) Vladimir Putin jmenován předsedou ruské vlády. Odstupující prezident Boris Jelcin jej prohlásil za své-

ho nástupce. Byla to druhá válka v Čečensku, která pomohla Putinovi získat popularitu a s přehledem vyhrát prezidentské volby v roce 2000. Represe vůči čečenským civilistům sice nepolevily, většímu špinavé práce Kreml svěřil do rukou loajálních Čečenců. Muslimský duchovní Achmad Kadyrov byl v roce 2003 v inscenovaných volbách zvolen čečenským prezidentem, rok poté však zahynul v důsledku atentátu zorganizovaného separatisty. Nástupcem se stal Kadyrovův tehdy ani ne třicetiletý syn Ramzan. Nejdříve byl premiérem a od roku 2007 je novým čečenským prezidentem.

Právě se jmény obou Kadyrovů je spojován proces tzv. „čečenizace“ války a postupného potlačování separatismu. Nomezovaná moc, kterou disponuje Ramzan Kadyrov, může za jistých okolností znamenat pro Moskvu vážný problém. Ne-

musí být vždy vůči Moskvě natolik loajální jako dnes. Relativní a velmi křehký klid je v Čečensku udržován pouze díky Kadyrovovým represaliam proti vlastnímu obyvatelstvu a jeho osobním kontaktům s Putinem.

Je třeba dodat, že změna situace v Čečensku neznamenal likvidaci teroristické hrozby v Rusku. Situace v Ingušsku a Dagestánu, které sousedí s Čečenskem, je velmi nestabilní. Není divu, že se právě v době zdánlivě klidného a stabilního Putinova vládnutí odehrály největší a nejtragičtější teroristické útoky v dějinách Ruska: obsazení moskevského divadla Na Dubrovce (říjen 2002) čečenskými komandý a základní školy v Beslanu (září 2004). Avšak způsob pacifikace Čečenska je velmi příznačný pro Putinův politický styl. Přinesl ruskému prezidentovi velké politické dividendy, neznamenal

však definitivní vyřešení problému. To Putinovi zřejmě nevadí, poněvadž není, jak se zdá, velkým politickým stratégem, ačkoli je velmi schopným taktikem. Preferuje řešení, která přinášejí ovoce dnes, i kdyby to vedlo ke znovuoživení stejných problémů v budoucnu.

Vertikála moci

Centralizace. Tímto slovem by se pravděpodobně dala popsat podstata politických změn, které v Rusku v letech 2000 až 2008 proběhly. Zatímco Boris Jelcin se na ruské regiony obracel s výzvou, aby „si vzaly tolik suverenity, kolik budou chtít“, za Vladimira Putina se situace radikálně změnila. Začalo budování „vertikály moci“, což znamenalo návrat ke staré ruské tradici centralizované vlády, určující běh života i v těch nejvzdálenějších koutech obrovské země. Samostatnost regionálních elit byla razantně omezena, nejdříve pomocí instituce *polpredů* (prezidentových zmocněnců), z nichž se stali „oči a uši“ Kremlu v provinciích, pak zrušením přímých voleb gubernátorů.

Centralizační reforma vskutku napravila jisté deformace ve vztazích mezi centrem a regiony, jež se nashromáždily v chaotických 90. letech. Zároveň však připravila Rusko o možnost vytvoření životaschopné federace, v níž by byla moc spravedlivě rozdělena mezi Moskvou a provinciemi. Dnešní Ruská federace je navzdory jejímu oficiálnímu názvu fakticky unitárním státem. Centralizace je součástí Putinovy politiky, jejímž středobodem je nastolení co nejpevnější kontroly politického vývoje v zemi.

Tato politika je uskutečňována i jinými způsoby. Změny ve volebním zákonu upravily průběh prosincových parlamentních voleb. Zvýšení hranice, kterou musí překonat politická strana, aby se dostala do parlamentu, z pěti na sedm procent fakticky připravilo menší strany o možnost mít své zástupce v Dumě, které pod-

porují 3–5 procent voličů. Zrušení minimální účasti voličů potřebné pro uznání platnosti voleb pojistilo vládu proti možnému bojkotu hlasování. Další pojistkou se stala likvidace možnosti vyjádřit protest hlasováním proti všem kandidátům (tento řádek byl z volebního lístku odstraněn). Byly rovněž zrušeny volby poslanců v tzv. jednomandátových okresech (podle stejného schématu se v Česku volí senátoři), jejichž prostřednictvím se do Dumy dříve dostávalo relativně velké množství opozičních politiků.

Tato opatření však nevyvolala mezi ruskými voliči nijak velké pozdvižení. Možnost svobodného politického rozhodování je nepochybně omezena, a to ve prospěch Kremlu vytvořených kvazistran typu *Jednotného Ruska* nebo *Spravedlivého Ruska*. To však většině Rusů zřejmě příliš nevadí. Důvodem k této spokojenosti je zjevná depolitizace ruské společnosti, která se odehrála za Putinovy vlády.

Království plynu a ropy

Rusové jsou spokojeni se zlepšením životních podmínek, s Putinem jako vůdcem, za jehož vlády k tomuto zlepšení došlo, s relativní stabilitou, která se tolik liší od neklidu a bídy Jelcinovy doby. Zdá se, že si zatím nepřejí nic jiného než pokračování dnešních „zlatých časů“. Omezení občanských svobod včetně svobody tisku vnímá většina ruského obyvatelstva buď jako cenu, kterou společnost musí za stabilní vývoj a blahobyt zaplatit, anebo vůbec jako něco nepodstatného.

Z ekonomického hlediska je období po roce 2000 skutečně nejlepším v dějinách Ruska přinejmenším za posledních čtyřicet let. Ruská ekonomika roste v průměru o 6–7 procent ročně. Otázkou však je, do jaké míry se o tyto úspěchy zasloužil prezident a jím jmenované vlády a nakolik jsou ovlivněny jinými faktory, především trvalým růstem cen zemního plynu a ropy. Právě tento růst dovolil Rusku nejen

vyplatit západním státům a mezinárodním finančním institucím dluh, jenž se nashromáždil v 90. letech, ale zároveň vytvořit tzv. stabilizační fond, jehož obsah činil v září 2007 více než 130 miliard dolarů. Hlavním účelem tohoto fondu je sloužit jako pojistka pro ruskou ekonomiku, pokud by se setkala s následky případného zhoršení situace na světovém trhu se surovinami.

Avšak podle některých ekonomů omezilo vytvoření stabilizačního fondu možnosti vnitřních investic a zpomalilo strukturální reformy ekonomiky, která výrazně zaostává za USA, Japonskem nebo Evropskou unií. Expert moskevského Centra makroekonomické analýzy Dmitrij Bělov tvrdí, že ruská ekonomika je „rozdrobena na několik bloků, z nichž se každý vyvíjí podle vlastního scénáře“ a že „40 až 50 procent obyvatel Ruska nepociťuje v dostatečné míře důsledky ekonomického růstu“. Ačkoli hrubý domácí produkt stále roste a v roce 2006 dosáhlo Rusko deváté příčky na žebříčku světových ekonomik, nedostatek reformního úsilí za Putinovy vlády může připravit Rusům v budoucnu mnoho nepříjemných překvapení.

Trvající technologická zaostalost, byrokratizace ekonomiky, rozsáhlá korupce, sociální a demografické problémy zůstávají velkými hrozbami pro vývoj Ruska.

Všichni prezidentovi lidé

Za Putinovy vlády došlo k významným změnám v rámci ruské vládnoucí elity. Do popředí se dostali *silovici*, tj. představitelé ozbrojených složek státu – armády, policie a tajných služeb. Nevídané množství důstojníků bývalého KGB, prezidentových kolegů z doby jeho práce v rozvědkách, se dnes pohybuje v horních patrech ruské státní moci. Další Putinovou oporou jsou lidé, s nimiž budoucí prezident přišel do styku na vysoké škole v rodném Petrohradu anebo během působení na petrohradském magistrátu v 90. letech. Proto je dnešní vládnoucí skupina často označována jako *pitěrstí* (Pitěr je hovorový název Petrohradu).

Oligarchická elita pocházející z Jelcinovy doby však také úplně nezmizela. Putin „pouze“ zlikvidoval několik „nepohodlných“ oligarchů typu Michaila Cho-

Centralizace. Tímto slovem by se pravděpodobně dala popsat podstata politických změn, které v Rusku v letech 2000–2008 proběhly.

dorkovského, který byl odsouzen za údajné finanční machinace. Ostatní velkopodnikatelé se včas zařadili do nového systému, jenž se však liší od jeho předchůdce – jelcinovského oligarchického kapitalismu – mnohem méně, než jsou jeho stoupci ochotni uznat. Souboj a křehkou rovnováhu oligarchických klanů vystřídal neomezené vládnutí jednoho z nich, Putinovy skupiny *siloviků* a *pitěřských*, která se dokázala domluvit s velkopodnikateli. K vládoucí vrstvě stejně jako za Jelcina patří činovníci, jejichž zájmy jsou propojeny se zájmy velkého byznysu, především surovinového.

Změnil se však „obal“, forma ruského státního oligarchického kapitalismu, i když při pozorném pohledu lze zjistit, že ani tyto změny nejsou nijak ohromující. Podle bulharského politologa Ivana Krasteva se Putinův režim liší od Jelcinova „*názory na úlohu státu ve společenském životě a zdroji legitimity. Putin nabídl ruské společnosti spotřebitelskou, nikoli však politickou svobodu, zabezpečil státní suverenitu, nikoli však osobní nezávislost*“. Je to tradičnější, pro většinu Rusů obvyklejší a pochopitelnější model než Jelcinova chaotická kvazidemokracie, která sice poskytovala občanům jisté svobody a osobní nezávislost, avšak na úkor ekonomické a politické stability.

„Rusko se zvedá z kolen“

Putinova zahraniční politika se vyznačovala poměrnou agresivitou, obzvláště během jeho druhého prezidentského období (od roku 2004). „*Rusko se zvedá z kolen*“ se stalo heslem této politiky, jejímž cílem je návrat Ruska do společnosti světových velmocí. V Kremlu je populární koncepce „multipolárního světa“, podle níž má být globální rovnováha udržována pomocí konkurence, ale zároveň spolupráce několika nejvlivnějších mocností. Sebevědomí Moskvy rostlo úměrně tomu, jak se zvětšoval ruský stabilizační fond, a jak se naopak snižovaly šance Spojených států rychle se vypořádat se zahraničněpolitickými a vojenskými problémy, do nichž se Bushova administrativa po roce 2001 zapletla.

Moskva zjevně předpokládala, že její vstřícný postoj vůči americké válce proti

terorismu bude odměněn mimo jiné souhlasem Spojených států a Evropské unie s posílením ruského vlivu v bývalých republikách SSSR a přimhouřením oka nad omezením občanských svobod a porušováním lidských práv v Rusku. Kreml počítal s tím, že Západ zaujme vůči Rusku postoj v duchu tradiční Realpolitik. To se však nestalo, což vyvolalo v Moskvě velké zklamání. Nemá totiž zájem o sblížování Ruska se Západem na základě společných hodnot, nýbrž o návrat Ruska jako samostatného centra moci ve východní Evropě a Střední Asii. V této situaci by appeasement vůči Rusku znamenal, že by bývalé sovětské republiky jako Ukrajina nebo Gruzie usilující o sblížování s Evropskou unií a NATO byly znovu vydány napospas ruské moci. Proto Západ po roce 2000 nevyklidil geopolitické pozice, které si v zemích bývalého SSSR vydobyl. Lze předpokládat, že střet ruských a západních zájmů, k němuž v tomto desetiletí došlo, byl vlastně nevyhnutelný, neboť pro Rusko je zachování velmocenských pozic stále větší prioritou než demokratická transformace vlastní společnosti a definitivní připojení k západní civilizaci.

Kreml často používá tvrdé protizápadní rétoriky s ohledem na vnitropolitickou

situaci. Burcování proti vnějšímu nepříteli bylo a je, a to nejen v Rusku, dobrým způsobem mobilizace společnosti a zvýšení popularity politiků. Pragmatické a ideologické motivy jsou v ruské zahraniční politice za Putina úzce spojeny. Moskva se do jisté míry vzdala tradičních prostředků imperiálního nátlaku na sousedy a zvolila rafinovanější postup. Spočívá v používání vývozu plynu a ropy jako prostředku politického a ekonomického vlivu. Oblast tohoto vlivu nezahrnuje jen bývalé sovětské republiky. Rusko se rovněž usilovně snaží posílit vlastní pozice ve střední a západní Evropě, která je do značné míry závislá na doávkách ruských surovin. (Příkladem je projekt plynovodu *Nord Stream*, který má spojit Vyborg na baltickém pobřeží Ruska se severním Německem). Na druhou stranu uplatňuje Moskva ekonomické a politické sankce vůči Gruzii, na níž jí vadí výrazně proamerická orientace tamějšího prezidenta Micheila Saakašviliho.

Celkem vzato nelze považovat ruskou zahraniční politiku po roce 2000 za příliš úspěšnou. Nelze si nevšimnout, že Putinův kurs přivedl Rusko ke konfliktům téměř se všemi sousedními zeměmi (Pobaltí, Polsko, Ukrajina, Gruzie, a dokonce

Tereza Hořejšová

Co přinese Dánsku třetí mandát liberální vlády?

Bělorusko) a výraznému ochlazení vztahů s Evropskou unií a Spojenými státy. Pokusy o nastolení pevného spojení s Čínou, zeměmi Střední Asie (v rámci Šanghajské organizace spolupráce) a Indii zatím nepřinesly výsledky, kterými by se Kreml mohl oprávněně pochlubit. Rusko, které si dělá nároky na roli jednoho z hlavních geopolitických hráčů, zůstává na světové scéně v podstatě osamocené. Lze říct, že ani v zahraničněpolitické oblasti neprokázala Putinova vláda velké strategické nadání.

Co dál?

Vladimir Putin se rozhodl nenásledovat příkladu běloruského kolegy nebo středoasijských prezidentů a neprodlužovat vlastní působení v Kremlu pomocí mimoústavních kroků. Neodhodlal se však ani k důstojnému odchodu z vrcholné politiky na způsob amerických prezidentů Reagana a Clintona, kteří opustili po dvou prezidentských obdobích politický život, ačkoli byli stále populární. Nechal se prohlásit „národním lídrem“, což je zatím velmi nejasný pojem. Dovoluje však Putinovi zůstat jaksi nade všemi státními institucemi včetně nového prezidenta, pravděpodobně Dmitrije Medvěděva. Není vyloučeno, že se stane „silným“ premiérem, zatímco politická úloha nového prezidenta bude omezena. Za čtyři roky, případně dokonce dřív, by se Putin mohl znovu vrátit do Kremlu.

V každém případě Putin znovu ukázal Rusům, že se politika v jejich zemi stále zakládá na osobním vlivu, nikoli na zákonech a institucích. Nevytvořil stabilní politický systém, o fungující demokracii ani nemluvě. Ruská demokracie zůstává, podle moskevského politologa Dmitrije Furmana, „imitační demokracií“, což ji nepochybně oslabuje. Za hlavní Putinův úspěch je považována, a to nejen podle kremelské propagandy, stabilizace Ruska po revolučním období 90. let. Tato stabilizace však nemá hluboké kořeny a není doprovázena nezbytnými reformami, což nepochybně podkopává její základy.

Jaroslav Šimov je běloruský novinář a historik.

J.Simov@seznam.cz

Dne 13. listopadu se v Dánsku uskutečnily – dříve než se čekalo – parlamentní volby. Premiér využil možnost danou ústavou vypsát kdykoli volby a předčasně tak učinil. Vše se odehrálo bleskově – volby vyhlásil 24. října, uskutečnit se měly 13. listopadu. Toto rozhodnutí pochopitelně mělo své důvody – dánské ekonomice se daří, vykazuje dlouhodobý růst, nezaměstnanost je na nejnižší úrovni za posledních 33 let, rozpočet je v přebytku... A průzkumy veřejného mínění nahrávaly předsedovi vlády Andersi Foghu Rasmussenovi do karet – načasování voleb je vždy mocným instrumentem. Vysvětlení takového kroku je v podstatě jen cvičením politické rétoriky – Rasmussen předčasné volby zdůvodnil tak, že i když regulérní mandát vlády trvá do února 2009, on cítí potřebu čerstvého politického pověření, aby mohl podniknout klíčové reformy veřejného sektoru.

Jak se zdá, tento kalkul se Rasmussenovi vyplatil. Vláda menšinové koalice složené z jeho domovské liberální strany Venstre a Konzervativní lidové strany pokračuje. Stejně tak bude pokračovat tichá dohoda s poněkud problematickou, ale díky dlouholetému fungování „skoro ve vládě“ alespoň částečně umírněnou Dánskou lidovou stranou.

Ač se na první pohled může zdát, že volby příliš mnoho změn nepřinesly, není tomu úplně tak.

Co do procentuálního a mandátového výsledku voleb se vítězem stala Rasmussenova liberální strana Venstre (26,2 procenta, 46 mandátů, tj. o 6 méně než v předchozích volbách), druhá skon-

Anders Fogh Rasmussen znovu povede vládu Dánského království.

Bob Strong, Globe Media/Reuters

čila Sociální demokracie (25,5 procenta, 45 mandátů, - 2), na třetím místě Dánská lidová strana (13,9 procenta, 25, +1), dále Socialistická lidová strana (13 procent, 23, +12), následuje Konzervativní lidová strana (10,4 procenta, 18), dále Sociálně-liberální strana. Těsně dvoupodprocentní hranici překročily ještě Nová aliance a Listina jednoty. Důležitější než výsledky jednotlivých stran je však rozložení politických sil v rámci bloků. Folketing má 179 členů, liberálové, konzervativci a lidovci celkem disponují 89 mandáty, vládu však přislíbil podporovat i poslanec zvolený za Faerské ostrovy Edmund Joensen. S ohledem na konsenzuální styl dánské politiky se však dá počítat, že koalice se budou vytvářet napříč politickým spektrem v závislosti na řešeném tématu a u klíčových otázek bude snaha o nalezení konsenzu mezi koalicí i opozicí.

Volební účast byla, jak jsme tomu ostatně ve Skandinávii zvyklí, vysoká – přes

86 procent. Předvolební kampaň se – také jak ve Skandinávii bývá zvykem – soustředila na otázky státu blahobytu a daňové reformy. V Dánsku poslední dobou tradičně i na otázky imigrace, ale také ochrany životního prostředí.

Čerstvý vítr v podobě Nové aliance

Nová aliance rozbouřila jinak relativně tiché vody dánské politické scény. Jedná se o nově vytvořené umírněné skupení ve středu politického spektra, které se profiluje především vůči protiimigrantsky zaměřené Dánské lidové straně. Nová aliance, vedená Naserem Khaderem, který se narodil v Sýrii, byla dokonce vážně zvažovanou stranou rozšířené vládní koalice. To pro Dánskou lidovou stranou dosud spojenou s vládní koalicí znamenalo počátek námluv s opoziční Sociální demokracií. Nakonec Nová aliance ve vládě není. Přestože ve

volební kampani se kolem Khadera soustředila obrovská pozornost a některé průzkumy předpovídaly novému uskupení až 10 procent hlasů, tak fenomenálního výsledku voleb nedosáhla. Analytici to přisuzují tomu, že Khader nedokázal před volbami otevřeně prozradit své koaliciční úmysly.

Naser Khader Novou alianci založil teprve v květnu. Svou politiku tento oblíbený dánský politik, jenž si získal popularitu během krize s karikaturami v roce 2005, založil na lepších podmínkách pro žadatele o azyl a snížení daní. Sám sebe nazývá „sekulárním muslimem“ a na paži má v arabštině vytetované slovo demokracie. Hlavním impulsem jeho aktivního zapojení do politiky však, zdá se, byla nespokojenost se stále přísnější politikou imigrace (na čemž má zásadní podíl Dánská lidová strana) a vyhrocená veřejná diskuse k tomuto tématu (na čemž mají pochopitelně rovněž svůj podíl lidovci).

A zdá se, že toto téma se mezi nejdiskutovanějšími politickými otázkami udrží i do budoucna.

Jak naložit s Lisabonskou smlouvou?

Během předvolební kampaně, ve které evropské otázky nijak nefigurovaly, se všechny hlavní politické strany (Venstre, konzervativci i sociální demokraté) zdráhaly jasně říci, zda chtějí referendum o Lisabonské smlouvě. Pikantní nádech má podle kritiků zvažování referenda u předsedy Venstre a současného premiéra – Rasmussen prý aspiruje na vysoký post v Evropské unii, ostatně už dříve ho Financial Times označovaly za možného kandidáta na stálého předsedu Evropské rady, a proto si hodně dobře rozmyslí svolání referenda, u kterého není výsledek předem garantován. Rasmussen – nikoli překvapivě – podobné pohnutky odmítá. Rozhodně by ovšem evropští partneři mohli brát svolání referenda v případě, že to není právně nutné, jako provokaci. A to by zřejmě Rasmussenovi – má-li další kariéru ambice v Bruselu – mohlo uškodit.

A referendum si skutečně rozmyslel – necelý měsíc po volbách jeho vláda oficiálně oznámila, že referendum k Lisabonské smlouvě nebude. Politické strany nechtěly otázku referenda otevírat dříve, než budou mít k dispozici právní názor ministerstva spravedlnosti. Ten stanovuje, že připojením k Lisabonské smlouvě Dánsko neodevzdává svou suverenitu. Podle § 20 Ústavy musí Dánsko uspořádat referendum vždy, když se pro přesunutí suverenity v oblasti, která byla dosud záležitostí dánské suverenity, nevysloví potřebných pět šestin členů Folketingu. Politickou praxí se nicméně stalo, že referendum bývá svoláváno, i když potřebná pětišestinová většina ve Folketingu dosažena je, nebo bývá svoláno ještě před hlasováním v parlamentu. Již v roce 1971 se na tom shodly všechny hlavní politické strany. Díky dohodám politických stran a politické praxi tak vysvětlení pro velký počet dánských referend o evropských tématech nelze hledat výlučně v ústavě. V současném případě se ovšem odpověď hledala

především v ústavě, Rasmussen své rozhodnutí podložil hlavně expertním právním názorem.

Fakt, že se referendum zrušilo, se ovšem může sejít se značnou nevolí u obyvatelstva. Dánové jsou – díky zmíněné politické praxi svolávání referend u téměř všech klíčových evropských smluv – na lidová hlasování zvyklí. Navíc jim politická reprezentace takové referendum již dříve přislíbila. Podle prosincového průzkumu veřejného mínění si referendum o Lisabonské smlouvě přeje 46 procent Dánů.

Referendum o Lisabonské smlouvě se zdá být skutečně citlivou politickou otázkou, která způsobuje štěpící linie i uvnitř politických stran. Asi nejviditelnější dopad měl tento problém na Konzervativní stranu – její členka Pia Christmas-Møllerová se rozhodla stranu opustit, čímž koalici vláda Venstre a konzervativců s podporou Dánské lidové strany formálně přišla o svou většinu (poprvé od roku 2001). Christmas-Møllerová to zdůvodňuje mj. tím, že v rámci strany nebyla možnost diskuse o referendu o Lisabonské smlouvě, které ona prosazovala.

Přestože odběhlice tvrdí, že koalice může počítat s její podporou, situace se vládě každopádně zkomplikovala.

Lisabonská smlouva ne, výjimky ano

Přestože se Rasmussenovi podařilo vyhnout se referendu o Lisabonské smlouvě, Dánové podle všeho přece jen budou mít v příštím roce možnost hlasovat o evropském tématu. Jedním z hlavních témat vlády pro následující volební období se totiž staly dánské výjimky a svolání referenda, či referend vedoucích k jejich odbourání. Překvapivě proto, že evropská témata se v předvolební kampani v podstatě nevyskytovala.

Dánské království se v současnosti neúčastní čtyř oblastí evropské spolupráce: země nevstoupila do třetí fáze Evropské měnové unie (neplatí tedy eurem), neúčastní se vojenské části Společné zahraniční a bezpečnostní politiky (SZBP), neplatí pro ni ustanovení v rámci nadnárodního rozhodování v oblasti justice a vnitřních věcí a zřekla se evropského občanství. Výjimky si Dánsko vydobylo po zamítavém referendu o Maastrichtské smlouvě. Před patnácti lety ovšem nebylo zcela jasné, jakým směrem se bude ubírat spolupráce v oblasti justice a vnitra či SZBP, nebylo zřejmé, že se bude jednat o tradičně prioritní dánské oblasti (peace-keepingové mise, boj proti terorismu apod.). Podle názorů mnoha expertů i politiků tak jsou dnes minimálně dvě výjimky (justice a vnitra a SZBP) v podstatě paradoxní. Nelze se jich ovšem zbavit

jiným způsobem než opětovným schválením v referendu.

Není ještě rozhodnuto o scénáři hlasování o výjimkách. Existují v podstatě tři možnosti: „big bang“ referendum o všech výjimkách najednou, referendum formou „multiple-choice“, či referenda o každé výjimce zvlášť. V posledním případě je více než pravděpodobné, že nejdříve by byly vyzkouše-

ny právě výjimky na poli SZBP a justice a vnitřních věcí. Tyto dvě výjimky totiž pro Dánsko představují největší problémy. Zdá se tedy, že se chystá zvrat v dánské evropské politice – i když výsledek referenda či referend rozhodně není předem zaručen.

Referendum o Lisabonské smlouvě se zdá být skutečně citlivou politickou otázkou, která způsobuje štěpící linie i uvnitř politických stran.

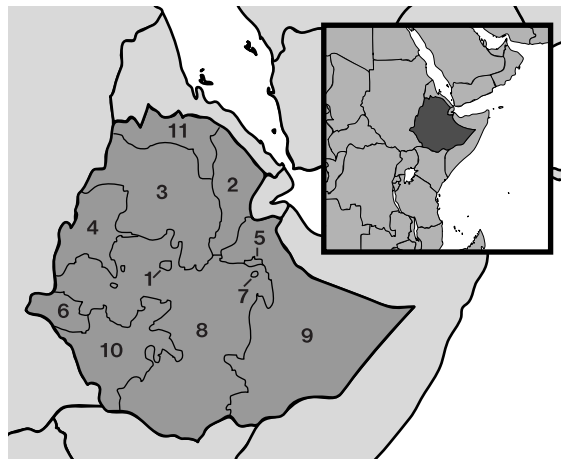
Tereza Hořejšová je interní doktorandkou Katedry západoevropských studií IMS FSV UK a vědeckou pracovnící Institutu pro evropskou politiku EUROPEUM. Zabývá se vztahem severských států k evropskému integračnímu projektu.

horejsov@fsv.cuni.cz

Jan Záhořík, Alemayehu Kumsa

Etnický federalismus v Etiopii

v širší perspektivě

Etiopie je multietnický stát s více než osmdesáti etnickými skupinami, které hovoří zhruba stejným počtem jazyků. Nejpočetnějšími skupinami jsou Oromové, Amharové, Somálci, Afarové, Tigrajci či Gurage. Etiopie prošla od roku 1991 složitým politickým procesem, který vytvořil ze státu federativní republiku složenou z regionů více či méně respektujících etnické hranice. Otázka etnických vztahů a federalismu v Etiopii, (ne)výhod tohoto systému, bude námětem následující studie.

Etiopie a Eritrea vytvořily v roce 1952 federaci dvou států s odlišnou (především koloniální) moderní historií. Zatímco Eritrea byla od roku 1890 italskou kolonií a poté ve čtyřicátých letech 20. století se nacházela pod správou British Military Administration, Etiopie si jako jediná africká země uchovala svou nezávislost, s výjimkou krátkého období italské okupace v letech 1935–1941. V roce 1962 byla federace zrušena, Eritrea přišla o svou vlajku, hymnu a „národní“ identitu, čímž začal několik desetiletí trvající boj za osvobození Eritrey. V roce 1974 byla svržena půlstoletí trvající vláda císaře Haile Sellassieho a nahrazena marxistickým režimem – nejprve pod velením Dergu (tříčlenná rada důstojníků etiopské armády) – a od roku 1977 s jediným vůdcem, plukovníkem Mengistu Haile Mariamem. Boj za osvobození Eritrey se stal součástí boje opozičních sil proti diktátorskému režimu, jemuž se v odborné literatuře dostalo označení „rudý teror“. Pád režimu v roce 1991 lze klást do souvislosti s pádem železné opony, neboť Gorbačov již od konce osmdesátých let nebyl ochoten podporovat režimy subsaharské Afriky dodávkami zbraní pro boj s opozicí.

Teoretická východiska

Po svržení Mengistova režimu koalici různorodých sil (1991) se zdálo, že nyní nastává čas na „národní“ usmíření a vytvoření demokraticky fungujícího státu, kde budou respektována práva etnických menšin. Dne 8. prosince 1994 byla přijata nová ústava, aplikovaná od následujícího roku. Před rokem 1994 Etiopie

prošla složitým obdobím změn, které nastartoval již Mengistu Haile Mariam a jež měly přinést gramotnost a posílení role minoritních jazyků při zachování „národní“ jednoty. Budování jednoty ve složitém, multietnickém celku s sebou přineslo vleklé období konfliktů a válek, které se obvykle charakterizují vztahem „centrum–periferie“. Habtu ve své studii analyzuje problematiku procesu „sociálního inženýrství“ založeného na přijetí francouzského modelu homogenizace státu prostřednictvím politiky jednoho společného jazyka. Tato politika začala již za císaře Meneлика II. (1889–1913) a pokračovala během dlouholetého panování císaře Haile Sellassieho (1930–1935; 1941–1974). Amharizace se stala základním tématem moderních etiopských dějin a přispěla k vytvoření unitárního státu. Proces sociálního inženýrství, jak jej označuje Habtu, pokračoval i za vlády Dergu pod slogany „nacionalizace“ a „kolektivizace“.

Z pohledu teorie lze v případě moderních etiopských dějin hovořit o třech perspektivách vztahujících se k etnicitě a nacionalismu: a) perspektiva budování národa; b) perspektiva národního útlaču; c) kolonizační perspektiva. Zatímco první model se vztahuje k procesu vytváření moderního etiopského státu od poloviny 19. století, „národní útlač“ se dostal do politického slovníku etiopských intelektuálních elit v době studentských bouří v šedesátých letech 20. století, inspirovaných marxismem. Eritrejská otázka pak přispěla k diskusi o koloniálním útlaču. Tyto tři etno-nacionalistické perspektivy se zdají být hlavním důvodem, proč Etiopie nedokázala dosáhnout národního konsenzu.

Ústava z roku 1994 a zakotvení práv menšin

V preambuli k nové federální ústavě nalezneme slova o uplatňování práva na sebeurčení, vytváření politické komunity založené na dodržování práva a garantování demokratického procesu a pořádku. Z hlediska práva na sebeurčení je bezesporu nejdůležitější článek 39 s právy národnosti a menšin, zahrnující právo na odtržení. Každý národ má dle ústavy právo „hovět, psát a rozvíjet svůj jazyk; vyjadřovat, rozvíjet a podporovat svou kulturu; a uchovávat svou historii“. Donald Levine před čtvrtstoletím napsal, že etiopské dějiny se odehrávaly v termínech „amharská teze“, „oromská antiteze“ a „etiopská syntéza“, s poukazem na rivalitu dvou největších národů Etiopie. Nová ústava jako by mu dávala za pravdu, neboť skutečně vytvářela prostor pro rovnocenné postavení všech etnických skupin žijících v Etiopii, aniž by byla oficiálně zakotvena primární úloha některého z jejich národů.

Nová etiopská ústava vytvořila federální státy, z nichž sedm by se dalo označit za etnicky homogenní – Tigray, Afar, Amhara, Oromia, Somalia, Gambella, Harari – a dva – Beni Shangul/Gumuz a Jižní region Southern Nations, Nationalities, and Peoples' Region – SNNPR. Velká města – Addis Ababa a Dire Dawa – získala zvláštní status, přičemž v těchto případech nelze hovořit v etnických termínech. Regionální jednotky jsou v ústavě nazývané „státy“, byt

se pro ně vžil termín „regiony“. Zatímco až do roku 1974 dominovala amharština (a ve značné míře i po roce 1974), nová ústava zakotvila právo na určení regionálních jazyků, a ponechala tak prostor pro výběr. Článek 39 hovoří o tom, že každý stát si má vybrat oficiální jazyk jako prostředek komunikace a výuky na základních školách. Zatímco Amhara je pro amharštinu, Oromia pro oromštinu, Somali pro somálštinu, afarský region namísto afarštiny užívá amharštinu, stejně tak Jižní region, kde ale neexistuje majorita, která by prohlásila svůj jazyk za oficiální.

Koncept sebeurčení se rozvíjel od politického principu k ústavnímu právu zhruba od konce druhé světové války. Poté, co řada afrických států získala v šedesátých letech nezávislost, mnohé zažily etnické násilí ve jménu sebeurčení. V afrických multietnických zemích má koncept sebeurčení mnoho úrovní a podob. V Nigérii se zdálo, že po skončení biaferského konfliktu v letech 1967–1970 se podařilo multietnické federaci překonat interní konflikty, ale dosáhla i rozumného kompromisu etnických zájmů. Právo na sebeurčení může být vykládáno dvěma způsoby, zprv: jako externí – související s kolonialismem, zadruhé: jako interní, které znamená, že si každý národ může vybrat politický status a rozsah své participace na politickém uspořádání země či formě vlády.

Princip federalismu je metoda dělení moci takovým způsobem, kdy regionální

i centrální vlády navzájem koordinují svou činnost a jsou na sobě více či méně nezávislé. Skutečné federální systémy jsou založeny na šesti základních principech: a) decentralizace; b) demokracie; c) pravidla omezení přílišných pravomocí; d) otevřené jednání; e) konstitucionalismus; f) fixní jednotky. Vymezení hranic politického zřízení musí být zakotveno v ústavě.

Tři fáze federalismu a současná Etiopie

Fiseha charakterizuje tři fáze etiopského federalismu. První od roku 1995 do roku 1998, charakterizovanou obecnou představou, že stabilní mír může nastat pouze tehdy, když národy budou zplnomocněny a zrovnoprávněny pod federální ústavou. Druhá fáze v letech 1998 až 2005 se odehrávala ve znamení rostoucího nacionalismu a patriotismu, způsobeného zejména eritrejsko-etiofským konfliktem. Třetí fázi klade Fiseha do let 2001 a dále, kdy dochází ke krizi ve vládnoucí TPLF (Tigray Peoples' Liberation Front), mající efekt v regionech, zejména v Jižním regionu, oromském a tigrájském regionu. Podle našeho názoru lze vystopovat ještě čtvrtou fázi, trvající od roku 2005, kdy došlo k volební krizi. Po volbách došlo k nárůstu případů porušování lidských práv, principů regionalismu a rovnosti mezi národy. Zejména v oromském a somálském regionu, stejně tak v Jižním regionu, lze pozorovat rostoucí tendence k nezávislosti či většímu posílení prvků autonomie.

Řada autorů charakterizuje současnou situaci ohledně etnického federalismu v Etiopii tak, že mnoho politických aktérů přestalo věřit v mírovou změnu současného statu quo. Jak uvádí ve své studii Lyons: „Mladí, nezaměstnaní lidé zůstávají náchylní k mobilizaci či spontánnímu urbánnímu násilí s možnými destabilizačními důsledky. Jiné opoziční strany participují na chodu parlamentu, ale čelí represí ve venkovských oblastech (zvláště v oromském regionu) nebo mají malou možnost k vyjádření vzhledem k restrikcím v tisku a ztrátě finanční podpory z diaspory.“ Od roku 2005 se politický prostor značně zúžil a pozice vládnoucí strany zůstala silná i přes různé nepokoje

Tabulka: Obyvatelstvo Etiopie dle regionálních států, 2001 (v tisících)

Regionální státy (číslo na mapě)	Obyvatelstvo	Počet etnických skupin
Tigray (11)	3,901	3
Afar (2)	1,272	1
Amhara (3)	17,205	5
Oromia (8)	23,704	1
Somali (9)	3,898	1
Benishangul-Gumuz (4)	565	5
SNNPR (10)	13,293	46
Gambella (6)	222	4
Harari (7)	172	1
Addis Ababa (1)	2,646	??
Dire Dawa (5)	342	??
Celkem	67,220	67

Pramen: FDRE Central Statistical Authority, Ethiopia Statistical Abstract 2001. Addis Ababa: CSA, March 2002, p. 24; FDRE House of Federation Secretariat Current List. 2002. Addis Ababa: House of federation Secretariat, in: Habtu 2003: 33.

a srážky se studenty, bez mezinárodní odezvy. Podle zprávy Human Rights Watch nevyústila mezinárodní kritika v žádný konkrétní krok: „Etiopie je považována za základního partnera Spojených států a jejich spojenců ve válce proti terororu, tím spíše po konsolidaci moci islámskými soudy v Somálsku. USA vyjádřily zděšení nad povolebními represemi, ale Etiopie zůstala největším subsaharským příjemcem pomoci.“ Zpráva Spojených národů z roku 2007 ve vztahu k etnicitě a etnickému federalismu říká, že „etnicita se vyvinula jako nejcharakterističtější rys individuálních práv a skupinové identifikace“.

Zatímco pozornost většiny autorů i mezinárodní veřejnosti je zaměřena na velké a „problematické“ oblasti v oromském, somálském, či afarském regionu, v Jižním regionu dochází k neméně závažným událostem, jež zůstávají na okraji zájmu médií. Jižní Etiopie byla vždy až do roku 1991 tak trochu mimo dosah centrální vlády v Addis Abebě a Amharové, resp. obyvatelé etiopského severu, jsou zde v mnoha částech stále považováni za vetřelce. Od voleb 2005 došlo i zde k řadě násilností, které nepřispívají k posílení klidu a rovnováhy. Zpráva OSN z roku 2006 hovoří o bolestné relokační původních obyvatel několika národních parků v Jižním regionu (Mursi, Me'en, Nyangatom, Suri, Dizi, Guji a Core). Záhořík na druhé straně argumentuje, že i přes výzvy nedemokratického režimu v současné Etiopii lze pozorovat v některých oblastech Jižního regionu (zejména v údolí řeky Woito) pokles etnického napětí související s rozšiřujícími se obchodními vazbami mezi jednotlivými společnostmi.

Etnicita jako prostor pro politickou manipulaci

Současná vláda si chce zachovat moc stejně jako její předchůdci. Pře-

možená elita je odhodlaná znovu si vydobýt své výjimečné (a dnes ztracené) postavení. A ti, kteří usilují o rovné partnerství v otázkách státu, jsou frustrováni a pokračují v tlaku na respektování svých legitimních politických práv. Tyto úvahy jsou podpořeny studiemi jiných autorů, například Young již před jedenácti lety tvrdil, že etnický federalismus v současné Etiopii je tím nejlepším prostředkem pro TPLF, jak zůstat u moci ve státě, kde Tigrájové tvoří menšinu. Cohen je toho názoru, že mnoho Etiopanů se obává, že zdůrazňování etnicity jako prostředku k organizaci společnosti vytváří prostor pro politickou manipulaci a ve svém důsledku vede ke zvyšování rozdílů mezi jednotlivými národy.

Etiopský interní konflikt vyvěrá z nedostatku zdrojů, chudoby, etnicity, nedostatku dobré vlády a je tak veskrze konfliktem politickým. Některé části země považují za hlavní důvod konfliktu počáteční imperiální charakter Etiopie. Etnicita se stala zpolitizovaným termínem, čímž došlo k tomu, že zatímco některé skupiny se staly privilegiovanými, jiné byly stigmatizovány. Zpolitizovaná etnicita pak vede k rostoucímu násilí, iredentistickým a separatistickým tendencím, které se rozvíjejí zejména v regionech, jako je Oromia, Somali, Afar a Jižní region.

Jan Záhořík je afrikanista a etnolog – doktorand Ústavu Blízkého východu a Afriky FF UK v Praze a katedry antropologie FF ZČU v Plzni.

nvgogol@seznam.cz

Alemayehu Kumsa je sociolog Ústavu Blízkého východu a Afriky Filosofické fakulty Univerzity Karlovy a specializuje se na severovýchod Afriky.

alemayehu-kumsa@yahoo.com

Sarkozyho představuje

Francouzský prezident Nicolas Sarkozy tvrdí, že vztahy Evropy se Středomořím nefungují. Alternativa v podobě tzv. „Středomořské unie“, kterou namísto toho nabízí, je sice stále ještě zahalena tajemstvím, avšak francouzský prezident je odhodlán usku- tečnit ji během roku 2008. Při své loňské státní návštěvě Maroka vyzval ostatní státy, aby se připojily.

Mimo Francii je ovšem zájem o Středomořskou unii méně než vlašný. Podporuje Sarkozyho vizi vůbec někdo a co by to znamenalo?

Hrozba nové vícekolejnosti

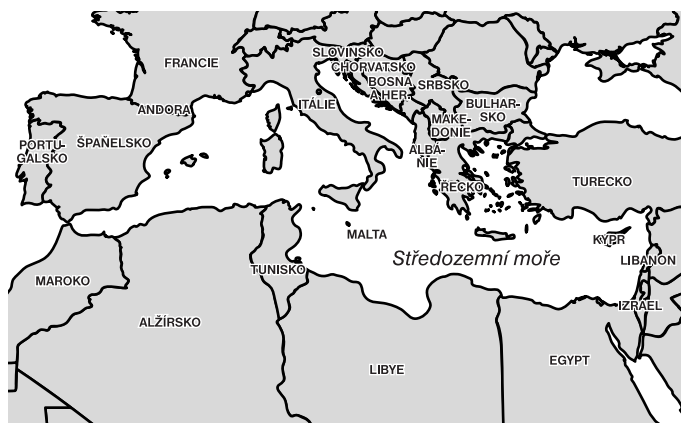
Cíl prezidentovy iniciativy je odvážný a působivý. Jde mu o „zvýšenou úroveň spolupráce“ mezi Evropou a Afrikou, založenou na vyšší prosperitě, solidaritě a stabilitě. Tento cíl však není úplně nový, takže jaká je jeho přidaná hodnota?

Zaprvé, Sarkozyho unie by působila ně Evropské unie a členství v ní by bylo „exkluzivní“. Z 27 členských států EU by do ní mohly vstoupit jen ty, které leží na březích Středozemního moře, nebo velmi blízko, ostatní by z ní byly vyloučeny. Ze států na druhé straně Středozemního moře budou přizvány mimo jiné Izrael, Alžírsko, Maroko, ale rovněž Libye, která nemá přístup k politice Evropské unie. Sarkozy hodlá jednat také s Tureckem a nabídnout mu v rámci Středomořské unie vedoucí roli, jako alternativu k členství v EU.

Evropská unie udržuje vztahy se svými středomořskými sousedy už delší dobu. Počínaje „Barcelonským procesem“ v roce 1995 a poté v roce 2003 „Evropskou politikou sousedství“, která sjednotila politiku ve vztahu k jižním i východním sousedům, se snaží obklopit se „kruhem přá-

Středomořská unie pro Evropskou unii problém

Kerry Longhurst

telských států“. Podle unijní logiky mají jižní i východní sousedé navzdory geografické různorodosti, jako například Alžírsko a Moldavsko, podobné problémy, a tudíž potřebují od EU stejnou pomoc při posilování demokracie, boji proti bídě, při řešení migrace, politického extremismu a regionálních konfliktů.

Mohou se ale státy v evropském sousedství cítit díky politice Evropské unie bezpečnější a vzkvétat díky ní? Nejenom Sarkozy odpovídá na tuto otázku důrazným „ne“!

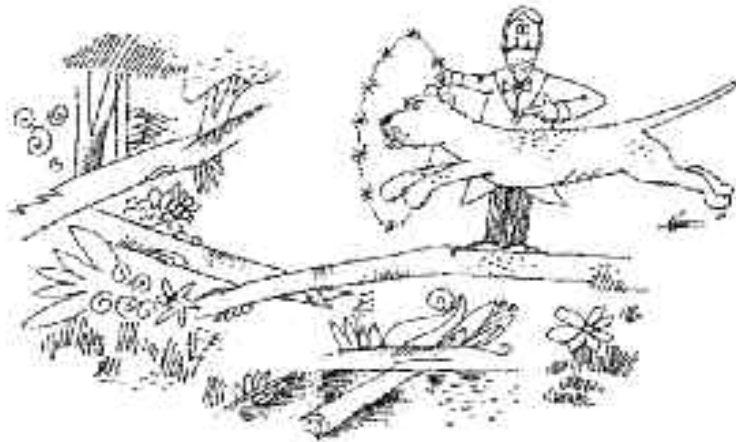
Na předběžném seznamu agendy budoucí Středomořské unie má Sarkozy řešení otázek imigrace, energie, bezpečnosti a antiterorismu. Řešit je hodlá regionální integrací a novou sadou institucí včetně Středomořské rady ve stylu G-8 a Středomořské investiční banky.

Afričtí partneři nejsou s Evropskou unií spokojeni

Blížkost, ekonomika a historie znamenají, že Francie má stejně jako další jihoevropské státy ve středomořní oblasti bezprostřední a konkrétní zájmy. Francouzský prezident si stěžuje hlavně na to, že EU zanedbává své jižní sousedy a upřednostňuje ty východní. Vadí mu rovněž, že Evropa zde ztrácí půdu ve prospěch Číny a států v Zálivu, jež se staly hlavními investory v severní Africe.

Avšak štěká Sarkozy na správný strom? Severoafričtí partneři jsou s Evropskou unií nespokojeni. Důvěryhodnost Bruselu oslabují nekalé obchodní praktiky a dvojitý standard zejména pro Izrael/Palestinu. Když však dojde na alternativy, objeví se obavy, že by se Sarkozyho unie stala nástrojem francouzských zájmů a jenom by nahradila stávající nefungující politiku něčím novým, co by rovněž nefungovalo.

Španělsko, Portugalsko a Itálie sdílejí s Francií touhu posílit jižní dimenze politiky Evropské unie. Sarkozyho Středomořské unii se však ještě plně neupsaly.

Vyrovná se Středomořská unie prosperujícímu sousedství a silnější Evropě? Brusel přiznává, že politika Unie vůči jižním sousedům zaostává, avšak panuje názor, že tento úkol může splnit jediné Evropská unie.

Vznik Středomořské unie by přinesl nejenom instituční zmatek a duplikaci. Navíc by vytvořila dvě oddělené oblasti – Jih a Východ. Členské státy EU pochopitelně mají rozdílné sousedské priority a zájmy, ale pokud má fungovat evropská zahraniční politika, je nezbytné, aby byla EU jednotná.

Sousedé v jedné ulici

Problémy a příležitosti, které přetrvávají na hranicích Evropy, spolu souvisejí. Otázky jako mezinárodní migrace z Ukrajiny, ať už legální, nebo ilegální, ovlivňuje Portugalsko stejně jako Německo. Stejně tak se všech členských států EU dotýká i terorismus či přerušování a bezpečnost energetických zdrojů.

Členské státy Evropské unie se teprve nedávno naučily solidaritě a společnému jazyku. Síla Unie stojí na její jednotě, takové je poselství nové Lisabonské dohody o reformě, která by měla zlepšit formování zahraniční politiky EU.

Pro Středomořskou unii přitom není místo. Exkluzivní kluby či minikluby odpůrců poškozují EU zvnitřku i zvenjšku. Jediná cesta, jak vylepšit vztahy Evropy k Jihu, vede přes Evropskou unii jako celek a je založena na vzájemném porozumění, které v Sarkozyho iniciativě očividně chybí. Dobří sousedé vědí, že potíží na horním konci ulice neuniknou ani ti, kdo žijí na jejím dolním konci.

Kerry Longhurst, zástupkyně ředitele European

Research Institute, University of Birmingham, výzkumná pracovnice Institute for German studies tamtéž. Přednáší a provádí výzkum o otázkách německé a evropské bezpečnostní politiky.

Veronika Bílková

Nesmělé námluvy s Radou bezpečnosti

Dne 16. října 2007 prohrála Česká republika svůj boj o místo nestálého člena Rady bezpečnosti OSN na období let 2008–2009. Většina Valného shromáždění OSN, jež volbu provádí, dala přednost protikandidátovi ze skupiny východoevropských států, Chorvatsku. Přitom ještě v den hlasování byla ČR považována za favorita a čeští politici nešetřili optimismem. Proč tedy naše země nakonec neuspěla? Podcenili její zástupci, jak tvrdí opozice, volební kampaň, nebo si ČR, jak se domnívá část expertů, místo v Radě prostě nezasloužila? Či snad klíčovou roli sehrál projev prezidenta Klause o globálním oteplování, který ČR odcizil skupinu ostrovních států?

Určit přesné důvody, proč Česká republika získala méně hlasů než Chorvatsko, není snadné.

Hlasování ve Valném shromáždění je tajné, a tak kandidáti vlastně ani nevědí, kdo přesně (a tím méně pak z jaké příčiny) je nakonec podpořil. Existuje sice praxe písemně poskytovaných příslibů, ta ale není spolehlivá. Některé státy se totiž zavazují na obě strany, což se jasně potvrdilo i při loňské volbě, kdy jak Chorvatsko, tak ČR získaly shodně přes sto příslibů – to vše ve shromáždění, jež má dohromady jen něco přes 190 členů. Příslib navíc nemusí být definitivní, neboť na postoje států působí řada faktorů, včetně míry komunikace mezi zastoupením v New Yorku a ústředím, jež mohou do poslední chvíle jejich preference změnit. Konečně je třeba vzít v úvahu to, že při rozhodování, komu dají svůj hlas, považují různé státy za důležité rozdílné věci. Určité rysy české zahraniční politiky tak mohly u jedné části zemí vyvolat sympatie, zatímco jinou část mohly vést k upřednostnění protikandidáta. Přes tyto nejasnosti lze vytipovat tři okruhy

pravděpodobných příčin volebního neúspěchu České republiky.

Komparativní nevýhody?

Zřejmě nejčastěji bývá prohra přičítána tomu, že Česká republika měla oproti Chorvatsku několik komparativních nevýhod. Za prvé, ČR již nestálým členem Rady bezpečnosti v minulosti byla, a to v období let 1994–1995. Chorvatsko jakožto nezávislý stát naopak kandidovalo poprvé a řada států, vedená principem rovných šancí a spravedlivého zastoupení, se tak mohla přiklonit k názoru, že nyní by šanci mělo dostat právě ono. Podle agentury Reuters svou roli snad sehrálo i to, že v období 2006–2007 zasedalo v Radě bezpečnosti Slovensko a jeho okamžité nahrazení druhou částí bývalé federace se nemuselo zdát všem vhodné. Za druhé, Česká republika je členem dvou vlivných regionálních organizací, Evropské unie a NATO. Chorvatsko sice též na členství aspiruje, prozatím jej ale nedosáhlo, a formálně tak zůstává mimo hlavní mocenské bloky. Jak podotkl premiér Topolánek, je pravděpodobné, že „řada zemí si v Radě

bezpečnosti nepřála další silnou zemi EU a NATO“, a proto dala přednost protikandidátovi.

Za třetí, v první polovině roku 2009 bude Česká republika vykonávat předsednickou funkci v rámci Evropské unie. Představa, že v případě zvolení do RB by v daném období kumulovala ve svých rukou obě vlivné funkce, asi některé státy lekala (lekala ostatně, jak bude ještě řečeno, i české politiky). Za čtvrté, ČR nemohla těžit z kapitálu úspěšné transformace a poklidného rozdělení státu, neboť tuto kartu plně využila při své minulé kampani do Rady bezpečnosti a od daných událostí už navíc uplynulo skoro dvacet let. Chorvatsko naopak mohlo stavět na sympatiích velké části světa ke státu, který teprve nedávno povstal z popela ničivé války, a přesto již dokázal překonat její nejhorší důsledky. Konečně za páté, u některých států (například Barmy, Běloruska či Kuby) České republice uškodila její politika prosazování lidských práv a šíření demokracie. Je ovšem třeba říci, že o hlasy těchto států se ČR ani neucházela.

Hodnocení role pěti uvedených „nevýhod“ při nezvolení České republiky do Rady bezpečnosti je problematické. Platí to tím spíše, že mnohé z nich mohou být v závislosti na úhlu pohledu vykládány i jako výhody. Například předchozí členství v RB, kde si ČR díky zásadovému postoji v otázce genocidy ve Rwandě získala značnou prestiž zejména v Africe, mohlo naší zemi pomoci získat hlasy těch, kdo chtěli vsadit na jistotu. Taktéž politika lidských práv jistě některé státy odradila, mnoho dalších jich ale nesporně získala.

Obdobně lze posuzovat i další faktory, což jen dokazuje, že šance obou kandidátů byly vyrovnané.

Nedostatek zásluh?

Podle některých expertů zavinilo volební neúspěch nikoli to, jaká Česká republika je, ale to, co dělá, resp. nedělá. Naše země si prý počíná málo aktivně při prosazování hlavních cílů OSN, a proto si vlastně ani členství v Radě bezpečnosti nezaslouží. Standardně bývá v tomto kontextu zmiňováno naše malé zapojení do mírových operací a nízký podíl na rozvojové pomoci. Je to až paradoxní, neboť ČR vystavěla kampaň z velké části právě na svých aktivitách v oblasti udržování míru a bezpečnosti a při poskytování rozvojové pomoci. Jaká je tedy pravda?

Statistiky ukazují, že ČR se do mírových operací OSN zapojuje sice méně než okolní státy, outsiderem v této oblasti ale není. K 30. září 2007 (data před volbou) měla policisty a vojenské pozorovatele v pěti misích, včetně větší skupiny devatenácti osob v Kosovu. Je pravda, že Chorvatsko se ve stejném období zapojilo do čtrnácti misí, obvykle do nich ale vyslalo méně než 5 osob, a celkový počet tak byl srovnatelný: ČR s 39 lidmi v misích se umístila na 81. místě, Chorvatsko s 55 lid-

mi obsadilo 77. příčku. V systému, kde dvacet hlavních přispěvatelů vysílá každý přes 1000 osob, jde o rozdíl skutečně zanedbatelný. Česká republika se navíc oproti Chorvatsku účastní i misí realizovaných pod záštitou EU a NATO (například v Afghánistánu), což její výsledný podíl na udržování míru a bezpečnosti navyšuje.

Ještě příznivější skóre panuje v oblasti rozvojové pomoci. Zde ČR patří mezi vů-

bec nejštědřejší donory ze středovýchodní Evropy, například v roce 2006 investovala do rozvojových programů 161 milionů USD. Chorvatsko, jež se teprve z příjemce rozvojové pomoci mění v jejího poskytovatele, vyčlenilo ve stejném období na agendu 18 milio-

nů USD. Naše země navíc mohla stavět i na dalších zásluhách, které si v OSN během let získala a mezi něž patří například tradice konstruktivního působení v různých orgánech (předsednictví Valného shromáždění /2002/, předsednictví ECOSOC /1998/ aj.) či trvalá podpora reformy světové organizace. Daná fakta ukazují, že ač lze české politice vůči OSN jistě vytýkat mnohé, tvrzení, že Česká republika dostatečně nepřispívá k naplňování cílů organizace, a proto nemá právo být v RB, je silně přehnané.

Určité rysy české zahraniční politiky tak mohly u jedné části zemí vyvolat sympatie, zatímco jinou část mohly vést k upřednostnění protikandidáta.

Nestálí členové Rady bezpečnosti jsou voleni dvoutřetinovou většinou přítomných členů Valného shromáždění na dobu dvou let.

V 1. kole volby byl poměr hlasů 95 : 91 ve prospěch Chorvatska, ve 2. kole se rozdíl ještě zvýšil, a to na poměr 106 : 81. S vědomím toho, že nepříznivý trend by nadále pokračoval, se ČR následně své kandidatury vzdala.

Rozpačitá kampaň?

Zdá se, že jednou z hlavních, ne-li zcela hlavní příčinou českého neúspěchu, se stala špatně vedená kampaň. V té ČR ztratila již tím, že ji zahájila výrazně později než Chorvatsko. Zatímco náš soupeř ohlásil svůj zájem kandidovat na období let 2008–2009 již v roce 1999, Česká republika tak učinila až v roce 2003; Chorvatsko tedy mělo přesně dvakrát delší čas na získávání sympatií a podpory. ČR si navíc dost uškodila tím, že na přelomu let 2004 a 2005 poté, kdy jí bylo přiřčeno předsednictví Evropské unie na první půli roku 2009, začala zvažovat, zda by neměla kandidaturu do Rady bezpečnosti stáhnout, aby toho na sebe nenabrala příliš mnoho. I když nakonec vláda rozhodla nastavený kurs neměnit, punc země, která přesně neví, co chce, už ČR zůstal.

Naši image nevylepšila ani následná kampaň, která byla rozpačitá a s výjimkou posledních několika měsíců před volbou i hodně pasivní. V době, kdy chorvatští politikové objížděli svět a získávali přísliby podpor, česká vláda, jejíž složení se ještě k tomu několikrát kompletně změnilo, řešila hlavně vnitřní problémy. Kandidatura do Rady bezpečnosti sice zůstávala deklarovanou prioritou zahraniční politiky, v praxi se to ale – s čestnou výjimkou aktivit stálé mise v New Yorku a části zastupitelských úřadů – příliš neprojevovalo. Zvláště smutné je, že ČR nedokázala využít komparativních výhod, jež oproti soupeři měla. Za všechny lze zmínit daleko hustší síť zastupitelských úřadů ve světě, zejména v Africe, kterou i chorvatský deník Jutarnji list označil za český triumf. Vhodně „prodat“ se České republice nepodařilo ani její již zmíněnou větší účast na rozvojových programech, což se jasně odrazilo v tom, že část států, jimž dlouhodobě poskytujeme pomoc, volila Chorvatsko.

Jako problém se dále jevílo to, že ČR nevyvinula dostatečné úsilí k oslovení početně silné skupiny států třetího světa. Naši zástupci se nezúčastnili žádného z velkých summitů těchto států (například summit Hnutí nezúčastněných v Havaně a Organizace islámské konference v Islámábádu), na nichž byli naopak přítomni a aktivně zde lobbovali Chorvaté.

Příliš hlasů naší zemi nepřinesl ani projev prezidenta Klause o globálním oteplování, který musel některé státy, zejména z Karibiku a Pacifiku, přinejmenším zmást. A konečně, Česká republika pro kampaň nenašla osobnost, jež by ji na mezinárodní scéně pozitivně zviditelnila. Osobnost ve stylu posledního jugoslávského ministra zahraničí a jednoho ze dvou dosud žijících účastníků bandungské konference Lončara, který během svých více než sta cest bohatě využil svého renomé k získání řady podpor pro svou zemi.

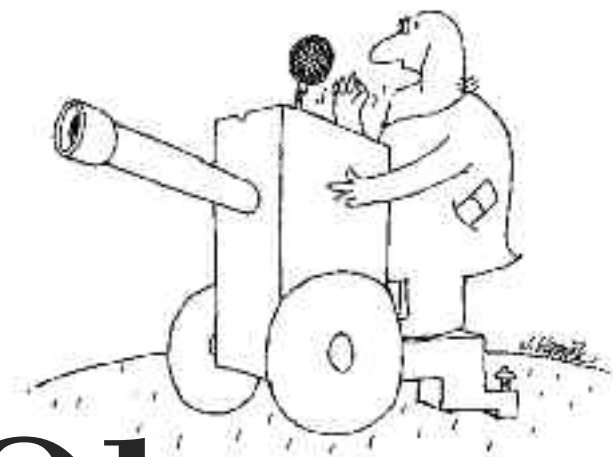
Co dále?

V loňské volbě na místo nestálého člena Rady bezpečnosti se Česká republika střetla s protivníkem, který se jí v mnoha ohledech (zvláště z pohledu vzdálenějších států) podobal. Každá země disponovala určitými výhodami, ČR jich dokonce měla o něco více, ani jedna ze zemí ale nebyla jasným favoritem. O tom, ke komu se nakonec přikloní štěstí, tak rozhodoval hlavně průběh volební kampaně a schopnost kandidátů více zaujmout. V této „soutěži“ zvítězilo Chorvatsko, jež mělo více odhodlání a politické vůle dotáhnout svůj sen o členství v Radě bezpečnosti do konce a dokázalo lépe uplatnit své přednosti. Česká republika se naopak dlouho chovala pasivně, jako by si myslela, že její zásluhy jsou jasně viditelné a není třeba je připomínat, a výrazněji se prezentovala teprve těsně před volbou, kdy už ale bylo na změnu poměrů pozdě. Daný postoj vyplýval z podcenění soupeře, nezájmu českých politiků a hlavně z nejistoty ohledně toho, zda do Rady bezpečnosti opravdu chceme, či nikoli. Lze jen doufat, že se ČR ze svých chyb poučí a k dalším volebním kampaním (například chystané kampani do Rady pro lidská práva) přistoupí odpovědněji a cílevědoměji. Jen tak může mít totiž šanci uspět...

Veronika Bílková je vědeckou pracovnící Ústavu mezinárodních vztahů a předsedkyní redakční rady Mezinárodní politiky.

bilková@iir.cz

Daniel Šmihula

Obrana malého štátu

Násilie, hoci len ako potenciálna možnosť, nie je možné zo svetovej politiky úplne odstrániť. Medzinárodný systém je zložený zo subjektov, ktoré nepodliehajú žiadnej vyššej moci, a preto stále treba počítať s tým, že niektorý z nich bude chcieť použiť silové prostriedky na realizáciu svojich zámerov.

Realistický pohľad

Ani malý štát preto nesmie zanedbať otázku obrany. Jeho verejnosť a politická elita môžu síce dôjsť k názoru, že nie sú schopní obrany proti niektorej veľmoci, no nie je dôvod, aby úplným odzbrojením sa dostal pod úroveň iných malých štátov. Inak by sa mohlo stať, že ako vojenská veľmoc by začali voči danému štátu vystupovať aj iné malé štáty, ktoré by si to za normálnych okolností nemohli dovoliť. Navyše predstava, že malý štát nie je schopný viesť úspešnú obranu proti veľmoci, je zbytočne defetistická. Sú známe prípady malých štátov a národov, ktoré úspešne, alebo aspoň dlhodobo, niektorej mocnosti vzdorovali (Fínsko Sovietskemu zväzu, Afganistan Veľkej Británii, Čechoslovensko Rusku, Dánsko Prusku v roku 1849–1850, Srbsko Rakúsku-Uhorsku, VDR Spojeným štátom atď.). Žiadna veľmoc totiž nemôže nasadiť proti niektorému malému štátu celý svoj potenciál. A ak áno, tak nie dlhodobejšie, pretože ako veľmoc je viazaná v mnohých iných oblastiach a na mnohých iných hraniciach. Malý štát nie. Malý štát okrem toho poskytuje veľmoci malú korisť, malý politický a ekonomický zisk i v prípade, že by veľmoc nad ním úplne zvíťazila. To znamená, že ak platí ekonomická úmera medzi významom potenciálneho zisku, politickým

účelom vojny a vynaloženými prostriedkami, útočiaca veľmoc sa už vopred bude obmedzovať v ich nasadení. Nemá totiž význam nechať vykrvacať a demoralizovať celú armádu, aby sa vlastné územie rozšírilo len o nejaký malý štátik. Obranca, hoci malý počtom, má navyše morálnu výhodu. Je tu prítomný oprávnený predpoklad, že jeho občania budú viac

ochotní prinášať materiálne a ľudské obete vo vojne, pretože ju budú považovať za spravodlivú, im vnútenu a týkajúcu sa každého osobne. Zatiaľ čo obyvatelia útočiacej veľmoci sa budú, ak vojna nebude krátka, víťazná a s malými obeťami, pýtať, prečo majú ich mladí muži zomierať v cudzej krajine, o ktorej nikto dokopy nič nevie. Okrem

toho, malý štát, aj keď nemá na začiatku vojny spojencov, v priebehu vojny ich môže získať, pretože pokus niektorej veľmoci rozšíriť svoju zónu vplyvu môžu iné mocnosti chápať ako porušenie rovnováhy, a preto sa budú snažiť napadnutému štátu pomôcť.

Prípravenosťou na obranu a húževnatou obranou malý štát z pohľadu silnejšieho protivníka zvyšuje cenu, ktorú musí takýto útočník zaplatiť za to, že ho napadne a porazí. To znamená, že čím silnejší odpor očakáva alebo čím dlhšie konflikt trvá, tým menšiu hodnotu môže mať konečné víťazstvo v porovnaní s cenou, ktorú zaň treba zaplatiť – preto sa podľa Raymonda Arona zvyšuje pravdepodobnosť, že sa pre agresiu nakoniec vôbec nerozhodne, alebo z vojny vycúva.

Iregulárna vojna ako strategické východisko

Ak sa malý štát nedokáže postaviť veľmoci v otvorenom boji, je preň dôležité, aby aspoň malá časť ozbrojených zborov pokračovala v tzv. iregulárnej vojne. Predlžovaním konfliktu, ktorý sa už môže zdať byť prehratým, malý štát častokrát môže len získať a nakoniec dosiahnuť lep-

šie podmienky mieru. Príkladom je boj Búrov proti Britom v rokoch 1899–1902. Pravda, ak cieľom politiky štátu je dlhodobé prežitie tohto štátu (reprodukcia samého seba ako organizačno-právno-politickej jednotky) a samostatnosť národa v ňom žijúceho. A tým, že národ raz preukázal rozhodnosť a odvahu (hoci aj v márnom a prehratom boji), je v budú-

cnosti menšia šanca, že niektorá veľmoc sa ho pokúsi ešte raz napadnúť. Ak však základnou hodnotou politiky a spoločnosti je akotak pohodlný a bezrizikový život momentálne žijúcej generácie jednotlivcov – hoci aj za cenu pokore-

nia a následného ponížujúceho nerovnoprávneho postavenia – je samozrejme kapitulácia pred silnejším protivníkom najlepším a najjednoduchším riešením – Československo sa pre ňu rozhodlo dokonca dvakrát: v roku 1938 a 1968. Ale možno preto aj muselo zaniknúť...

Podľa Fridricha II. by síce malý štát ani nemal plytvať silami na budovanie armády a posilňovanie vlastnej obrany, pretože jeho osud závisí vždy na vôli veľmoci. Tie o ňom rozhodnú bez toho, ako sa vyvíja situácia na bojisku. No jeho názory zodpovedajú situácii, keď sa vojny viedli s obmedzenými cieľmi, boli záležitosťou monarchov, armády nemali takmer žiadne zálohy a nepoužívala sa taktika partizánskej vojny. A nakoniec i on sám sa počas sedemročnej vojny preslávil húževnatou obranou relatívne malého Pruska proti spojeným silám Francúzska, Rakúska, Ruska a Švédska. Clausewitz, ktorý už zažil revolučné totálne vojny s cieľom úplne zničiť nepriateľský štát, radí presne opačne:

„Je-li stát poražen, může vynaložení nových vlastních sil a přirozené oslabení, které utrpí každý útok, trvá-li dlouho, způsobit obrát, aneb může přijít pomoc zven-

čí. Na smrt je stále dosti času... Je přirozené, že se národ pokouší o záchranu posledními prostředky, vidí-li, že byl vržen na okraj propasti... Byť by byl stát vzhledem k novému nepříteli sebemenší, nemá se vyhýbat poslednímu vynaložení sil, sic by se nemuselo říct, že už v něm není duše.“

Keďže v súčasnosti nie je možné, aby mal malý štát k dispozícii tie isté zbraňové systémy ako veľmoc (jadrové zbrane, lietadlové lode, medzikontinentálne strely a pod.), je potrebné preň rozvíjať iné taktické postupy. Dôležitou oblasťou sa stáva schopnosť rozvinúť gerilové spôsoby boja, ktoré mu umožnia konflikt predlžovať a spôsobovať útočníkovi podstatné straty. Pre malý štát je prakticky nemožné v zápase s veľmocou nad ňou vyhrať vojensky – v zmysle klasických predstáv a zničenia vojenských síl. Avšak môže docieľiť, aby v konečnom dôsledku politické víťazstvo patrilo jemu.

Vojenské spojenectvo

Takýto malý štát zvyčajne hľadá cestu svojej obrany i v rôznych aliančných záväzkoch. A to buď v rovnoprávnom spojení s podobnými štátmi, alebo v klientelskom či ochrannom zväzku s niektorou veľmocou. Ale aj v tomto prípade sa od malého štátu očakáva, že k novej kolektívnej obrane aj on prispeje svojím dielom – hoci nie vždy musí byť úplne proporčný. Takže aj v tomto prípade musí budovať vlastnú armádu. V systéme aliancií sa ale môžu meniť požiadavky na zloženie a výcvik ozbrojených síl. Pokiaľ v rámci individuálnej obrany je armáda budovaná vzhľadom na hlavnú úlohu – priamu obranu teritória štátu, v rámci aliančného zväzku sa hlavnou úlohou ozbrojených síl môže stať povinnosť prispieť menším, no mobilným expedičným zborom k spoločnému úsiliu aliancie v oblastiach, ktoré by normálne boli mimo strategického horizontu dotyčného malého štátu.

Mnohí pacifisti poukazujú na príklad štátov, ktoré zrušili armádu. Deklarujú ich ako vzor hodný nasledovania pre zvyšok sveta. Ide o tieto štáty: Kostariku, Island, Andoru, Dominiku, Grenadu, Kiribati, Haiti, Lichtenštajnsko, Marshallo-

ve ostrovy, Maurícius, Mikronésiu, Monako, Nauru, Palauské ostrovy, San Maríno, Šalamúnové ostrovy, Saint Kitts a Nevis a Svätú Luciu. Podrobnejšia analýza však preukáže, že skutočnosť ja trocha iná ako idealisticky prezentovaný obraz. Pretože:

1. Ide zväčša o tzv. mikroštáty (Andora) alebo malé ostrovné štátiky, ktoré nikto neohrozuje, alebo naozaj nemôžu rozumne uvažovať o tom, že by sa mohli proti niekomu efektívne brániť.

2. Zvyčajne majú predsa len nejaké ozbrojené sily, ktoré supľujú úlohu armády: posilnená polícia, pobrežná stráž, expedičný zbor pre mierové operácie a pod. (Panama, Kostarika, Island).

3. A čo je hlavné: Ich vonkajšiu obranu obyčajne zmluvne prevzal na svoje plecia niekto iný. V prípade Islandu NATO a USA, v prípade karibských ostrovov USA a Veľká Británia, v prípade Maurícia India, v prípade Monaka Francúzsko, v prípade Nauru Austrália, Samoy Nový Zéland atď.

Takže zrušenie armády neznamena „zbohom zbraniam“, ale presunutie jej povinnosti na iné zložky alebo isté primknutie sa k silnejšiemu štátu a závislosť na ňom. To druhé je možno zdanlivo pohodlné a zodpovedá to takému akémusi ľudovému pacifizmu v štýle „...my aj tak nič nezmôžeme, nemáme žiadne vlastné ambície, tak nech si nás chránia veľmoci a my budeme mať od všetkého pokoj“, ale politická a spoločenská cena za to býva veľmi často v konečnom dôsledku značne vysoká. Štát sa fakticky stáva vazalom svojho protektora.

Odporúčania

Na záver možno sformulovať niekoľko rád pre malý štát, ktorý by chcel viesť úspešnú obranu proti silnejšiemu protivníkovi:

1. Predovšetkým by **nemal podliehať zbytočnému defetizmu** – pocitu neodvratnosti osudu, ktorý by jeho občanov zbavil schopnosti zamyslieť sa nad možnosťami, ktoré má reálne k dispozícii. Najzhubnejším je postoj odovzdanosti a rezignácia na vlastnú obranu. Takýto postoj len prípadných agresorov povzbudzuje.

2. Nesmie rezignovať na **budovanie vlastných ozbrojených síl**, ktoré aj keď slabšie ako ozbrojené sily veľmoci a väčších štátov predstavujú istý odstrašovací prvok, pretože aj keď sú porazené, môžu spôsobiť útočníkovi také straty a také problémy, že ten sa pre útok vlastne radšej vôbec nerozhodne alebo ustúpi.

3. Mal by počítať aj s možnosťou **iregulárnej partizánskej vojny** ako vhodnej protizbrane voči početne silnejšiemu protivníkovi.

4. Svoje **obyvateľstvo musí morálne pripraviť na húževnatú obranu a partizánsku vojnu**. Mal by sa postarať, aby získalo primeraný výcvik a podľa možnosti aj výzbroj a výstroj (ako to funguje napr. vo Švajčiarsku, Dánsku a Nórsku). Vojenská sila štátu podľa známeho Clausewitzovho vzorca nezávisí len od počtov, ale aj morálky a miery osobného nasadenia každého jednotlivca – vojaka či občana.

5. Hľadať medzinárodné krytie prostredníctvom **aliančných zväzkov**. A to s niektorou veľmocou (či veľmocami) alebo v rámci skupiny rovnocenných štátov. Vyžaduje to ale aj povinnosť a kapacitu prispievať do spoločnej obrany, čo znamená, že aj tento malý štát musí pristupovať k bezpečnostným záväzkom svojich spojencov.

6. **Internacionalizovať konflikt** – zapojiť do vojny na svojej strane iných aktérov. Presvedčiť ich o tom, že je v ich záujme, aby nebol porazený.

7. **Získať jadrové zbrane** (čo sa môže zdať byť na prvý pohľad mravne neprípustné), ktoré ako „zbrane absolútnej záhuby“ sú aj v malom množstve dostatočne účinným odstrašujúcim prostriedkom. Ich vlastník výrazne zvyšuje „cenu“, ktorú treba zaplatiť za jeho porážku a dobytie.

8. No najlepšia rada zo všetkých je: **zmeniť svoju kategóriu**. Usilovne pracovať na vzraste vlastnej moci pomocou intenzívneho rozvoja ekonomiky, získavania technologického a vzdelanostného náskoku, teritoriálnej expanzii, vnútornej súdržnosti a populačnom raste. Pravda, takáto cesta nie je vždy dostupná a navyše vyžaduje istý čas na to, aby priniesla svoje výsledky.

Pre malý štát síce platí, že proti útoku veľmoci sa neubrání a ak áno, tak len s vypätím síl, no ani tak nesmie rezignovať na vlastnú obranu. Nie je predsa dôvod, aby sa musel dostať do nevýhodného postavenia aj voči štátom, ktoré by mu boli za normálnych okolností rovnocenné. Navyše sú známe aj prípady úspešného boja malého štátu voči veľkej mocnosti. Aj zvyšovanie potenciálnej „ceny“, ktorú by musela veľmoc zaplatiť za porazenie malého štátu, je pre malý štát účinnou formou obrany, alebo dokonca prevencia pred útokom veľmoci. Účinnou stratégiou pre malý štát sú aj rôzne formy asymetrickej alebo gerilovej vojny. Predlžovanie odporu napriek tomu, že nedokáže zväčšiť vojensky – priamo na bojisku, mu môže v konečnom dôsledku zaistiť politické víťazstvo.

Daniel Šmihula pracuje ve Slovenské akademii vied.

dsmihula@hotmail.com

Petra Černíková

Evropská unie a Spojené státy americké:

politické vztahy na počátku 21. století

Politické vztahy mezi Spojenými státy americkými a Evropskou unií mají dlouholetou tradici a dialogy mezi evropskými a americkými politiky se staly jedním ze základních stavebních kamenů mezinárodní politiky. Systém pravidelných schůzek zavedený Transatlantickou deklarací poskytuje oběma stranám příležitost a prostor k prodiskutování aktuálních témat a k upevnění vzájemných vztahů. V historii eu-ro-amerických vztahů se střídají období intenzivnější spolupráce a období charakteristická ochlazením vzájemných vztahů. Evropa a Amerika však dokázaly tato období vždy překonat zejména proto, že obě strany sdílejí stejné základní hodnoty, cíle a dlouhodobé zájmy.

Pro určení oblastí, které tvoří spojující a rozdělující články ve vzájemných vztazích, byla provedena analýza politických událostí, jež se v posledních letech dotýkají obou stran, a rovněž byly využity společné priority, stanovené Novou transatlantickou agendou a doprovodným Společným akčním plánem. Snahou bylo jednak identifikovat opěrné body transatlantického partnerství (viz tabulka 1) a dále zjistit problematické oblasti vzájemné spolupráce (viz tabulka 2).

Oblasti společného zájmu

Evropská i americká společnost sdílejí základní ekonomické a politické hodnoty, což představuje z dlouhodobého hlediska velice stabilní spojník ve vzájemných vztazích. Evropané i Američané jsou zastánci šíření demokratických zásad, dodržování lidských práv a nedotknutelnosti principu svobody. Shoda panuje rovněž v oblasti ekonomických cílů a významu respektování zásad tržního hospodářství.

Neshody ve vzájemných vztazích

Přestože Evropská unie i Spojené státy americké se shodují v tom, co pro ně představuje největší hrozby, na způsobu jak jim čelit, se už neshodnou. To však není jediná věc, která je rozděluje. Během posledních několika let se totiž objevila řada případů, ve kterých EU a USA zastávaly diametrálně odlišná stanoviska. V této souvislosti se často hovoří o existenci názorové propasti mezi Evropskou unií a Spojenými státy americkými a o poškození vzájemných vztahů, k němuž došlo v průběhu prvního funkčního období amerického prezidenta George W. Bushe.

Pro přehlednost jsou aktuální sporné oblasti, včetně stanovisek obou stran, shrnuty v tabulce 2.

Tabulka 1: Oblasti společného zájmu EU a USA

Sdílené základní hodnoty

Celosvětový mír a stabilita • Šíření demokracie
Zlepšení situace v rozvojových zemích

Společné ekonomické cíle

Udržitelný ekonomický růst při nízké inflaci a vysoké úrovni zaměstnanosti • Prosazování zásad tržního hospodářství • Rozvoj světového obchodu

Shodné vnímání hlavních světových hrozeb

Mezinárodní terorismus • Šíření zbraní hromadného ničení • Regionální konflikty způsobující nestabilitu
Problematické státy

Nutnost stabilizace situace na Blízkém východě

Vzájemné uvědomění si významnosti transatlantického partnerství

Zdroj: vlastní

Východiska pro další spolupráci

První léta 21. století se do historie transatlantických vztahů zapisují spíše negativním než pozitivním způsobem. Vznik současné trhliny ve vzájemných vztazích by se dal časově zařadit do počátku funkčního období amerického prezidenta George W. Bushe a teroristických útoků z 11. září 2001. Útok na Světové obchodní centrum (WTC), a zejména následné události na dlouhou dobu poznamenaly (nejen) transatlantické vztahy. V jediný den přišla Amerika o vlastní pocit nezranitelnosti a zahájila celosvětovou válku proti terorismu. Boj s terorismem se stal hlavním bodem americké zahraniční politiky, ačkoli ve své volební kampani sliboval George Bush snížit zahraniční angažovanost USA a vyslovoval se proti zahraničním budovatelským snahám.

Nová zahraniční politika Spojených států se však nesetkala s pozitivními ohlasy a byla hlavní příčinou ochlazení amerických vztahů s dlouholetými evropskými spojenci.

I přes veškeré neshody si však obě strany uvědomují, jak významná a důležitá je jejich vzájemná spolupráce, a to nejen pro ně samé. Od poloviny roku 2004 se objevují výzvy k upevnění euro-amerických vztahů. K určitému pozitivnímu vývoji v této oblasti došlo počátkem roku 2005. V té době došlo, v souvislosti se zahá-

jením druhého funkčního období G. Bushe, ke změně v americkém diplomatickém stylu. Aby opětovně zvolený americký prezident prokázal svou vstřícnost a ochotu k revitalizaci vzájemných vztahů, zvolil si za cíl své první zahraniční cesty právě Evropu. Ne navštívil však pouze vybrané země, ale v Bruselu se setkal s představiteli všech 25 členských zemí Evropské unie. Tímto gestem dal americký prezident najevo, že Spojené státy mají zájem na jednotné Evropě, což byl značný posun vpřed oproti předchozím létům. Bushova cesta byla provázena řadou smířlivých výroků, vyjadřujících vůli začít novou éru euro-americké spolupráce a touhu zapomenout na hořkost minulých let. Americký prezident mimo jiné prohlásil, že „není na světě síla, která by nás mohla rozdělit“.

K tomu, aby nezůstalo jen u slov a k revitalizaci vzájemných vztahů skutečně došlo, bude třeba učinit vstřícné kroky na obou stranách. Zejména proto, aby nedávné neshody nezastínily dlouholetý pozitivní přínos transatlantické spolupráce. Co je třeba udělat pro nápravu vzájemných vztahů?

1. Uvědomit si nenahraditelnost transatlantického partnerství pro obě strany.

Vývoj od počátku 90. let potvrdil nenahraditelnost euro-amerického partnerství z ekonomického hlediska. Vývoj v posledních letech ukázal, že v současném světě je třeba opírat se o spolupráci se spojenci. Ať už se jedná o spojenectví v boji proti terorismu, nebo v boji proti globálnímu oteplování. Silné euro-americké partnerství posiluje jak Evropskou unii, tak i Spojené státy americké.

2. Pochopit, že Spojené státy a Evropská unie představují odlišný druh síly na mezinárodní scéně.

V souvislosti s Evropskou unií se často hovoří o tzv. soft power. Jedná se o sílu (z mezinárodního hlediska), která pramení z atraktivnosti hodnot, kultury, historie či zahraniční politiky určité země a dává jí tak možnost prostřednictvím těchto faktorů působit na ostatní země. Podle Nye disponuje Evropská unie ohromnou soft power, což podle něj dokládá i zájem Turecka o členství v EU. K získání většího respektu na mezinárodní scéně však potřebuje Evropa posílit svůj vojenský potenciál a deklarovat své odhodlání použít jej. Kdyby v současné době Evropa prohlásila, že použije například jaderné zbraně, věřil by jí málokdo.

V případě, že by tento výrok přišel z Ameriky, jeho důvěryhodnost by patřila do úplně jiné dimenze, neboť americká politika na počátku 21. století je přirovnávána spíše k hard power, čili síle, která vychází z vojenské a ekonomické dominance země. Tuto sílu uplatnili Američané v Iráku a výsledkem je celosvětové negativní vnímání role Spojených států ve světě a úpadek americké soft power. To se nyní snaží USA napravit prostřednictvím změny diplomatického stylu.

Uvědomění si těchto odlišností může mít pozitivní vliv na vzájemné vztahy a přispět k nalezení rovnováhy mezi soft power a hard power.

3. Podpora jednotné Evropské unie.

To, o co stojí Evropané nejvíce, je uznání evropské integrace ze strany Spojených států amerických. Američané by měli pod-

Tabulka 2: Aktuální sporná témata v transatlantických vztazích

Použití vojenské síly / Způsob jak čelit hrozbám

USA kladou důraz na preventivní útoky a použití vojenské síly. • EU preferuje politiku rozšiřování zóny stability a diplomatická jednání.

Postoj k mezinárodním institucím a jejím pravidlům

USA nejsou příliš ochotné respektovat jejich pravidla a spoléhají spíše samy na sebe. • EU plně podporuje jejich existenci a závažnost jimi stanovených pravidel.

Charakteristický prvek zahraniční politiky

USA: unilateralismus • EU: multilateralismus

Postoj k válce proti Iráku

USA v čele koalice ochotných provedly vojenskou intervenci v Iráku bez mandátu Rady bezpečnosti OSN. Některé členské země EU se přidaly na stranu USA, jiné vystupovaly ostře proti zásahu.

Postoj k Íránu

USA sice vyjádřily Evropě podporu, nicméně se odmítají jednání účastnit. EU se snaží diplomatickou cestou přesvědčit Írán, aby nevyráběl obohacený uran.

Čínské zbrojní embargo

USA požadují po EU jeho zachování a hrozí jí sankcemi v případě jeho zrušení. • EU uvažuje o jeho zrušení.

Kjótský protokol

USA jej odmítly ratifikovat. • EU klade důraz na dlouhodobé nevojenské hrozby, mezi které patří i globální oteplování

Zdroj: vlastní

Marshallův plán. Šedesát let poté

Recenzovaný sborník zahrnuje texty publikované na základě semináře, který u příležitosti šedesátého výročí zrodu legendárního Marshallova plánu v květnu 2007 uspořádalo Centrum pro ekonomiku a politiku. Jako u všech dosavadních sborníků je i tento uveden vstupním slovem Václava Klause.

Pokud jde o vlastní textovou část (tj. Texty ze semináře a Doplňkové texty), sestávající celkem ze šesti statí, budu se k nim vyjadřovat podle jejich logické a tematické sounáležitosti, strukturované do dvou bloků.

První blok představují čtyři příspěvky věnované problematice účasti Československa na Marshallově plánu a kauzálně s tím spojených československo-sovětských vztahů. V prvním z nich s názvem *Postoj Československa k nabídce Marshallova plánu*, jehož autorem je Jindřich Dejmek, bych mj. vyzdvihl pozornost, jakou věnoval československo-francouzské spojenecké smlouvě, kterou Stalin zamítl podobně jako účast Československa na jednání o přípravách Marshallova plánu.

Autorem druhého textu s názvem *Postoj USA k odmítnutí Marshallova plánu v ČR* je Slavomír Michálek, který rozšiřuje ekonomickou dimenzi problematiky a věnuje se též reakci Západu na vynucenou neúčast Československa. Stručně je zmíněn domácí i zahraniční tisk a poté názory amerických činitelů, zejména amerického velvyslance v Praze L. Steinhardta.

Oldřich Tůma je autorem statí nazvaných s shakespearovskou evokací *Odmítnutí Marshallova plánu – komedie plná omylů*. Ten postihuje totéž jako ostatní autoři, jen poněkud dramatictější a expresivnějším způsobem.

V širších souvislostech politiky Edvarda Beneše a československo-sovětských vztahů se uvedenou problematikou zabývá stať *Vita Smetany* nazvaná *Kořeny československé závislosti na SSSR*.

Druhý blok tvoří příspěvky věnované vzniku a mezinárodním souvislostem Marshallova plánu. Autorem první statí nazvané *Mezinárodní kontext Marshallova plánu* je Jan Eichler, který se vedle historicko-politické rekapitulace problematiky zabývá strategicko-bezpečnostní dimenzí americké zahraniční politiky a též reflexí pojednávání problematiky v americké historiografii. Z hlediska logiky svého výkladu se Jan Eichler nemůže vyhnout položení notoricky známých otázek: zda byly možné jiné alternativy vývoje a kdo je odpovědný za vznik studené války.

Autorem druhého příspěvku s názvem *Marshallův plán – pokračování Trumanovy doktríny* je Ladislav Tajovský, jenž přehledně líčí známou genezi vzniku

Marshallova plánu. Vedle politické dimenze postihuje více než jiné příspěvky i ekonomický rozměr problematiky. Domnívám se však, že mohl hlouběji a citlivěji poukázat také na zřejmé diference mezi Trumanovou doktrínou a Marshallovým plánem, například na rozdílný slovník použitý při jejich vyhlášení.

Názory a stanoviska autorů v publikovaných statích jsou opřeny o odkazy na domácí i zahraniční dobovou

literaturu a na vydané prameny. U J. Dejmků, S. Michálka a V. Smetany jsou využity i archivní prameny československé, americké a britské proveniencí. Pochyboji, že sovětské strany jsou analyzovány ovšem jen na základě vydaných pramenů.

Zřejmě nebylo záměrem organizátorů semináře příspěvky zařazené do

tohoto sborníku předem reglementačně koordinovat. Tím však došlo k tomu, že v rámci sborníku se řada poznatků překrývá na úkor toho, že mohly být rozkryty některé další souvislosti. Například blíže rozebrat realizaci Marshallova plánu, objasnit, proč se akce podobně jako UNRRA nevázala na OSN. Za zcela namístě bych též na půdě Centra pro ekonomiku a politiku v této souvislosti považoval i samostatný příspěvek ekonomického charakteru.

Velmi užitečnou část sborníku tvoří jeho přílohy, obsahující relevantní dokumenty k pojednávání problematiky. Z nich především texty vyhlášení Trumanovy doktríny, Marshallova plánu či dokumenty vládní a diplomatické povahy vztahující se k přijetí a odmítnutí československé účasti.

Chápu, že se jedná ne o dlouhodobě připravovaný vědecký sborník, mající postihnout všechny aspekty, ale o sborník z pracovního semináře, kde se třibí názory i v diskusi. Snad by proto stálo za to uvažovat do budoucna i o zařazení relevantních diskusních příspěvků či alespoň stručného záznamu z diskuse. Ta na takovýchto akcích představuje jejich zcela nepominutelnou součást.

Celkově shrnuto, recenzovaný sborník podobně jako jeho předchůdci shrnuje v populárně vědecké formě hlavní poznatky k danému tématu, a plní tak roli užitečné informativní pomůcky faktografické a historio-graphické povahy, kterou by měli vedle širšího zájmu veřejnosti ocenit zejména studenti.

Zdeněk Veselý

Zdeněk Veselý je docentem Střediska mezinárodních studií Jana Masaryka Fakulty mezinárodních vztahů Vysoké školy ekonomické v Praze. zdenek.vesely@gmail.com

porovat jednotnou Evropskou unii tak, jak to činili od konce druhé světové války, a neměli by napomáhat její rozpolcenosti – jako v případě irácké krize. Museli chápat, že jen jednotná Evropa je silná a schopná být Spojeným státům rovnocenným a spolehlivým partnerem pro dosažení společných cílů.

4. Zaměřit se na to, co obě strany spojuje.

Americká i evropská společnost se opírají o stejné principy a hodnoty, které se dlouhodobě nemění, a poskytují tak unikátní a stabilní základ pro rozvoj vzájemných vztahů. Neshody nad určitou aktuální problematikou po čase vždy vyblednou, ale respekt k demokracii, svobodě, lidským právům či tržním principům zůstává v čase neměnný. Tato podstata euro-amerických vztahů je tím, co činí transatlantické partnerství tak jedinečné a nenahraditelné a dává mu naději překonat jakoukoliv krizi.

Petra

Černíková je interní doktorandka na katedře ekonomie Ekonomicko-správní fakulty MU v Brně a zaměřuje se na problematiku přijetí eura v České republice.

pppet@centrum.cz

Thukydides

proto přijal nabídku komentovat mezinárodní politiku. Své už k tomu sice jednou řekl, když rozebral peloponéskou válku, ale klidně to zrecykluje. Třeba o to bude někdo stát.

Thukydides soudí, že Česko by rozhodně nemělo váhat s radarem. Viděl, jak dopadly Syrakyusy potom, co podcenily protivzdušnou obranu. Římské vrhací stroje tam nenechaly kámen na kameni. Ví také, jak je těžké přesvědčit občany, aby se v dobách míru něčím takovým zabývali. Athénané také mysleli jen na jídlo a zábavu, a Římané z toho do-

konce udělali státní politiku. Tak dlouho se holedbali chlebem a hrami, až je Góti připravili o obojí. Thukydides soudí, že Češi na tom dnes nejsou jinak.

Občas se někomu povedlo odtrhnout Athénany od žranice a přinutit je, aby se zabývali také něčím vznešenějším. Takový Periklés je jeden čas vodil na vařené nudli, kam chtěl a jak chtěl. To tu v Česku zatím chybí. Nedostává se ani Periklů, ani argumentů. S íránskými raketami to už teď vypadá jako s těmi íráckými před poslední válkou. Navíc Peršanům se sice nikdy věřit nedalo, ale kdo chtěl, ten s nimi vždy nějak vyšel.

Onehdy však Thukydides zaslechl jednoho člena vaší vlády, jmenoval se Vondra, jak říká, že Češi chtějí radar, protože mají z jedné strany Němce a z druhé Rusy. To je jiné kafe! Perikla nemáte, Periklik tu možná roste. Všichni víme, že Góti i Skyti byli pěkná pakáž a jejich vnuci, Němci a Rusové, nebudou o nic lepší. S balistickými raketami přišel jako první Wernher von Braun a kdo ví, co se dnes zase kutí v dunách Peenemünde. Ale jak má jeden radar stačit dnes na všechny ty Íránce, Rusy a Němce?

Martin Ehl

Glossa

Proč Chávez nemlčel?

Když naposledy španělský král Juan Carlos rozčileně mluvil na veřejnosti, psal se rok 1981 a král tehdy svými rozhodnými slovy a činy přispěl k tomu, že se nezdařil vojenský puč proti demokratické vládě. Juan Carlos, tehdy ještě částečně veřejnosti podezříváný ze skrytých sympatií k frankismu, se stal miláčkem národa. Od té doby se veřejně vyjadřoval jen zřídka, jak mu to předepisuje ústava.

Uběhlo čtvrtstoletí a Juan Carlos se musel rozčítit veřejně znovu. Tentokrát to bylo na venezuelského populistu Hugo Cháveze při iberoamerickém summitu v Chile. „Proč nezmlkneš?“ obořil se král na Cháveze, který svým typickým velkohubým stylem urážel demokraticky zvolené španělské politiky. A když Venezuelan nezmlkl, odešel král k údivu všech středem ze sálu.

Od dob puče se doba změnila, ale král se stal miláčkem znovu. Tentokrát všichni jeho slova mohou vidět a slyšet na internetu. Mohou si je nahrát jako zvonění do mo-

bilu. Už si nemohou zaregistrovat internetovou doménu španělské fráze *porqueno-te-callas*, protože je dávno obsazená. Zato si mohou koupit tričko s tímto nápisem nebo se dívat na nový stejnojmenný diskusní pořad argentinské televize. Kdyby král mohl frázi zpeněžit, dostal by do rozpočtu své početné rodiny miliony eur.

A Chávez? Zatímco se svět bavil, jak ho důstojný monarcha zpražil jako malého kluka, zavedl populistu ve Venezuele další ze svých výstředních nápadů: nové o půl hodiny se lišící časové pásmo. Co je ovšem důležitější, prohrál také referendum o ústavních změnách, které by mu zajistily doživotní prezidentství. Proč raději nemlčel?

Martin Ehl je vedoucím zahraniční rubriky Hospodářských novin a členem redakční rady Mezinárodní politiky. martinehl@yahoo.com

Politická fikce

Teherán, 27. 11. 2007, 9.30

Štáb vedení Islámské revoluční gardy se usnesl, že slova Miloše Zemana o podpoře preventivního útoku na Írán nemohou zůstat nepotrestána. Jednomyslnou podporu vypuštění balistické rakety Šaháb 6 (doletí tam, ne že ne) na expremiérovu tvrz v obci Veselí zvrátil expert na střední Evropu, který v Československu kdysi vystudoval dendrologii. Vysvětlil, že bohužel ruská agentura TASS zapomněla lokalizovat, ve kterém Veselí Zeman bydlí. Doslova řekl: „Tam je tolik Veselí, že i kdyby nám strýček Kim půjčil svoje Tepodongy, tak pořád je padesátiprocentní možnost, že toho dábla nezasáhneme. Mám lepší plán.“

Nové Veselí, 5. 12. 2007, 7.32

Miloš vylezl z pelechu, nalil si první třináctý karlovarský pramen a chystal se přečíst si oblíbenou kapitolu z knihy *Varovná prognostika...* Jenže něco bylo jinak. Dříve v tuto dobu potměnlá světnice byla plná světla. Expremiéroví prolétla hlavou Goethova poslední slova a vylezl na dvůr. Sousedka, která mu zadarmo nahrazovala všechny typy médií, spustila: „Představte si to, nějaký tuneláři přes noc vykácení všechny lesy od Bohdalova až ke Žďáru, od Přibyslavi až do Ostrova!“ Kam se hrabou Šaháby na perskou vychytralost.

Z čeho bude teď Miloš čerpat sílu? Škoda těch objímaných stromů, těch mlčenlivých soudruhů...

Homo politicus

Omluva

V MP 12/2007 došlo v článku „Ukrajina opět v oranžové“ vinou redakce k chybě. Na straně 32 bylo mylně uvedeno, že oblast centrální Ukrajiny byla v minulosti baštou PSPU, zatímco správně měla být uvedena strana SPU. Podobná záměna nastala i v pasáži, kde se hovořilo o malé loajalitě voličů (str. 32–33), kde měla být opět správně uvedena strana SPU. Autorovi i čtenářům se tímto omlouváme.

International Relations and Area Studies Gateway

<http://www.iras-portal.de/> (<http://www.fachportal-iblk.de>)

Charakteristika:

Poskytovatelem oborové brány International Relations and Area Studies / Internationale Beziehungen und Länderkunde (IRAS/IBLK) je Fachinformationsverbund Internationale Beziehungen und Länderkunde (FIV-IBLK), ve kterém je zapojeno dvanáct německých a jedna dánská instituce pod vedením Stiftung Wissenschaft und Politik - German Institute for International and Security Affairs. Zárukou vysoké kvality je pečlivý výběr spolupracujících partnerů (většinou jde o specializované knihovny a dokumentační centra výzkumných institucí), odborný výběr a indexace relevantní literatury a webových zdrojů a spolupráce s německými a dalšími evropskými specialisty v oblasti informačních technologií. Brána byla otevřena pro veřejnost v listopadu 2007 a její další rozvoj je připravován.

Obsah:

Oborová brána zpřístupňuje bibliografické záznamy, plné texty a internetové adresy týkající se:

- zahraniční a bezpečnostní politiky
- mezinárodní spolupráce a rozvojové politiky
- evropské politiky a transatlantických vztahů
- zahraniční kulturní politiky
- regionálních studií a studií o jednotlivých zemích
- problematiky klimatických změn, životního prostředí a energie.

Přístup do databází a dokumentů:

World Affairs Online (WAO) – jedna z největších databází z oblasti společenských věd produkovaných v Evropě obsahuje 700 000 záznamů článků z časopisů, kapitol z knih, statí ze sborníků a šedé literatury od roku vydání 1974. Jsou do ní ukládány pouze záznamy odborných publikací, u části z nich jsou doplňovány odkazy na plné texty. Do databáze jsou zařazovány i záznamy materiálů publikovaných pouze na internetu. Tematika je zaměřena především na globální a regionální rozvoj, zahraniční a bezpečnostní politiku a na sociální trendy. Na vytváření databáze se podílejí členové FIV-IBLK. Literatura je indexována pomocí Evropského tezauru mezinárodních vztahů a regionálních studií, který byl zpracován v rámci European Information Network on International Relations and Area Studies (EINIRAS), asociace evropských výzkumných institucí zabývajících se informacemi a dokumentací z oboru mezinárodních vztahů ve výzkumu a politické praxi.

WAO-Treaties – v rámci kolekce jsou zpřístupňovány odkazy na plné texty cca 300 mezinárodních smluv z oblasti bezpečnostní problematiky přijatých od roku 1945. Jedná se o základní dokumenty mezinárodních organizací, jako jsou OSN, NATO, OSCE, EU, ASEAN apod. Dále smlouvy o bezpečnosti, smlouvy o kontrole zbrojení a mírové smlouvy a to zejména multilaterální a bilaterální smlouvy s regionální působností.

PAIS International – databáze obsahuje 556 000 záznamů s abstrakty od roku 1972. Databáze je zaměřena na problematiku mezinárodní politiky, ekonomiky a právní a sociální otázky. Jedná se především o články z odborných časopisů, vládní dokumenty, statistické příručky, sborníky z konferencí, knihy, výzkumné zprávy a šedou literaturu. Plný přístup je v rámci projektu IRAS/IBLK omezen na německé uživatele.

Online Contents IBLK – samostatná databáze zpřístupňuje obsahy 822 titulů časopisů. Jsou zde zahrnuty tituly týkající se politologie, ekonomie a regionálních studií, např. Blízkého a Středního východu.

Euro-Thesaurus (European Thesaurus on International Relations and Area Studies) – vícejazyčný tezaurus, který obsahuje cca 8 000 hierarchicky uspořádaných deskriptorů, je možné využít nejenom pro vyhledávání záznamů v databázi WAO, ale také pro vyhledávání a prohlížení, zobrazení vazeb a překlad termínů k tematice mezinárodních vztahů, mezinárodní bezpečnosti a regionálních studií v osmi jazycích (angličtině, němčině, francouzštině, španělštině, italštině, polštině, češtině, chorvatštině). Hierarchická struktura je dále zpracovávána a vybrané termíny jsou doplňovány vysvětlivkami.

Brána umožňuje křížové prohledávání několika databází najednou. Křížově lze prohledávat **WAO**, **WAO-Treaties** a **PAIS International**.